

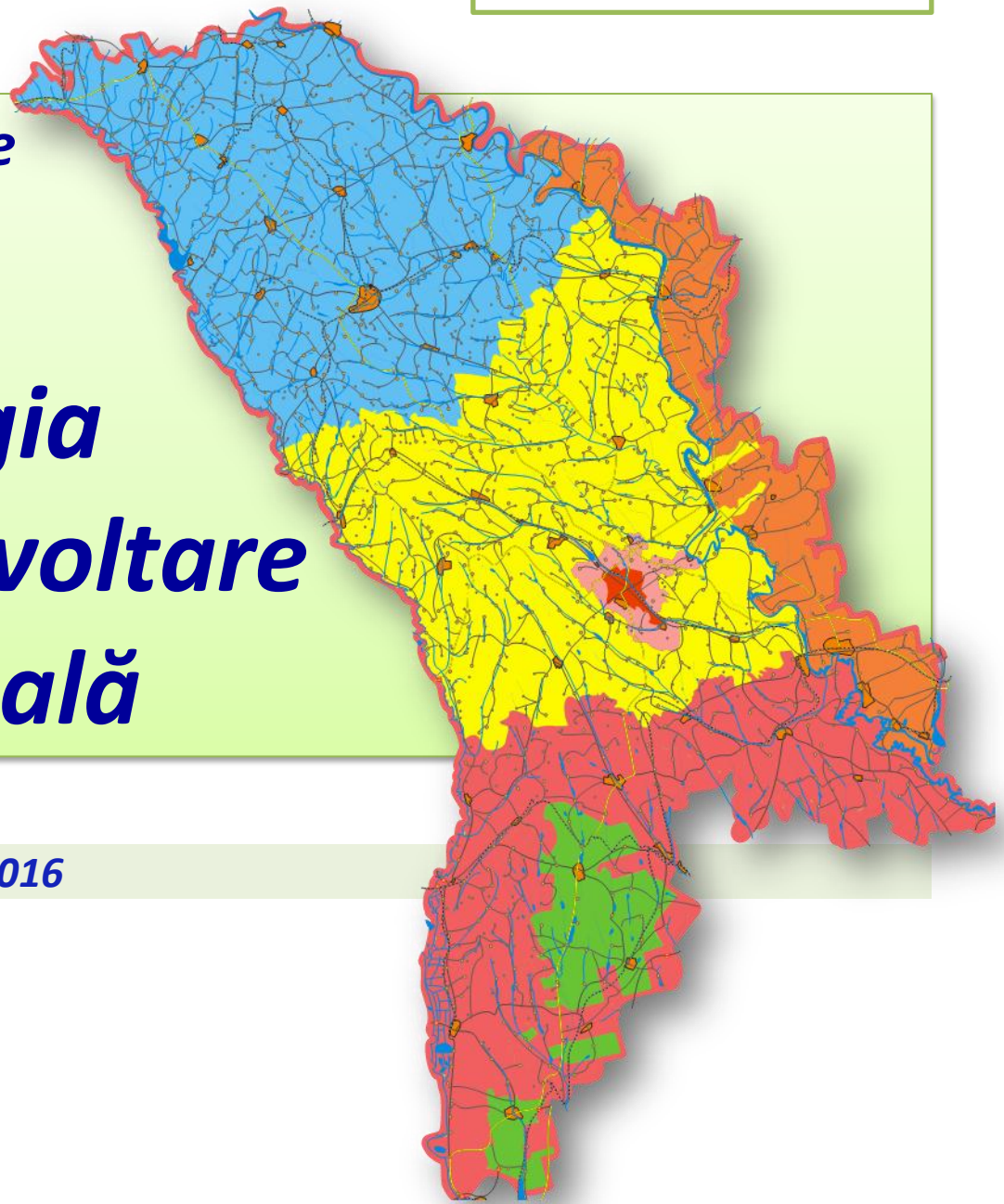
Aprobată prin decizia Consiliului
Regional pentru Dezvoltare
Centru nr.04/02 din 23.03.2010

Modificări aprobate prin decizia
Consiliului Regional de Dezvoltare
nr.04/01 din 10.10.2012

**Regiunea de
Dezvoltare
CENTRU**

Strategia de Dezvoltare Regională

2010 – 2016



Prezenta Strategie de Dezvoltare Regională a fost elaborată de Agenția de Dezvoltare Centru, cu sprijinul Proiectului „Moldova: Cooperare în Dezvoltarea Regională”. Proiectul este finanțat de Departamentul Marii Britanii pentru Dezvoltare Internațională (DFID) și Agenția Suedeză pentru Dezvoltare și Cooperare Internațională (SIDA) și implementat de Oxford Policy Management (Marea Britanie). Din consorțiu fac parte Institutul de Politici Publice (Republica Moldova) și Universitatea Birmingham (Marea Britanie). Opiniile aparțin autorilor și nu reprezintă neapărat punctul de vedere al DFID sau SIDA.

Strategia de Dezvoltare Regională Centru a fost revizuită de către ADR Centru în anul 2012 cu suportul experților proiectului UE „Asistență Tehnică pentru Suportul Bugetar Sectorial – Stimularea Economică în zonele Rurale” (ESRA), a formulat o viziune strategică cu schimbări subsatanțiale în cadrul Regiunii de Dezvoltare Centru.

Cuvînt înainte



Grigore COBZAC,
Președintele Consiliului Regional pentru Dezvoltare

Strategia de Dezvoltare Regională reprezintă în sine acțiunile pe care Agenția le va iniția în scopul creării condițiilor necesare pentru dezvoltarea regiunii și va releva proiectele și oportunitățile pe care le oferă Fondul Național pentru Dezvoltare Regională, precum și proiectele Uniunii Europene.

Regiunea Centru are nevoie de o viziune clară pentru a orienta și mobiliza eforturile proprii, dar și de o strategie care să sublinieze rolul important ce revine procesului de atragere a investițiilor pentru implementarea proiectelor de dezvoltare regională și locală, valorificării potențialului de absorbție a resurselor oferite de Fondul Național pentru Dezvoltare Regională și de alte posibilități de finanțare. O asemenea viziune, pe care acum suntem în măsură să o prezentăm cetățenilor regiunii, potențiali beneficiari ai rezultatelor implementării prezentei Strategii, cuprinde principalele direcții de dezvoltare, asupra cărora trebuie să ne orientăm. Aceste direcții sunt părți componente ale strategiilor de dezvoltare națională și rezultă din directivele, valorile și principiile europene. Bineînțeles, viitorul nostru depinde de noi înșine, iar pentru a-l făuri așa cum ni-l dorim, este obligatoriu să aplicăm o metodologie specifică, în concordanță cu anumite principii și valori.

Procesul de actualizare a strategiei este o implicare constantă și susținută din partea actorilor regionali cu atribuții în dezvoltarea regională.

În contextul situației actuale, actualizarea SDR Centru constituie un pas pentru dezvoltarea de mai departe a regiunii noastre. Sunt sigur că acest instrument ne va ajuta foarte mult, deoarece un document bine planificat în timp este esențial pentru o dezvoltare durabilă. Ca instrument de programare și coordonare, SDR Centru a fost actualizată prin luarea în considerare a evoluțiilor socio-economice din ultimii ani, precum și prin adaptarea ei la necesitățile de dezvoltare a regiunii.

În contextul reformelor implementate în Republica Moldova, consider că acest document strategic, prin care se jalonează elementele esențiale ale strategiilor de dezvoltare socio-

economică ale raioanelor din Regiunea Centru, va armonizeaza eforturile comune ale tuturor actorilor implicați în realizarea politicilor de dezvoltare regională.

În cadrul procesului de actualizare a SDR Centru, rolul parteneriatului a fost esențial, fiind necesară implicarea unui număr cât mai mare de parteneri relevanți la nivel regional și local. Mulțumim celor care și-au adus aportul atât la diagnosticarea situației reale din regiune și a problemelor existente, cât și la actualizarea priorităților de dezvoltare și pregătirea unor proiecte concrete care se vor implementa în perioada 2010 - 2017 în Regiunea Centru.

Sperăm că acest document complex, actualizat în parteneriat cu Proiectul UE „Asistență Tehnică pentru Suportul Bugetar Sectorial – Stimularea Economică în zonele Rurale” (ESRA), a formulat o viziune strategică cu schimbări subsatanțiale în cadrul Regiunii de Dezvoltare Centru.

Pentru a cere o copie a acestei strategii sau pentru a oferi comentarii pe orice problemă abordată în acest document, vă rugăm să contactați:

Agenția de Dezvoltare Regională Centru
Adresă: or. Ialoveni, Alexandru cel Bun, 33
Telefon: +373 268 2 26 92
Fax: +373 268 2 26 92
Email: oficiu.adrc@gmail.com
Web: www.adrcentru.md

Cuprins

Cuvînt înainte.....	1
Sumar executiv.....	6
Acronime.....	8
1 Introducere.....	9
1.1 Importanța dezvoltării regionale.....	9
1.2 Contextul strategic.....	9
1.3 Procesul și principiile de elaborare a strategiei.....	10
1.4 Principiile de susținere a dezvoltării regionale	12
2 Analiza situației existente	13
2.1 Date generale.....	13
2.2 Amplasarea geografică și dezvoltarea spațială.....	14
2.3 Conexiune, accesibilitate, infrastructură	17
2.4 Demografia.....	25
2.5 Dezvoltarea economică	29
2.6 Situația socială	36
2.7 Capacități regionale de dezvoltare	38
3 Analiza SWOT	40
3.1 Puncte forte.....	41
3.2 Puncte slabe	43
3.3 Oportunități.....	44
3.4 Pericole.....	45
3.5 Concluzii	46
4 Viziune strategică.....	49
4.1 Viziune	49
5 Priorități	50
5.1 Prioritatea 1. Reabilitarea infrastructurii fizice.....	52

5.2	Prioritatea 2. Susținerea dezvoltării sectorului privat, în special în regiunile rurale	53
5.3	Prioritatea 3. Îmbunătățirea factorilor de mediu și a atractivității turistice	54
5.4	Prioritatea orizontală 1. Suport pentru îmbunătățirea infrastructurii de afaceri și servicii	55
5.5	Prioritatea orizontală 2. Dezvoltarea resurselor umane și consolidarea capacităților ..	57
5.6	Identificarea proiectului și criteriile de eligibilitate.....	58
6	Monitorizare, raportare și evaluare	60
7	Cadrul de resurse și finanțare	61
7.1	Angajamente de finanțare existente	61
Anexa A	Arii naturale protejate de stat	64
Anexa B	Rețeaua de căi de comunicații rutiere	65
Anexa C	Căi ferate și de navigație	66
Anexa D	Rețelele de alimentare cu apă, canalizare și stații de epurare.....	67
Anexa E	Schema regională de salubritate	68
Anexa F	Schema rețelelor de gaze	69
Anexa G	Sistemul energetic	70
Anexa H	Schema amplasării sectoarelor economice.....	71
Anexa I	Potențialul complexului agroindustrial a RDC	73
Anexa J	Principali indicatori de dezvoltare economică și socială.....	73

Figuri:

Figura 1.	Densitatea drumurilor publice, km/100 km ² pe regiuni, 2010	19
Figura 2.	Densitatea rețelelor de apeduct km/100 km ² pe regiuni, 2010	21
Figura 3.	Numărul depozitelor existente, 2010	21
Figura 4.	Pondere localităților gazificate pe regiuni, 2010	22
Figura 5.	Numărul posturilor de telefon pe raioane, la 100 locuitori, 2010	23
Figura 6.	Numărul posturilor de telefon pe regiuni, la 100 locuitori, 2010	23
Figura 7.	Gospodării care dispun de calculator, la nivel regional, %, 2010	24
Figura 8.	Gospodării cu acces Internet la domiciliu, la nivel regional, %, 2010	24
Figura 9.	Populația RDC (situația la 1 august 2012)	24
Figura 10.	Structura pe sexe a populației, %, 01.01.2011, pe regiuni	25
Figura 11.	Structura pe medii a populației, % 01.01.2011, pe regiuni	26
Figura 12.	Structura și ponderea pe grupe de vârstă a populației, anul 2004	25
Figura 13.	Pondere populației absente în numărul total al populației, 2004	27
Figura 14.	Structura populației absente pe grupe principale de vârstă, 2008	26
Figura 15.	Structura populației angajate la 01.01.2008, %	28

Figura 16. Evoluția productivității și remunerării muncii în sectorul industrial al RDC, prețuri comparabile, 2008	28
Figura 17. VAB pe cap de locuitor, lei, 2009	29
Figura 18. Ponderea VAB pe cap de locuitor în VAB națională în 2008	29
Figura 19. Structura ramurală a VAB,%	29
Figura 20. Indicele de specializare industrială după numărul de personal, 2007	29
Figura 21. Dinamica investițiilor în capital fix pe zone și raioane, 2007-2010	35
Figura 22. Nivelul sărăciei în Republica Moldova pe zone, anii 2006 – 2010	36
Figura 23. Nivelul de deprivare pe domenii, 2010	36
Figura 24. Harta deprivării educaționale, 2010	37
Figura 25. Harta deprivării medicale, 2010	37
Figura 26. Structura Priorităților de dezvoltare a RDC	51

Tabele:

Tabelul 1. Date generale privind Regiunile de Dezvoltare (anul 2011)	13
Tabelul 2. Distribuția populației RDC pe localități	14
Tabelul 3. Rețeaua drumurilor publice în RDC (2011) kilometri. Sursa: BNS	19
Tabelul 4. Alimentarea cu apă, 2010	20
Tabelul 5. Mișcarea naturală a populației la 1000 locuitori, anul 2011	26
Tabelul 6. Rata de ocupare %, 2012	27
Tabelul 7. Rata șomajului %,2008-2011	24
Tabelul 8. Principalii indicatori ai activității întreprinderilor industriale în RDC, 2010	30
Tabelul 9. Profit Net, pierderi Nete (-) în întreprinderi agricole, în RDC, 2010	30
Tabelul 10. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, ÎN RDC, 2011	31
Tabelul 11. Numărul de IMM, salariați în RDC, 2010	32
Tabelul 12. Sectorul de antreprenoriat regional, 2010	33
Tabelul 13. Structura investițiilor în active material pe termen lung pe regiuni, 2008-2012	34
Tabelul 14. Investiții în capital fix, 2008-2010	34
Tabelul 15. Surse de venituri, 2011	37
Tabelul 16. Cheltuieli pe categorii, 2011	28
Tabelul 17. Cuantumul FNDR , 2008-2012	62

Notă: În document se operează, în special, cu date din 2007. Pe parcursul elaborării prezentei Strategii datele sau actualizat din diferite surse alternative mai recente (2010-2012). Acest fapt ar putea duce la unele incoerențe.

Sumar executiv

Strategia de Dezvoltare Regională (SDR) pentru Regiunea de Dezvoltare Centru (RDC) reprezintă un document de politici publice care are în vizor etapa de dezvoltare pe termen mediu a regiunii. Ea este coerentă cu cele mai importante documente de politici în domeniul dezvoltării regionale (DR):

- *Strategia Națională de Dezvoltare (SND) „Moldova 2020”* care identifică dezvoltarea regională drept una din cele cinci priorități naționale și exprimă responsabilitatea asumată de Guvern la implementarea politicilor de stat în domeniul dezvoltării regionale.
- *Strategia Națională de Dezvoltare Regională (SNDR)* care este principalul document sectorial de planificare a politicii de dezvoltare regională elaborat sub responsabilitatea Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor (MDRC). SDR reprezintă documentul principal de planificare strategică pentru facilitarea și promovarea unei dezvoltări economice și sociale integrate la nivel regional și pentru contribuirea la realizarea obiectivelor de dezvoltare regională de durată medie.

SDR se bazează pe evaluarea detaliată economică, socială și de mediu a potențialului regiunii Centru, efectuată în baza constatărilor rezultate din numeroasele studii, inclusiv cele economice și sociale, raportul despre mediul ambiant, studiul privind dezvoltarea sectorului privat, studiul privind dezvoltarea sectorului drumurilor, IDAM și alte date statistice.

Principiul de participare activă a partenerilor locali și regionali a fost urmărit pe parcursul întregului proces de elaborare a SDR. Au fost create Grupurile de Lucru (GL) regionale care au întrunit partenerii guvernamentali și neguvernamentali, astfel creând parteneriate durabile în stabilirea priorităților DR, care urmează a fi promovate și realizate ulterior în proiectele de dezvoltare regională. Cota medie de participare a femeilor în GL este de circa 21%. Au fost organizate conferințe și ateliere de lucru pentru GL, inclusiv cu invitarea reprezentanților mass-media și a experților din regiuni și din Chișinău, pentru a asigura o diseminare uniformă și o înțelegere clară de către toți partenerii a obiectivelor DR, a schemelor financiare, a situației curente la nivel regional și național pentru a implica toate părțile interesate în elaborarea documentelor strategice și în consultările publice.

Dezvoltarea RDC este afectată de factorii externi, în particular fiind importante politicile implementate la nivel național. Acestea au influență atât asupra performanței economice, cât și asupra calității serviciilor publice prestate la nivel local. Influența politicii naționale este în special importantă în condițiile când veniturile autorităților locale din regiune sunt insuficiente, deoarece implementarea eficientă a politicii depinde de transferurile de la bugetul de stat.

RDC este cea mai mare regiune de dezvoltare urmată de Regiunile de Dezvoltare Nord (RDN) și, respectiv, Sud (RDS). Din cele trei regiuni aflate în vizorul procesului de DR pentru perioada dată, RDC se clasifică pe locul doi privind Valoarea Adăugată Brută (VAB) la nivel regional și VAB pe cap de locuitor, fiind depășită de Regiunea de Dezvoltare Nord (RDN).

Vecinătatea de mun. Chișinău servește drept pilon de creștere, creează oportunități de dezvoltare și oferă piețe de desfacere. Însă, această posibilitate nu este valorificată din plin. Nivelul relativ înalt de urbanizare și accesul la rețeaua educațională relativ puternică favorizează creșterea productivă a forței de muncă și contribuie la formarea unui indice mai înalt de dezvoltare a resurselor umane în RDC.

Promovarea politicilor de dezvoltare regională și accentul Guvernului asupra descentralizării deschid noi perspective pentru dezvoltarea regiunii. În acest context, prioritățile definite de SDR sunt:

- i. Reabilitarea infrastructurii fizice**
- ii. Susținerea dezvoltării sectorului privat**
- iii. Îmbunătățirea factorilor de mediu și a atractivității turistice**

Prioritățile menționate sînt completate cu măsuri privind sporirea eficienței energetice și utilizarea surselor regenerabile de energie, în scopul implementării politicilor naționale de dezvoltare, stipulate în Strategia Națională de Dezvoltare Regională a Republicii Moldova 2012-2020.

RDC este consolidată pe astfel de puncte puternice cum ar fi disponibilitatea de rezerve mari industriale de diverse resurse minerale utile (calcar oolitic, calcar cochilifer, brecie, marnă, nisip cuarțifer, bentonite, argile loessoide, pietriș, prundiș, etc.) Aceste resurse pot servi drept materiale de construcție, materie primă agricolă s.a. și pot fi valorificate în următorii ani. Forța de muncă calificată și relativ ieftină face atractivă investirea în regiune, în special în firmele din industria ușoară pentru antreprenorii din Italia, Germania, SUA, Belgia – fapt, care nu numai creează locuri de muncă suplimentare dar și noi rigori ale managementului afacerii. RDC este o regiune de conexie a câtorva zone biogeografice cu diverse arii umide și împădurite, dispune de arii extinse de păduri relict și peisaje pitorești, relativ bine păstrate, de numeroase monumente arheologice, istorice și naturale, fapt ce oferă posibilități sporite pentru dezvoltarea proiectelor regionale de mediu, turistice, recreative și balneologice, etc.

Mai mult ca atît, armonizarea politicilor R. Moldova cu cele ale UE deschide noi oportunități pentru afaceri și pentru autoritățile publice din regiune, care au obținut acces direct la programele de finanțare transfrontaliere ale UE. Folosirea fondurilor naționale și externe pentru reabilitarea infrastructurii regionale, implementarea programelor pentru susținerea businessului și îmbunătățirea mediului ambiant vor elimina constrîngerile în creșterea economică și vor accelera dezvoltarea RDC.

RDC va deveni o regiune prosperă cu o economie dezvoltată, dinamică și diversificată, cu locuri de muncă bine remunerate și cu o implicare activă a cetățenilor săi în asigurarea bunăstării comunităților. Regiunea va valorifica beneficiile proximității de mun. Chișinău, centru multifuncțional al țării și așezarea geostrategică favorabilă, dezvoltându-și o pronunțată funcție “logistică” și de facilitare a legăturilor interregionale și internaționale. Regiunea va oferi condiții favorabile pentru viață și activitate locuitorilor săi și va deveni atractivă pentru vizitatori, iar valorile umane, culturale și grija față de mediul înconjurător vor constitui fundamentul coeziunii sociale a comunității.

ACRONIME

ADR	Agenția de Dezvoltare Regională
APL	Administrația Publică Locală
BIM	Biroul Internațional al Muncii
BNS	Biroul Național de Statistică
CRD	Consiliul Regional pentru Dezvoltare
CNDR	Consiliul Național pentru Dezvoltarea Regională
DR	Dezvoltarea regională
ESRA	Programului UE “Asistență Tehnică pentru Suportul Bufetar Sectorial-Stimularea Economică în Zonele Rurale”
FPT	Formare Profesională Tehnică
DUP	Documentul Unic de Program
FISM	Fondul de Investiții Sociale din Moldova
FNFM	Federația Națională a Fermierilor din Moldova
FNDR	Fondul Național pentru Dezvoltare Regională
IDAM	Indice de Deprivare a Ariilor Mici
IMM	Întreprinderi mici și mijlocii
ISD	Investiții Străine Directe
GL	Grupuri de lucru
MDRC	Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor
MF	Ministerul Finanțelor
ONG	Organizații Nonguvernamentale
PIB	Produsul Intern Brut
POR	Planul Operațional Regional
RDC	Regiunea de Dezvoltare Centru
RDCH	Regiunea de Dezvoltare Chișinău
RDN	Regiunea de Dezvoltare Nord
RDS	Regiunea de Dezvoltare Sud
RDT	Regiunea de Dezvoltare Transnistria
RDUTAG	Regiunea de Dezvoltare Unitatea Teritorial Administrativă Găgăuzia
RM	Republica Moldova
SDR	Strategia de Dezvoltare Regională
SND	Strategia Națională de Dezvoltare
SNDR	Strategia Națională de Dezvoltare Regională
SP	Sector Public
UE	Uniunea Europeană
UNDP	Programul de Dezvoltare al Națiunilor Unite
VAB	Valoare Adăugată Brută

1 Introducere

1.1 Importanța dezvoltării regionale

Pentru a-și atinge obiectivele naționale de dezvoltare economică și socială, orice țară are nevoie de existența unor regiuni dinamice și competitive, dezvoltarea regională fiind o politică complementară pentru politicile macroeconomice și structurale.

Globalizarea oferă suficiente argumente pentru ca problematica dezvoltării social-economice să fie abordată, în anumite limite, și de o manieră optimală, la nivel regional, adică la nivelul intermediar dintre entitățile economice ale localităților și sistemul economic național. Este un adevăr recunoscut că o politică de dezvoltare regională coerentă, credibilă și adaptată la specificul regiunii, nu poate fi promovată la randament maxim nici de Guvern, nici de fiecare autoritate publică locală în parte, fără a se crea parteneriate menite să producă un efect sinergic. Fiind mai aproape de realități acestea vor face propuneri mai eficiente în vederea corelării eforturilor autorităților publice centrale și locale pentru soluționarea problemelor ce țin de interesul dezvoltării regiunii.

Dezvoltarea regională durabilă este un imperativ asumat și Guvernul Republicii Moldova și-a confirmat angajamentul ferm pentru distribuirea echitabilă a șanselor de dezvoltare pe întreg teritoriul țării. Acest lucru este confirmat atât la nivel legislativ cât și la nivelul planificării strategice. Succesul implementării politicii regionale va impulsiona și accelera dezvoltarea țării în ansamblu, scopul final fiind îmbunătățirea calității vieții cetățenilor, indiferent unde locuiesc aceștia pe teritoriul Republicii Moldova.

1.2 Contextul strategic

Strategia de Dezvoltare Regională (SDR) este rezultatul final al unui proces complex de consultare și dezbateri pe tema dezvoltării durabile și echilibrate a regiunilor. SDR reprezintă un document de politici publice care are rolul de a trasa dezvoltarea pe termen mediu a regiunii de dezvoltare.

Evoluțiile în toate domeniile de politici tind să aibă impact regional și este important ca autoritățile publice să găsească soluții de integrare și complementare a politicilor sectoriale pentru a asigura coerența măsurilor de dezvoltare. Din aceste considerente SDR este corelată cu politicile și strategiile de dezvoltare la nivel național.

Strategia Națională de Dezvoltare (SND) pentru anii 2008-2011, aprobată prin Legea nr. 295-XVI din 21.12.2007, identifică dezvoltarea regională ca una din cele cinci priorități naționale cu scopul general de realizare a „unei dezvoltări social-economice echilibrate și durabile pe întreg teritoriul Republicii Moldova prin corelarea eforturilor în cadrul regiunilor de dezvoltare”. Recent, a fost elaborată noua Strategie Națională de Dezvoltare „Moldova 2020” care la fel subliniază importanța dezvoltării regionale.

SND este un document intrasectorial, care include măsuri în domeniul dezvoltării regionale, întreprinse de mai multe autorități ale administrației publice centrale și reprezintă responsabilitatea asumată de Guvern pentru implementarea politicii de stat în domeniul prioritar al dezvoltării regionale.

Legea nr. 438-XVI din 28.12.2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova definește principalele obiective și principii, stabilește cadrul instituțional și instrumentele de planificare a DR. Conform legii, la nivel național este elaborată SNDR, iar la nivel regional sunt elaborate SDR. Aceste documente identifică prioritățile și măsurile de implementare a politicii de dezvoltare regională în cadrul regiunilor de dezvoltare.

Spre deosebire de SND, SNDR este un document de planificare a politicii de dezvoltare regională, elaborat sub responsabilitatea MDRC. Respectiv, și sursele de finanțare ale ambelor

documente sunt diferite. În cazul SND sursa este bugetul de stat în întregime, iar în cazul SNDR sursa principală este Fondul Național pentru Dezvoltare Regională, precum și alte surse prevăzute de Legea nr.438-XVI din 28.12.2006.

SDR Centru servește drept documentul de politici pe termen mediu la nivel de regiune și reprezintă cadrul strategic pentru a facilita și a stimula dezvoltarea spațială, economică și socială integrată la nivelul regiunilor de dezvoltare și a contribui la atingerea obiectivelor regionale de dezvoltare durabilă. Totodată, este clar că problemele și soluțiile spațiale nu respectă întocmai hotărârile administrative, iar procesul de elaborare a SDR în acest context strategic oferă oportunitatea de a discuta problemele comune ale tuturor regiunilor, probleme ce depășesc limitele regiunilor de dezvoltare, ca unități teritorial-statistice funcționale.

Strategiile de Dezvoltare Regională oferă dezvoltării un context „orizontal” mai vast, care trebuie să permită o coordonare și concentrare mai eficientă a cheltuielilor sectoriale ale ministerelor și donatorilor în regiuni. Acestea, de asemenea, vor căuta să majoreze capacitatea regională de absorbție eficientă a fondurilor de investiții. Aceasta va aduce Republica Moldova în conformitate cu practicile europene în contextul „guvernării integrate” și sinergiei dintre programele naționale „verticale” și programele regionale „orizontale”. În acest fel, SDR devine un vehicul important pentru interconectarea măsurilor de la nivelele național, regional și local.

SDR contribuie la mobilizarea parteneriatelor regionale pentru elaborarea unui șir de proiecte viabile, care să fie incluse în Planul Operațional Regional (POR). POR este planul de punere în aplicare a SDRN, prevăzut pentru o perioadă de trei ani, care cuprinde programe, proiecte și activități prioritare, axate pe dezvoltarea regiunii și diminuarea decalajului de progres intraregional. Programele, proiectele, și activitățile specifice strategiei de dezvoltare regională din POR trebuie să se bazeze pe prioritățile SDR Centru pentru perioada respectivă. POR trebuie să fie actualizat periodic; de regulă, anual, potrivit deciziei Consiliului Regional pentru Dezvoltare (CRD). Documentul Unic de Program (DUP) la nivel național trebuie să fie elaborat în baza Strategiilor de Dezvoltare Regională și a planurilor operaționale din toate regiunile, integrând astfel toate prioritățile și proiectele axate pe dezvoltarea regională.

ADR Centru va asista mobilizarea dezvoltării parteneriatelor regionale, care, la rândul lor, vor elabora proiecte viabile pentru a fi incluse în Planul Operațional Regional (POR). Acestea au la bază prioritățile principale ale SDR Centru pentru perioada respectivă.

1.3 Procesul și principiile de elaborare a strategiei

Strategiile de dezvoltare regională în Republica Moldova sunt elaborate în baza unui model unic, conform LEGII Nr. 317-XV din 18.07.2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale care a permis analiza particularităților de dezvoltare a fiecărei regiuni și identificarea priorităților și mecanismelor de suport ale dezvoltării regiunii. În procesul elaborării SDR Centru, au fost instituite 6 GL cu următoarea specializare:

- Dezvoltarea sectorului privat și a întreprinderilor mici și mijlocii;
- Industrie și turism;
- Agricultură și industrie prelucrătoare;
- Infrastructură;
- Mediu;
- Sfera socială: sănătate, învățământ, protecția păturilor socialmente vulnerabile.

Totodată, în scopul fundamentării empirice a SDR Centru au fost efectuate un șir de studii minuțioase privind dezvoltarea economică, problemele mediului, aspecte sociale, infrastructura fizică și cea de suport a dezvoltării businessului în RDC.

Formatul grupurilor a asigurat o reprezentare echitabilă a autorităților administrației publice locale din raioanele regiunii, a sectorului privat, a societății civile – prin prezența ONG-urilor, a asociațiilor de afaceri, cu respectarea reprezentării echitabile a genurilor și păturilor sociale. Au avut loc mai multe sesiuni de lucru a GL, în rezultatul cărora a fost definită analiza SWOT¹, pentru fiecare din sectoarele supuse analizei, formulată viziunea strategică, stabilite prioritățile și măsurile de dezvoltare a regiunii Centru, care au fost puse la baza actualizării SDR Centru. Mai mult ca atât, a fost organizată campania de colectare a datelor în domeniul Eficienței Energetice a clădirilor publice, rezultatele cărora au identificat necesitatea de a introduce o nouă măsură în structura de priorități a SDR Centru. Agenția de Dezvoltare Regională (ADR) Centru s-a încadrat la etapa de finalizare a strategiilor.

SDR Centru a fost revizuită conform metodologiei propuse de ADR-urile din Republica Moldova și coordănată cu MDRC în cadrul ședințelor grupului de lucru național, care prevede: actualizarea datelor statistice din Strategie, formularea obiectivelor generale și specifice, formularea măsurilor cu privire la eficiența energetică pentru fiecare prioritate, stabilirea indicatorilor de produs și rezultate, discutarea propunerilor de actualizare în cadrul grupului de lucru regional și organizarea audierilor publice. Procesul de actualizare a SDR Centru a fost asistat de către experții ESRA.

SDR Centru a fost revizuită și conformată la regulile de elaborare și cerințele unificate față de documentele de politici, stipulate în Hotărârea Guvernului RM nr. 33 din 11.01.2007.

În cadrul procesului de elaborare și revizuire a SDR Centru, au fost asigurate următoarele principii de bază:

- **Consecvența.** SDR este pusă în concordanță cu documentele principale de politici privind dezvoltarea regională SDN și SNDR și cu Legea privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. Metodologia și procesele de revedere a strategiilor pe parcursul ulterioarelor etape de dezvoltare regională, propuse de ADR, trebuie să corespundă instrucțiunilor ministerului vizat și să fie acceptate de CRD.
- **Abordarea comprehensivă analitică.** SDR se bazează pe o evaluare economică, socială și de mediu conștiințioasă, care descrie potențialul regiunii. Se va acorda o atenție specială identificării rezultatelor și experienței în filiera dezvoltării regionale și asigurării șanselor echitabile indiferent de apartenența de gen sau grup social.
- **Un proces participativ activ.** Au fost organizate consultări atât la subiectul metode noi de abordare metodologică cât și de actualizare a SDR, consolidând rolul societății civile și a sectorului privat în dezvoltarea regională prin reprezentarea echitabilă a tuturor grupurilor de interes. Acest proces a asigurat colectarea și examinarea minuțioasă a opiniilor și încorporarea lor în SDR-uri.
- **Parteneriate locale și regionale.** În cadrul GL au fost convocate împreună persoanele interesate din partea entităților de stat și celor neguvernamentale pentru a dezvolta parteneriate eficiente atât pentru ierarhizarea măsurilor prioritare din strategii, cât și pentru analiza ulterioară a unor proiecte concrete.
- **Transparență și publicitate.** ADR-urile vor asigura organizarea consultărilor publice largite ale proiectelor SDR Centru la fiecare etapă de actualizare. Agenția de Dezvoltare Centru va îndeplini rolul de lider al procesului de elaborare și ajustare a strategiilor la fiecare din perioadele de dezvoltare conform metodologiei și a proceselor acceptate de CRD, dirijând activitățile respective până la finalizarea și aprobarea SDR (inclusiv la organizarea consultărilor publice și prezentarea proiectelor de strategii la CRD pentru aprobare).

¹ Analiza SWOT reprezintă un instrument de planificare strategică care examinează punctele forte, punctele slabe, oportunitățile și pericolele specifice RDC.

1.4 Principiile de susținere a dezvoltării regionale

Principiile de bază pentru susținerea dezvoltării regionale, elucidate de Legea privind dezvoltarea regională în Republica Moldova și SNDR, sunt:

- **Eficiență:** utilizarea eficientă a resurselor naturale, umane, financiare și de producție pe întreg teritoriul Republicii Moldova;
- **Echitate:** toți cetățenii Republicii Moldova au drepturi și acces egal la valorile economice, sociale și culturale indiferent de locul lor de trai;
- **Durabilitate:** toate măsurile, programele și proiectele finanțate cu scopul susținerii dezvoltării regionale trebuie să fie tehnic, financiar și instituțional viabile;
- **Planificare:** toate măsurile, programele și proiectele menite să susțină dezvoltarea regională trebuie să fie elaborate și implementate în conformitate cu strategiile naționale și regionale de dezvoltare, precum și să aibă obiective, priorități și mecanisme clar definite;
- **Coordonare:** toate măsurile, programele și proiectele menite să susțină dezvoltarea regională trebuie să fie concordate atât la nivel național, cât și regional;
- **Parteneriat:** planificarea, dezvoltarea și implementarea măsurilor menite să susțină dezvoltarea regională trebuie să fie bazate pe un parteneriat dintre autoritățile publice centrale și locale, sectorul public și cel privat, precum și organizațiile societății civile;
- **Transparență:** trebuie să existe claritate în procesul de alocare, distribuire și utilizare a resurselor menite pentru implementarea strategiilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională.

2 Analiza situației existente

2.1 Date generale

Analiza situației existente este un capitol comprehensiv, conceput pentru a crea o imagine de ansamblu cuprinzătoare a tendințelor sociale și economice de dezvoltare a RDC, care include următoarele domenii:

- Localizarea geografică și dezvoltarea spațială, care prezintă structura administrativă și aspectele de mediu ce țin de rețeaua hidrologică, zonele naturale protejate, resursele minerale disponibile, caracteristicile climatice ale regiunii etc.;
- Conectivitatea, accesibilitatea și infrastructura, care oferă informații cu privire la rețelele inter-și intraregionale de drumuri, rețelele de alimentare cu apă și de canalizare, gaz, electricitate, accesul la rețeaua internet;
- Demografia, care arată structura populației RDC dezagregată după factorii de sex, vârstă, prezentând totodată și unele tendințe în procesul migrațional;
- Dezvoltarea economică, care include profilul sectorial al regiunii, referindu-se și la activitatea investițională în RDC;
- Situația socială, care este axată pe analiza nivelului de sărăcie, și nivelului de deprivare în baza indicatorilor IDAM;
- Capacitatea instituțională regională, care oferă profiluri ale partenerilor regionali principali – autoritățile APL, ADR, CRD, consiliile locale și primăriile.

Toate capitolele sunt argumentate suplimentar prin hărțile atașate la SDR și servesc drept sursă informațională pentru compartimentele ulterioare ale SDR cu caracter analitic, cum ar fi analiza SWOT.

Principalii indicatori de dezvoltare din regiune sunt prezentați în Tabelul 1. Analiza comparativă a acestor indicatori este prezentată în subcapitolele sectoriale de mai jos.

Tabelul 1. Date generale privind Regiunile de Dezvoltare (anul 2011)

	RDN	RDC	RDS	RDUTA G	RDCH	Total
Populația ² , 000 persoane	1006	1062	540	160	789	3560
Pondere, %	28,35	29,9	15,2	4,5	22	100
Populația rurală, %	64.6	80.7	74.8	59.7	8.9	58.4
Populația urbană, %	35.4	19.3	25.2	40.3	91.1	41.6
Suprafața, km ²	10015	10636	7379	1848	568	30446
Pondere, %	32,9	34,9	24,2	6,1	1,9	100
Densitatea, loc/km ²	102	100	73	87	1384	117
Valoarea adăugată brută (VAB), 000 mii MDL (2008)	7221	7059	3320	1158	16147	40785
Pondere, %	21	20	10	3	46	100

² Datele cu privire la populație se referă doar la populația din dreapta Nistrului.

VAB per capita ³ , MDL (2008)	7476	6899	6330	7442	21381	9855
Investiții per capita, MDL	2.011	1.520	1.871	2.863	7.430	3.054
Administrații publice locale de nivelul 2, unități	12	13	8	1	2	36
APL I, unități	315	329	209	18	25	896

2.2 Amplasarea geografică și dezvoltarea spațială

Date generale

RDC este situată în partea centrală a țării și se învecinează la Vest cu România, la Est cu raioanele Râbnîța, Grigoriopol, RDT, la Sud cu raioanele Căușeni, Cimișlia, Leova, RDS, la Nord cu raioanele Fălești, Sângerei, Florești, RDN. Suprafața totală a regiunii este de 10 636 km² (1.063.600 mii ha), sau 31% din suprafața totală a țării, fiind cea mai mare regiune ca mărime din cele 3 ale Republicii Moldova.

RDC cuprinde 13 raioane: Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Dubăsari, Hâncești, Ialoveni, Nisporeni, Orhei, Rezina, Strășeni, Șoldănești, Telenești, Ungheni. RDC cuprinde 598 localități organizate în 329 unități administrativ-teritoriale de nivelul I: 14 orașe și 315 sate (comune). Majoritatea populației (circa 47%) locuiește în localități de până la 5 mii de locuitori, 17% - în orașe și sate cu o populație de până la 2000 locuitori și peste 16% - în orașe și sate cu o populație cuprinsă între 5 mii și 10 mii locuitori.

Tabelul 2. Distribuția populației RDC pe localități

Locuitori	APL	%	Populație, mii locuitori	%
0 - 500	1	0,3	0,5	0,0
501-1000	23	7,0	18,9	1,9
1001-2000	118	35,9	174,4	17,9
2001-5000	151	45,9	452,5	46,5
5001-10000	26	7,9	158,9	16,3
10001-15000	5	1,5	59,8	6,1
15001-20000	3	0,9	49,4	5,1
20001-40000	2	0,6	58,3	6,0
Total	329	100	972,7	100

Sursa: Datele recensământului populației, 2004

În RDC nu este nici un municipiu. Cel mai mare oraș din regiune este or. Ungheni cu o populație de circa 32,7 mii locuitori urmat de or. Orhei – 25,7 mii locuitori și or. Strășeni – 18,3 mii locuitori⁴. După numărul mediu al populației conform datelor la 01.01.2009, orașele se clasifică astfel: (i) Până la 5 000 locuitori – 2 orașe (Bucovăț, Cornești); (ii) 5 000 - 10 000 locuitori – 4 orașe (Anenii Noi, Criuleni, Șoldănești, Telenești); (iii) 10 000 - 15 000 locuitori – 3 orașe (Călărași, Nisporeni, Rezina); (iv) 15 000 - 20 000 locuitori – 3 orașe (Hâncești, Ialoveni, Strășeni); (v) 25 000 - 40 000

³ Valoarea adăugată brută (VAB) și VAB per capita au fost calculate în prețurile anului 2008, pe baza datelor furnizate de Biroul Național de Statistică pe baza Anchetei Forței de Muncă.

⁴ Conform datelor recensământului, 2004.

locuitori – 2 orașe (Orhei și Ungheni). Numărul total de localități din regiune constituie 36,6% din numărul total de localități ale țării, ponderea orașelor fiind de circa 23%. Harta rețelei de localități urbane și distribuției populației pe raioane este prezentată în Anexa A.

În anul 2011 populația regiunii constituie 1065,2 mii de persoane. Pentru perioada 2004-2008 s-a înregistrat o descreștere a numărului populației cu 18 mii de persoane. Principala cauză a acestei descreșteri este sporul natural negativ și migrația populației.

Mediu

RDC cuprinde mai multe forme de relief. Cea mai mare parte a teritoriului regiunii este ocupată de Podișul Moldovei. În afară de podișuri, se întâlnesc dealuri și câmpii, înălțimile medii ale cărora variază între 200–250 m deasupra nivelului mării. Cea mai înaltă culme din Moldova - Dealul Bălănești se află în RDC având 430 m.

Structura geologică specifică cu numeroase fracturi tectonice, predominată de roci sedimentare afânate și poroase, a cauzat condiții prielnice pentru dezvoltarea largă a alunecărilor de teren și a formelor erozionale de relief, reprezentate prin diverse rigole, râpe, canioane, văi și vâlcele. Dezvoltarea alunecărilor de teren, carstului, eroziunii plane și liniare, care afectează foarte mult agricultura regiunii, este stimulată semnificativ de activitățile antropice neprietenoase mediului (defrișările în masă a fâșiilor forestiere, pădurilor și livezilor), de distribuția neuniformă a precipitațiilor pe parcursul anului și de caracterul torențial al ploilor de vară. Condițiile geologice și climatice au favorizat dezvoltarea unei rețele hidrografice destul de dense în regiune, formată din râuri și râulețe cu debite mici, dar foarte variabile în timp, cu viituri frecvente, fapt ce a contribuit la formarea unor vai mari, foarte vechi și adânci, cu pante evident terasate.

Clima este continental moderată. Precipitațiile variază între 500 și 700 mm, iar în ultimii ani se înregistrează sporirea variabilității generale a climei însoțită de majorarea evidentă a frecvenței fenomenelor climaterice de risc. Temperatura medie a aerului constituie +9°C. Minimul absolut al temperaturii revine lunilor ianuarie –30 - 32°C și maximul lunii iulie +39 - 40°C. Perioada de iarnă este scurtă și cu puțină zăpadă, de vară lungă, caldă și cu cantitate mică de precipitații, care cad, de regulă, în timpul cald al anului în formă de ploi torențiale de scurtă durată. Pe lângă perioada îndelungată caldă a anului, iarna blândă, abundența de căldură și lumină, sunt și fenomene de secetă. Condițiile climatice sunt foarte variabile.

Rețeaua hidrologică RDC este străbătută de 3 cursuri importante de apă: râul Nistru, râul Prut și râul Răut. Celelalte râuri (Ciulucul Mare, Ciulucul Mic, Cernea, Cogâlnic, Botna, Icheli, Ivanos, Ivancea, Brătuleanca, Șoltoia, Gârla Mare, Lăpușnița Nârnova) sunt afluenți ai Nistrului, Prutului și Răutului. Sursele principale de alimentare a râurilor sunt apele subterane, ploile și zăpada. Toate râurile și pâraiele constituie o rețea hidrografică puternică. Regimul lor depinde de condițiile climaterice. Regimul hidric natural al râurilor Nistru, Prut și al afluenților lor în mare măsură este denaturat de crearea pe râuri a barajelor și rezervoarelor de acumulare a apei.

RDC dispune de rezerve semnificative de apă potabilă și de apă minerală cu proprietăți curative evidente.

O importanță deosebită pentru dezvoltarea RDC o au apele subterane din straturile acvifere freatice și de adâncime. Spre deosebire de apele subterane adânci, apele freatice sunt supuse unei poluări antropice intense. Din cantitatea totală de ape subterane de adâncime extrase sau cercetate, circa 50% nu pot fi recomandate în scopuri potabile fără o tratare preliminară. Aceste ape se caracterizează prin conținut ridicat de mineralizare, fluor, hidrogen sulfurat, fier, sodiu, amoniac și alte elemente.

Resurse naturale

Solurile. Pe teritoriul RDC se evidențiază patru tipuri predominante de soluri: (i) Soluri de pădure cenușii și cenușii închise; (ii) Cernoziomuri tipice și levigate (depuse) a văilor râurilor și a afluenților lor; (iii) Cernoziomuri tipice și alcalinice; (iv) Cernoziomuri obișnuite și carbonatate;

Bonitatea medie a solurilor din RDC este de 61,1 față de media bonității solurilor la nivel național – 63,8. Solurile cenușii de pădure sunt cele mai potrivite pentru silvicultură. Unele sectoare ale pădurilor podișului Moldovei de Centru sunt amplasate pe aceste soluri. În afară de aceasta, pe solurile cenușii de pădure valorificate reușit cresc pomi fructiferi, vii și aproape toate culturile agricole.

RDC se caracterizează prin cel mai bogat fond forestier, reprezentat de Codrii Moldovei și alte suprafețe de pădure. Ponderea terenurilor silvice în RDC este de 17,7% față de media națională – 11,9%. Speciile de arbori și arbuști care cresc în pădurile din regiune pot fi folosite în cantități limitate, ca materie primă mai mult pentru confecționarea articolelor de dimensiuni mici din artizanat, deoarece Republica Moldova nu dispune de păduri industriale și tăierile parțiale ale fondului forestier se admit doar în scop sanitar. Totodată, fondul forestier poate fi utilizat ca resursă pentru dezvoltarea turismului, recreației și cinegeticii.

Flora și fauna RDC, la etapa actuală este supusă intens influenței activităților antropice. Aceasta contribuie evident la degradarea condițiilor mediului și reducerea atractivității turistice a peisajelor naturale, distrugerea biotopurilor valoroase și productive de vegetație naturală, a locurilor de trai și populare a speciilor rare de animale, schimbarea lor cu asociații vegetale secundare, grupări puțin valoroase, care cresc spontan. Aceasta a cauzat dereglarea echilibrului ecologic în comunitățile naturale, contribuind la dispariția treptată a grupelor întregi de genuri. În primul rând dispar genurile și grupele rare de plante.

Fauna silvică a regiunii este relativ bine păstrată, fiind reprezentată de: mistrețul sălbatic, bursuc, nevăstuică, vulpea roșcată, pisica sălbatică. Mai rar se întâlnesc elani, cerbi, jderi, căprioare. Dintre rozătoare aici se întâlnesc ondatra, veverița, hârciogul de pădure, iepurele alb și altele. Din păsări se întâlnesc mierla, porumbelul de pădure, gaița, cinteza, vulturul, potârnichea, prepelița, bătlanul, cocostârcul, cioara de câmp, vrabia.

În râuri și alte bazine de apă cresc următoarele specii de pește: crap, plătică, șalău, morunaș, tolstolob, mai rar se întâlnesc umbra și ciopul. Cele mai des întâlnite păsări de apă sunt rațele și găștele sălbatice.

Regiunea dispune de suprafețe mari de păduri și zone umede cu o biodiversitate relativ bine păstrată, de așezări paleolitice și neolitice multistratulate, de monumente arheologice și istorice. În RDC sunt amplasate rezervațiile științifice Codrii și Plaiul Fagului, rezervațiile naturale și peisagistice Molești-Răzeni, Sadova, Saharna, Țipova, Trebujeni, mănăstiri vechi: Căpriană, Curchi, Butuceni, Saharna, Condrița, etc. Fiind o regiune de conexie a câtorva zone biogeografice cu diverse arii umide și împădurite, ea dispune de posibilități sporite pentru dezvoltarea proiectelor regionale de mediu, turistice, recreative, balneologice, etc. Harta ariilor naturale protejate de stat este prezentată în Anexa B.

Caracteristic pentru RDC sunt zăcămintele de minerale utile pentru producerea materialelor de construcție – rocile carbonatate: calcar, marnă, materie primă argiloasă, nisipuri, formațiuni de nisip și pietriș, diatomit și tripoli. Zăcămintele de piatră calcaroasă sunt în apropierea satelor: Brănești, Morovaia, Jeloboc din raionul Orhei, rezervele cărora se numără la 18 milioane m³. În raionul Șoldănești – 6,3 milioane m³ ș.a. Zona Centru este bogată în roci carbonatate – calcar care își găsește o aplicare largă în construcție, cât și în calitate de suplimente în hrana pentru vite și păsări. În afară de mineralele carbonatate în regiune sunt dezvoltate zăcămintele de argilă, argilă nisipoasă, folosite drept materie primă pentru cărămidă.

RDC dispune de rezerve semnificative de apă potabilă și de apă minerală cu proprietăți curative evidente, precum și de resurse enorme nevalorificate de energie renovabilă: eoliană, solară, hidrolică și biologică.

Factori de poluare

În baza datelor din ultimii 10 ani se observă o menținere a nivelului de poluare sub limita admisă de normă pentru râul Nistru, iar pentru râul Prut – o apropiere esențială de normă. În râurile interne nivelul de poluare se menține în continuare majorat. Principalele surse de poluare sunt determinate de sectorul comunal prin stațiile de epurare care evacuează ape uzate insuficient epurate. Alarmantă este situația creată pe cursurile receptoare în aval de punctele de deversare a stațiilor de epurare ale localităților: Roșcani, Bulboaca, Orhei, Telenești, Rezina, Șoldanești, Bucovăț, Hâncești unde are loc înrăutățirea calității apelor naturale.

O importanță deosebită pentru dezvoltarea RDC o au apele subterane din straturile acvifere freatice și de adâncime. Spre deosebire de apele subterane adânci, apele freatice sunt supuse unei poluări antropice intense. Din cantitatea totală de ape subterane de adâncime extrase sau cercetate, circa 50% nu pot fi recomandate în scopuri potabile fără o tratare preliminară. Aceste ape se caracterizează prin conținut ridicat de mineralizare, fluor, hidrogen sulfurat, fier, sodiu, amoniac și alte elemente.

O mare problemă în RDC, ca și pe întreaga țară este – poluarea aerului atmosferic. Cantitatea de poluanți emiși în atmosferă de la toate sursele de poluare în anul 2011 a fost evaluată la nivelul de 211 772,155 tone și constituie 59,48 kg/an pe cap de locuitor. (Conform raportului statistic populația Republicii Moldova numără 3560,4 mii locuitori). Calitatea aerului atmosferic este influențată de emisiile provenite din trei tipuri de surse de poluare:

- Sursele fixe, care include centralele termoelectrice(CET-urile) și cazangeriile, întreprinderile industriale în funcțiune;
- Sursele mobile, care includ transportul auto, feroviar, aerian, fluvial și tehnica agricolă;
- Transferul transfrontalier de noxe.

Statistica demonstrează că, calitatea aerului atmosferic în cel mai mare oraș din apropierea RDC, cum ar fi mun. Chișinău, și cel din RDC, mun. Bălți este influențată preponderant de emisiile de la transport, CET-uri, întreprinderi mari, pe când în centrele raionale și localitățile rurale de la emisiile întreprinderilor mai mici, cazangerilor și surselor casnice.

Gradul de poluare a aerului atmosferic pe parcursul anilor 1990-2011 demonstrează o tendință descrescătoare în perioada 1990-2000 și tinde spre majorare în perioada 2000-2010 cu o scădere nesemnificativă în 2011, cauza fiind staționarea întreprinderilor industriale la prima etapă și creșterea numărului unităților de transport auto începând cu anul 2000.

De menționat că RDC dispune și de ape minerale, care pot fi utilizate pentru tratarea colecistitei, hepatitei și altor maladii. Pe baza apelor termale funcționează stațiunea balneară "Codru" din c. Hârjauca, r-nul Călărași.

2.3 Conexiune, accesibilitate, infrastructură

Conexiune

RDC este situată în partea centrală a Republicii Moldova asigurând conexiunea între celelalte regiuni. La Vest RDC are conexiune directă cu România prin 3 puncte vamale, inclusiv unul feroviar – nodul feroviar Ungheni. La Est prin RDT – cu Ucraina, Rusia. Spre Nord și Sud conectivitatea regiunii trece prin RDN și, respectiv, prin RDS. Distanța până la orașele mari din țările vecine este de 20-150 km până la Iași, România, de 150-220 km până la Cernăuți, Ucraina și de 100 - 170 km până la Odessa, Ucraina.

Rețeaua de transport a RDC se prezintă prin două tipuri de transport: auto și feroviar. Traficul de mărfuri și pasageri este asigurat de transportul auto atât la nivel local, republican cât și la nivel internațional. Transportul feroviar este utilizat preponderent pentru traficul de mărfuri și pasageri la nivel internațional.

Căi de transport internațional

Legături de trafic internațional. RDC este traversată de o rețea densă de trasee internaționale: Coridorul Economic European IX (CE IX); Coridorul Economic Budapesta - Odessa (BOC); Coridorul Giurgiulești-Briceni (GBC).

Din RDC se poate deplasa spre Nord pe traseul internațional: M2 – Chișinău-Soroca – hotarul cu Ucraina și M14 – Odesa - Tiraspol - Chișinău - Briceni - Brest; spre Sud pe traseul M3 – Chișinău - Giurgiulești; spre Est pe traseul M21 – Chișinău - Dubăsari; spre Vest pe traseul M1 – Chișinău - Leușeni. Aceste trasee vor fi suplimentate cu încă un traseu internațional în cazul realizării coridorului de transport Budapesta - Iași - Chișinău - Odesa.

Celelalte căi de transport de importanță internațională și națională care trec prin RDC sunt:

- Direcția Nord, spre orașele Cernăuți - Jitomir - Lvov – Warshawa; pe traseul M2 – Chișinău - Soroca – hotarul cu Ucraina;
- Direcția Nord – Est, spre orașele Vinitsa - Kiev - Moscova; M14 – Odesa -Tiraspol-Chișinău - Briceni - Brest;
- Direcția Sud, spre orașele Galați - Tulcea - Constanța - Varna - Istanbul: M3 – Chișinău - Giurgiulești și R3 – Chișinău-Hâncești-Basarabeasca;
- Direcția Sud-Est, spre orașele Odesa - Nicolaev - Herson - Yalta: R2- Chișinău-Bender și R30 – Anenii Noi-Căușeni-Ștefan-Vodă-frontiera cu Ucraina.
- Direcția Est, spre orașele Krasnâe Okna - Krivoi Rog - Donețk - Voronej: M21 – Chișinău-Dubăsari și R5 – Chișinău-Vadul - lui-Vodă - Dubăsari.
- Direcția Vest spre orașele Iași – Târgul Neamț - Cluj - Oradea - Budapesta: M1 – Chișinău - Leușeni și R1 – Chișinău-Ungheni.

Harta căilor de comunicație și rețelei de artere internaționale, naționale și locale este prezentată în Anexa C.

Căi de transport interregional și local

Legături de trafic interregional. Legătura RDC cu RDN se efectuează prin mun. Bălți pe traseele M2, M14, R13, R14, R17. Cele mai solicitate sunt drumurile M14 și R14 pe care circulația, pe unele porțiuni, este asigurată pe două benzi, fapt ce nu corespunde fluxului de transport permanent în creștere. Legătura RDC cu RDS se efectuează pe drumurile M14, M3, R-3, R-30, R-34, dintre care cel mai aglomerat este drumul R3 și necesită suplimentare cu minimum o bandă de circulație. Legătura cu RDT este posibilă pe drumul internațional M1.

Rețeaua de drumuri intraregionale. Distanța maximă dintre localitățile RDC pe direcția Nord-Sud este de aproximativ 180 km, iar pe direcția Est-Vest aproximativ 120 km și legătura poate fi asigurată tranzit prin mun. Chișinău. Distanța dintre principalele centre urbane (Ialoveni, Strășeni, Ungheni, Orhei, Hâncești) nu depășește 150 km.

Legăturile între orașele RDC sunt asigurate în majoritatea cazurilor tranzitând municipiul Chișinău. Orașul Ungheni nu are legătură directă cu or. Hâncești și or. Orhei. Din aceste considerente este necesar de finalizat construcția drumului R20 și R44. Modernizarea și construcția unor porțiuni ale drumului Ungheni - Leușeni - Leova ar diversifica legăturile intraregionale. Orașul Nisporeni are legătură directă doar cu or. Ungheni (R25) și de ocolire cu or. Călărași (R25, R1), cu or. Hâncești (R25, M1, R44). Orașul Telenești are legătură directă doar cu or. Orhei, iar cu orașele Rezina și Șoldănești are legătură doar prin or. Orhei sau prin mun. Bălți, sau prin rețeaua de drumuri de importanță locală. Orașul Rezina are legătură directă cu

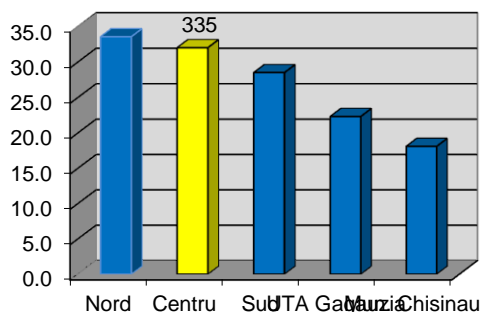
or. Șoldănești (R13) și or. Orhei (R20). Orașul Șoldănești are legătură directă cu or. Rezina (R13) și de ocolire cu or. Orhei (R13, R20), cu or. Telenești (R13, R20, M2, R14, R22) sau prin mun. Bălți. Există necesitatea construcției drumului, ce va lega magistrala M2 cu drumul R20. În acest caz va fi posibilă legătura directă între or. Telenești și orașele Rezina și Șoldănești, ocolind or. Orhei. Orașul Orhei este legat cu toate orașele prin drumuri naționale: Orhei - Rezina (R20), Orhei-Telenești (M2, R14, R22), Orhei - Șoldănești (R20, R13). Cu or. Criuleni și or. Dubăsari, Orheiul face legătura pe drumul R23, M2. Pe porțiunea Brănești drumul M2 este în variantă de pietriș și din aceste motive este ocolit de transportatori. Orașul Anenii Noi și or. Ialoveni au legături cu celelalte orașe ale regiunii prin municipiul Chișinău pe drumurile M14, R2.

Rețeaua de drumuri locale. În afară de aceste drumuri există o rețea largă ramificată de drumuri de importanță locală. Densitatea drumurilor publice din RDC este de 32 km/100/km². Acest indicator este mai mic decât în RDN dar mai mare decât media națională care constituie 26,9 km/100 km². Drumurile naționale dețin o pondere de 36,5%, majoritatea absolută cu îmbrăcăminte rigidă. Cele mai multe drumuri sunt în raioanele Strășeni și Ialoveni. La extrema opusă se află raionul Hâncești. Starea drumurilor locale este deplorabilă și necesită reparație și reconstrucție. Din cauza stării nesatisfăcătoare a drumurilor localitățile rurale sunt neatractive. Ba mai mult, există localități care din cauza drumurilor deteriorate în timp ploios nu au legătură cu centrul raional. Bugetele austere ale primăriilor nu pot oferi mijloace pentru reparația capitală a drumurilor ce traversează satele.

Tabelul 3. Rețeaua drumurilor publice în RDC (2011) kilometri. Sursa: BNS

	Drumuri publice – total	din care:			
		drumuri naționale	din acestea, cu îmbrăcăminte rigidă	drumuri locale	din acestea, cu îmbrăcăminte rigidă
Total RDC	3352.1	1213.6	1213.6	2138.5	1990.9
Anenii Noi	282.2	135.0	135.0	147.2	134.9
Călărași	256.2	123.8	123.8	132.4	132.4
Criuleni	236.5	102.7	102.7	133.8	120.0
Dubăsari	108.8	23.5	23.5	85.3	85.3
Hâncești	352.2	138.7	138.7	213.5	207.1
Ialoveni	278.6	117.5	117.5	161.1	147.4
Nisporeni	202.5	62.0	62.0	140.5	126.1
Orhei	333.2	116.2	116.2	217.0	211.1
Rezina	208.6	40.0	40.0	168.6	157.6
Strășeni	267.6	126.3	126.3	141.3	139.5
Șoldănești	200.0	46.3	46.3	153.7	139.6
Telenești	253.6	76.7	76.7	176.9	149.5
Ungheni	372.1	104.9	104.9	267.2	240.4

Figura 1. Densitatea drumurilor publice, km/100 km² pe regiuni, BNS: 2010



Transportul feroviar. Densitatea rețelelor de căi ferate în RDC constituie 3,4 km /100 km² ea fiind mai mare decât în RDN 2,1 km /100 km² și decât media republicană 3,3 km/100 km², dar mai mică decât în RDS, unde sunt 4,7 km/100 km². Pe teritoriul RDC trec traseele naționale de cale ferată: Bender-Chișinău-Ungheni, Revaca-Căinari, Ungheni-Bălți, și un segment neînsemnat de cale ferată a sectorului Slobodca - Bălți. Stația de cale ferată Ungheni este punct de trecere internațional care efectuează transport de mărfuri și pasageri. Ea reprezintă cel mai mare nod de cale ferată a RDC. Stația de cale ferată Șoldănești efectuează transport de mărfuri și pasageri pentru deservirea îndeosebi a obiectelor economiei naționale. Configurația rețelei de cale ferată este de două tipuri – cu o singură linie și cu două linii. Intensitatea circulației trenurilor de pasageri este de 2-14 garnituri pe zi și marfare de 4-10 garnituri pe zi.

În perspectivă se preconizează construcția tronsonului de cale ferată Strășeni - Orhei - Bălți. Harta rețelei căilor ferate existente și de perspectivă este prezentată în Anexa D.

Transport naval. În RDC nu există căi de comunicație navale, dar activează două porturi: Portul naval Ungheni și Portul naval Rezina. Harta căilor de comunicație navală este prezentată în Anexa D. Între localitățile Molovata-Molovata Nouă circulă Bacul Molovata. Transportul de mărfuri și pasageri este însă nesemnificativ.

Alimentarea cu apă și canalizare

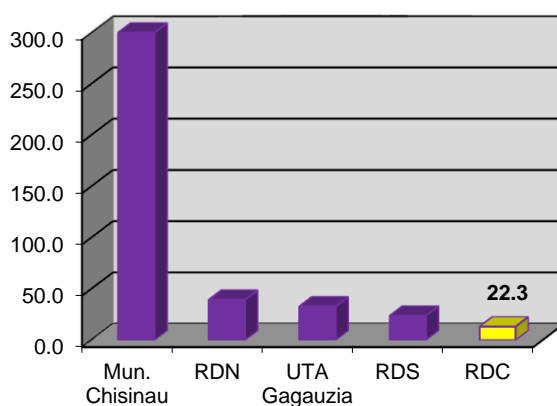
Alimentarea cu apă. Alimentarea cu apă este efectuată preponderent din captările de apă subterană din localitățile regiunii. Calitatea apei nu întotdeauna corespunde normativelor sanitare existente pentru apa potabilă, de aceea apa din multe conducte poate fi folosită doar ca apă tehnică. Apa din fântâni și izvoare este folosită ca apă potabilă de circa 80% din populația RDC. Densitatea rețelelor de apeduct în RDC este de 13,2 km/100 km², această constituind cea mai mică valoare față de toate celelalte regiuni și față de media națională de 23,3 km/100 km². Raioanele cu cea mai mare pondere a localităților care dispun de rețea centralizată de apeduct peste media națională sunt Anenii Noi, Orhei și Ialoveni. În celelalte raioane situația este foarte dificilă. În raioanele Dubăsari, Șoldănești și Rezina, de exemplu, doar sub 5% din localități dispun de rețea de apă potabilă. Harta rețelelor de alimentare cu apă este prezentată în Anexa E.

Tabel 4. Alimentarea cu apă, Sursa: Anuarul IES-2010

	Numărul sistemelor de alimentare cu apă	din care funcționează	Lungimea apeductelor și rețelelor de alimentare cu apă, km	Apă furnizată la 1 locuitor, m.c / lunar
CENTRU	262	223	1965,9	4,3
Anenii Noi	41	41	299,6	9,8
Călărași	6	6	73,7	2,5

Criuleni	18	17	151,6	4,4
Dubăsari	4	4	44,9	4,8
Hîncești	14	13	177,7	2,4
Ialoveni	36	34	234,3	4,1
Nisporeni	12	9	159,6	1,8
Orhei	50	37	373,3	6,1
Rezina	3	3	30,2	3,4
Strășeni	19	11	107,4	1,0
Șoldănești	7	4	17,3	0,7
Telenești	37	31	116,1	2,0
Ungheni	15	13	180,2	9,2

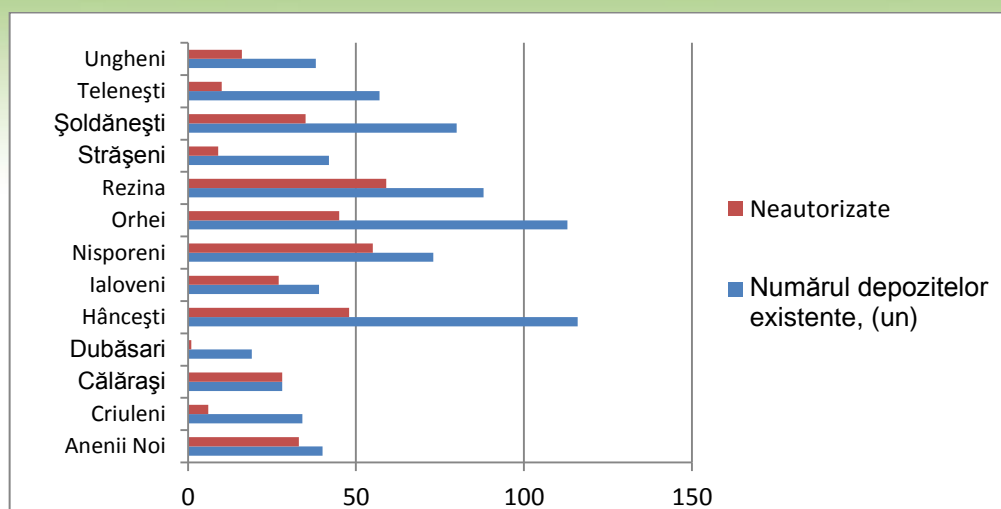
Figura 2. Densitatea rețelelor de apeduct km/100 km² pe regiuni. Sursa: BNS 2010



Canalizare. Rețeaua de canalizare în RDC este slab dezvoltată, iar tehnologiile de epurare a apelor reziduale sunt foarte depășite. Ponderea fondului locativ din RDC care dispune de rețea de canalizare este de 15,6% față de media națională 22,6%. În RDC funcționează doar 6 stații de epurare. Starea tehnică a stațiilor de epurare a apelor reziduale existente este nesatisfăcătoare. Stațiile din Rezina, Telenești, Criuleni nu funcționează iar deversările sunt evacuate direct în Nistru sau Răut. În perspectivă este proiectată construcția a 8 stații de epurare. În majoritatea cazurilor pentru renovarea celor existente și construcția celor noi sunt necesare sume enorme de bani de care autoritățile locale nu dispun. Harta rețelelor de evacuare a apelor uzate și stațiilor de epurare este prezentată în Anexa E.

Gestionarea deșeurilor. În RDC infrastructura și managementul deșeurilor menajere solide este foarte slab dezvoltată, atât cantitativ, cât și calitativ. Se atestă un nivel înalt de poluare a solurilor, apelor și altor componente de mediu cauzat preponderent de tradițiile neprietenoase mediului și infrastructura slab dezvoltată de colectare a deșeurilor solide și lichide, inclusiv a celor toxice. Pentru regiune e specifică colectarea neseperată a deșeurilor și o cotă foarte redusă a deșeurilor reciclate. Zilnic în RDC se produc circa 1000 tone de deșeuri menajere solide, care sunt în prezent colectate și stocate în circa 350 de deponii mici, amplasate la marginea localităților din regiune. Majoritatea acestor deponii ocupă suprafețe mari, dar sunt inadecvat amenajate.

Figura 3. Numărul depozitelor existente



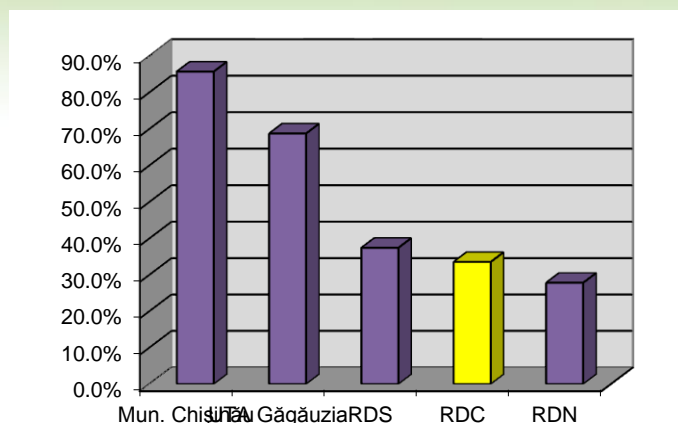
Sursa: Anuarul IES-2010

Mult mai eficientă și inofensivă pentru mediu ar fi schimbarea radicală a infrastructurii colectării deșeurilor menajere, care prevede colectarea acestor deșeuri în trei - patru poligoane mari, ce ar permite separarea lor, reciclarea parțială și colectarea biogazului de la descompunerea deșeurilor nereciclabile. În perspectivă în raioanele Nisporeni, Orhei, Ialoveni și Anenii Noi se preconizează construcția acestor poligoane mari. Harta schemei regionale a deponiilor pentru depozitarea și prelucrarea deșeurilor este prezentată în Anexa F. Pentru reorganizarea durabilă a infrastructurii serviciilor comunale din regiune este necesar de efectuat un studiu de fezabilitate al sectorului și de elaborat un plan regional de gestionare a deșeurilor care ar avea drept scop crearea cadrului necesar pentru dezvoltarea și implementarea unui sistem integrat de gestionare a deșeurilor, eficient și durabil din punct de vedere economic și ecologic.

Asigurarea cu gaze naturale

Asigurarea cu gaze naturale a localităților RDC este prevăzută de la conductele de gaze magistrale cu presiune înaltă. La Nordul RDC trece conducta magistrală de gaze naturale Ialoveni - Eleuț - Cernăuți și ramificația de la ea spre mun. Chișinău, prin nodul Șoldănești-Rezina, apoi prin conducta Râbnici-Chișinău, de-a lungul teritoriului RDC. Ponderea fondului locativ din RDC conectat la rețeaua de gaze naturale este de 33,5%, fiind mai joasă față de indicatorii similari pentru RDS și RDUTAG dar și față de media națională care constituie 34,9%.

Figura 4. Ponderea localităților gazificate pe regiuni, %. Sursa: BNS 2010



Cel mai înalt grad de asigurare cu rețea de gaze naturale este în raioanele Dubăsari (87%) și Anenii Noi (82%). Extinderea rețelelor are o dinamică bună în raioanele Criuleni, Strășeni, Ialoveni. Cel mai mic grad de asigurare cu gaze naturale este în raioanele Ungheni, Telenești, Nisporeni și Hâncești unde ponderea localităților gazificate este sub 10% sau de aproape 4 ori mai joasă față de media națională. Problemele principale legate de aprovizionarea cu gaze țin de volumul mare de investiții necesare pentru extinderea rețelelor în interiorul localităților. În afară de gaz natural, în RDC sunt consumatori de gaz lichefiat (sectorul industrial, localitățile rurale). Asigurarea consumatorilor cu gaz lichefiat este efectuată de întreprinderea „Gaznosbât” situată în Strășeni. Harta rețelelor existente și prognozate de gaze naturale este prezentată în Anexa G.

Alimentare cu energie electrică și energie termică

Alimentarea cu energie electrică în localitățile RDC se efectuează prin rețelele de distribuție care aparțin companiei Rețelele Electrice „Centru”, întreprindere cu capital străin a companiei „Union Fenosa” și prin rețelele Întreprinderii de Stat „Rețelele Electrice de Distribuție Nord”. Pe teritoriul RDC sunt amplasate două stații mari de distribuție a energiei electrice cu capacitate de 333 kW la Ialoveni și Strășeni. Celelalte peste 200 stații de distribuție au capacitatea între 35-110 kW. Teritoriul RDC este străbătut de două linii electrice aeriene de capacitate mare de 330 kW (Tiraspol – Ialoveni - Strășeni - Bălți). Toate localitățile din regiune sunt conectate la rețelele electrice. La nivel local probleme în domeniul asigurării cu energie electrică sunt în sectoarele noi construite, unde sunt necesare proiecte tehnice ale rețelelor. Costul proiectului tehnic urmează a fi achitat de către autoritățile publice locale și potențialii consumatori. În lipsa de mijloace financiare conectarea la rețelele electrice se târăgânează. Harta sistemului energetic regional este prezentată în Anexa H.

Alimentarea cu energie termică este o problemă pentru majoritatea locuitorilor RDC de la blocuri. Blocurile locative au fost alimentate cu energie termică de la centralele termice centrale, care în prezent nu mai funcționează. Astfel, locuitorii blocurilor locative din localitățile care sunt gazificate și-au construit cazangerii autonome, unii au construit sobe în blocuri, iar alții folosesc mijloace electrice pentru generarea căldurii în timp de iarnă. O situație similară este și în instituțiile publice care și-au construit cazangerii autonome sau sobe. În sectorul particular (casele pe pământ) atât din mediul urban, cât și în cel rural consumatorii se folosesc în special de sobe. Sursele de energie sunt lemnele și cărbunii. Este dificilă asigurarea instituțiilor de învățământ cu energie termică. Nu sunt resurse suficiente pentru aprovizionarea acestora cu energie termică și pentru repararea sistemelor termice uzate.

În condițiile absenței resurselor energetice proprii și dependenței tot mai mari de importurile resurselor energetice, o soluție pentru sectorul energetic, precum și pentru îmbunătățirea factorilor de mediu, ar fi implementarea pe larg a tehnologiilor inovatoare și utilizarea surselor de energie regenerabilă (eoliană, solară, biomasă), asigurând astfel fiabil economia RDC și populația cu energie și combustibil în cantități necesare și la prețuri rezonabile.

Comunicații

Serviciile de telefonie fixă în RDC sunt asigurate de către filialele întreprinderii de stat SA „Moldtelecom”. Conform situației la 30.06.2009, nivelul de asigurare cu posturi de telefon în regiune este de 23,6 posturi de telefon la 100 locuitori, inclusiv 30 în localitățile urbane și 23 în localitățile rurale. La acest compartiment RDC este în urma celorlalte regiuni de dezvoltare. Cel mai înalt grad de telefonizare se atestă în raioanele Ialoveni și Rezina, cu peste 25 posturi de telefon la o 100 de locuitori, cel mai jos nivel de asigurare cu posturi de telefon este în raioanele Dubăsari și Șoldănești.

Figura 5. Numărul posturilor de telefon pe raioane, la 100 locuitori

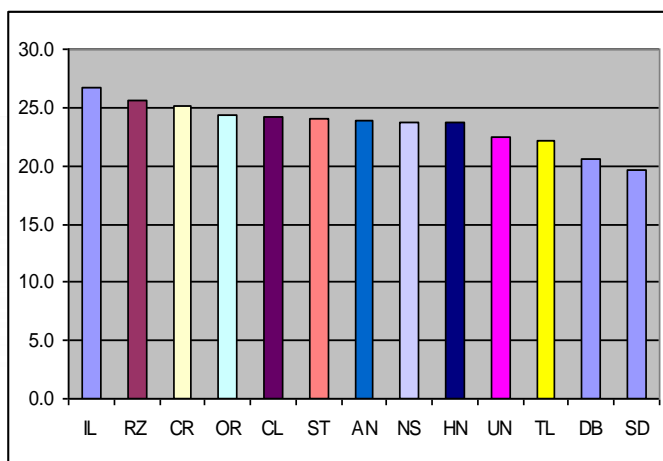
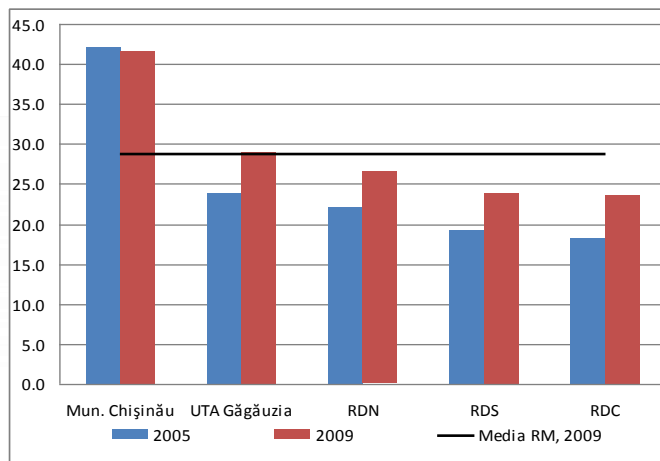


Figura 6. Numărul posturilor de telefon pe regiuni, la 100 locuitori



Sursa: SA „Moldtelecom”, 2010

Telefonia mobilă este reprezentată de rețelele „Orange”, „Moldcell” și „Unite” care în prezent cuprinde toate cele 13 centre raionale din RDC cu o acoperire de 98% din numărul total de localități. Deși costurile pentru servicii sunt înalte, conform datelor operatorilor de telefonie mobilă în ultimii trei ani se remarcă o tendință de creștere constantă a numărului de utilizatori.

În RDC accesul la Internet este slab dezvoltat, însă la nivel comparativ RDC are cea mai bună evoluție în domeniul TIC. Conform datelor studiilor recent elaborate de către Ministerul Tehnologiilor Informaționale și Comunicațiilor 39% din populație dispune de calculatoare, iar 35% din populație are acces la Internet. Ponderele persoanelor juridice care dispun de calculatoare conectate la Internet este de circa 39%. Instituțiile publice sunt în mare majoritate conectate la Internet. În localitățile urbane funcționează 2-6 internet-cafenele.

Figura 7. Gospodări care dispun de calculator, la nivel regional, %

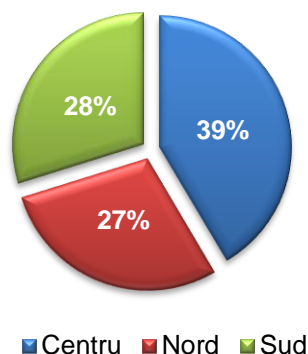
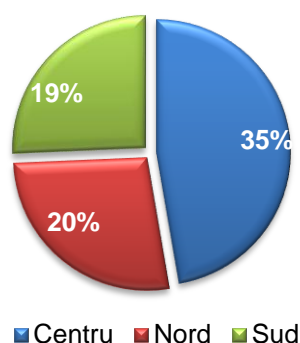


Figura 81. Gospodării cu acces Internet la domiciliu, la nivel regional, %

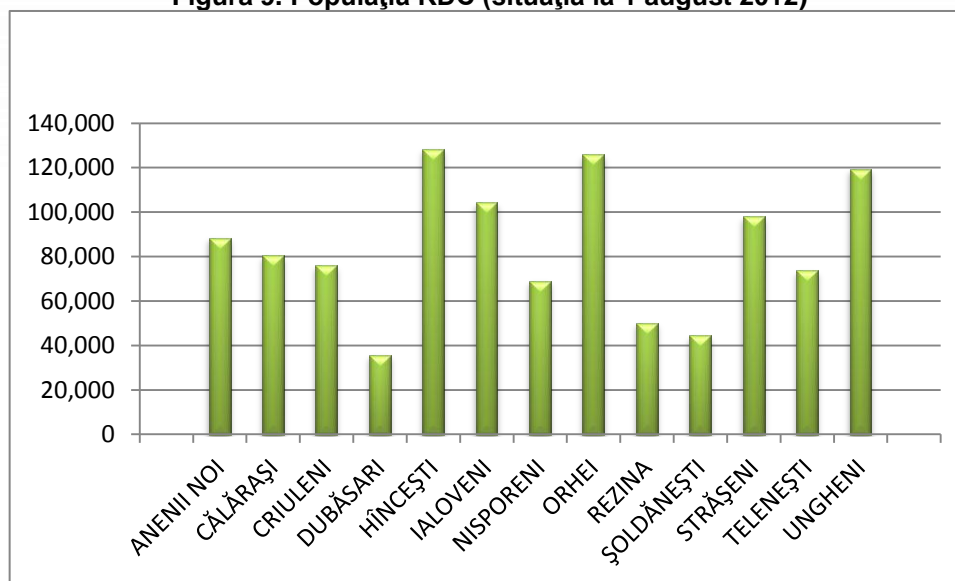


Sursa: Conform sondajelor sociologice, 2010

2.4 Demografia

Populația stabilă a RDC⁵ la 1 august 2012 constituie **1.093.684** persoane. Această cifră este în ușoară creștere, afectând pozitiv situația demografică din regiune.

Figura 9. Populația RDC (situația la 1 august 2012)



Densitatea medie a populației RDC este de 100 locuitori/km². Cel mai dens populate sunt raioanele Strășeni și Ialoveni (125 locuitori/km²). Cel mai slab populat este raionul Șoldănești (73 locuitori/km²). Ponderea populației RDC, constituie circa 30% din numărul total al populației Republicii Moldova, ea fiind cea mai mare regiune din republică.

Numărul de bărbați în RDC constituie 49% și de femei 51%. În comparație cu celelalte regiuni ale țării structura pe sexe a populației în RDC este mai echilibrată.

⁵ Datele cu privire la numărul populației se referă doar la populația din dreapta râului Nistru

Figura 10. Structura pe sexe a populației, %, 01.01.2011, pe regiuni de dezvoltare

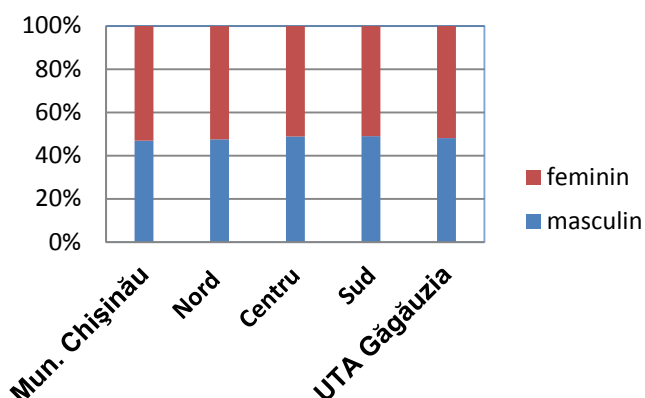
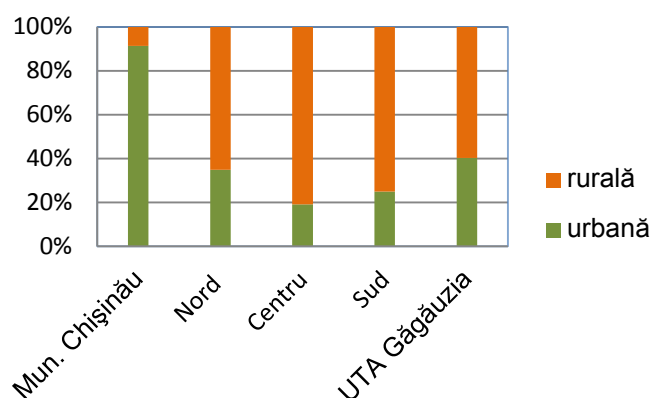


Figura 112. Structura pe medii a populației, % 01.01.2011, pe regiuni de dezvoltare



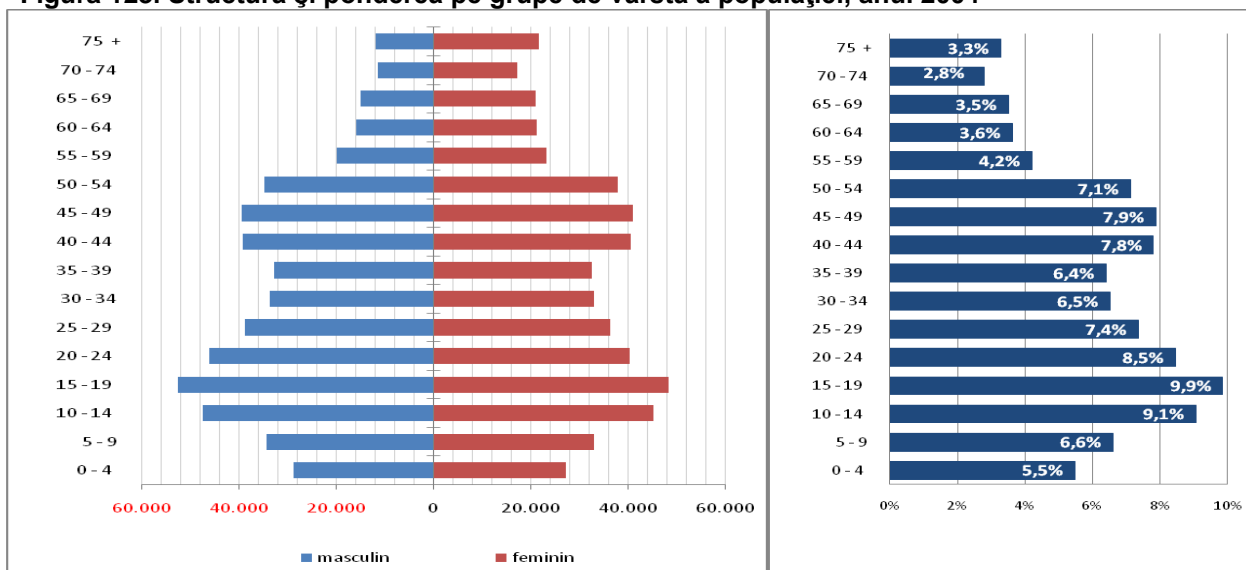
Sursa: BNS, 2011

Conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova la 1 ianuarie 2011 situația pe medii de reședință a populației demonstrează predominarea numerică a populației rurale față de cea urbană, înregistrându-se o disproporție de 19% la 81%.

Structura pe vârste a populației

Analizând numărul total al populației după grupele de vârstă (piramida vârstelor), stabilim faptul că RDC este grav afectată de fenomenul de îmbătrânire demografică. Tendințele actuale arată o scădere continuă a primelor grupe de vârstă, determinată de natalitatea redusă, ceea ce înseamnă că procesul de îmbătrânire a populației este încă în curs de creștere, iar efectele acestui fenomen vor avea urmări în viitorii ani.

Figura 123. Structura și ponderea pe grupe de vârstă a populației, anul 2004



Sursa: Datele recensământului populației

Datorită unor măsuri socio-demografice care au influențat pozitiv natalitatea în perioada anilor 1970-1990 (actual persoane de 35-39 de ani) în prezent grupa de vârstă cu cea mai mare pondere este cea a tinerilor de 15-19 ani (9,9%).

Mișcarea naturală a populației și deprivarea demografică

Sporul natural negativ al populației înregistrat în regiune influențează scăderea ratei de fertilitate și îmbătrânirea populației, accentuând presiunea demografică. O valoare pozitivă a sporului natural de-a lungul perioadei examinate o putem întâlni doar în raioanele Ialoveni, Ungheni și Nisporeni.

Tabelul 5. Mișcarea naturală a populației la 1000 locuitori, anul 2011

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Natalitatea	11,4	11,3	11,3	11,8	11,8	12,4	12,4	12,1
Mortalitatea	13,0	13,7	12,3	12,6	12,6	13,8	13,4	11,4
sporul natural	-1,5	-2,4	-1,1	-0,8	-0,7	-1,4	-1,0	-0,7

Sursa: BNS

Procesele migraționiste influențează profilul demografic și au un rol important în viața economică și socială a RDC. Deși lipsesc datele statistice privind procesele migraționiste pentru a face concluzii mai exacte la acest capitol putem constata existența a trei fluxuri migraționiste principale care se manifestă cu un grad diferit de intensitate: migrația rural – urban în interiorul regiunii, migrația RDC – Chișinău (în această direcție migrează în special studenții care învață la instituțiile de învățământ superior din Chișinău și care se stabilesc cu traiul în capitală) și emigrația (migrația peste hotarele Republicii Moldova). Emigrația este cel mai puternic flux migrator al populației din RDC. Conform rezultatelor recensământului general al populației din 2004, circa 89 400 rezidenți ai RDC erau „temporar absenți”. Aceasta reprezintă circa 8,8% din populația regiunii, emigrația din RDC fiind, conform rezultatelor recensământului, a doua după intensitate în Republica Moldova.

Figura 13. Ponderea populației absente în numărul total al populației, conform datelor recensământului din 2004

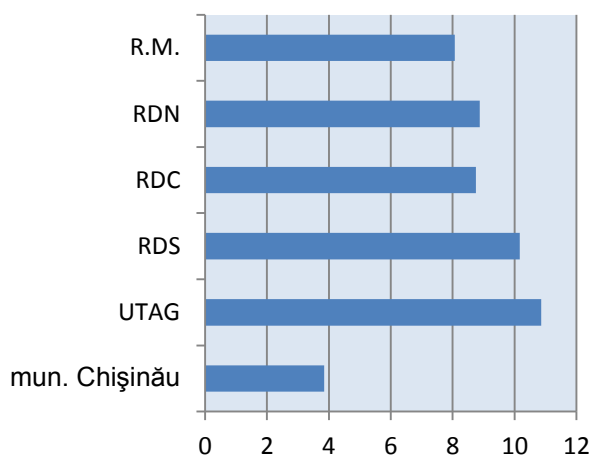
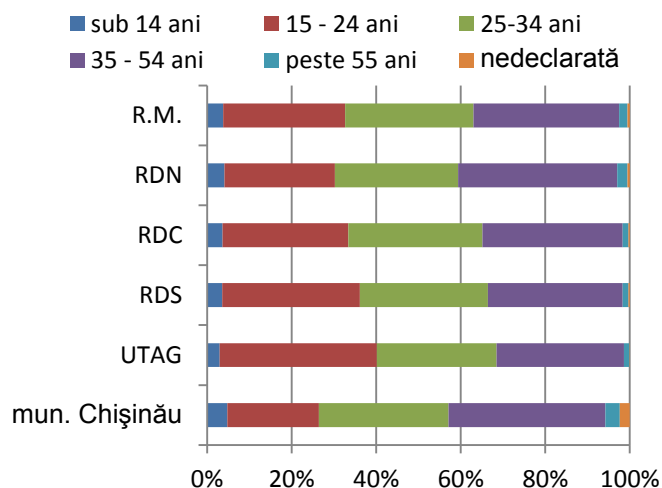


Figura 14. Structura populației absente pe grupe principale de vârstă



Sursa: Raportul „Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia: Analiza situației economice și a potențialului de dezvoltare” Expert-Grup, 2008

Forța de muncă

Conform datelor Biroului Național de Statistică pentru anul 2011 în RDC rata de activitate a populației constituie - 39,8 %, rata de ocupare – 37,6%, rata șomajului 5,7%. În sectorul public sînt angajați - 35,1%, iar în cel privat 64,9%.

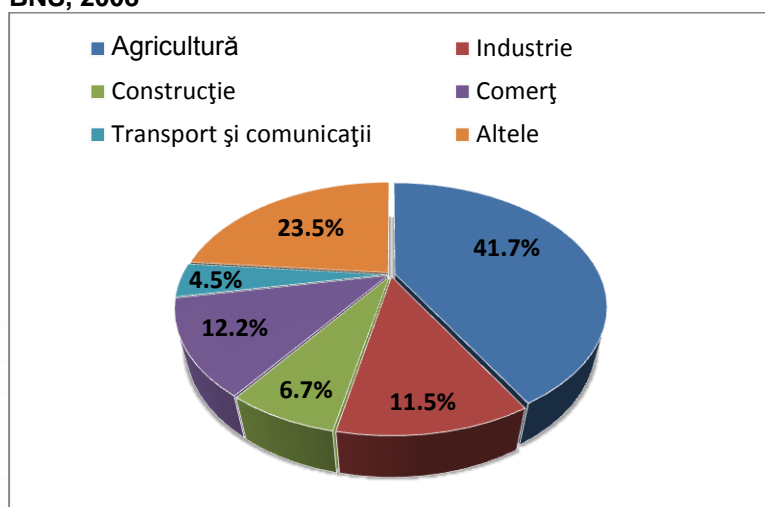
Tabel 6. Rata de ocupare %

	2008		2009		2010		2011	
Total RDC	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați
	39,5%	43,7%	36,5%	40,5%	35,7%	39,0%	35,9%	39,3%

Sursa BNS.2012

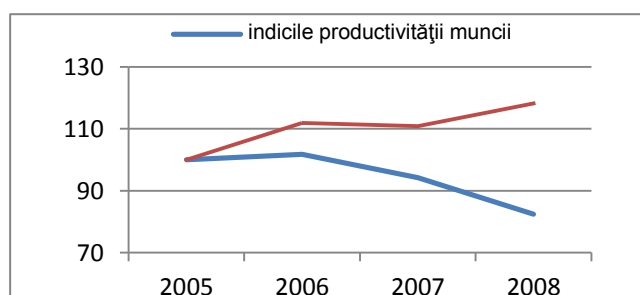
Din aceasta circa 51% sunt angajați activ în câmpul muncii. 41% din populația angajată activ lucrează în domeniul agriculturii, care în mare parte este o agricultură de subzistență.

Figura 154. Structura populației angajate la 01.01.2008, % Sursa: BNS, 2008



Salariul mediu lunar al unui angajat din RDC în anul 2010 a constituit 2299.1 lei, ceea ce reprezintă 77.4% din salariul mediu pe republică. În perioada 2008-2010 productivitatea muncii angajaților a scăzut esențial, la fel și evoluția salariului real. În 2008-2010 productivitatea muncii a fost în descreștere, iar salariul a continuat să crească. Aceasta se explică prin faptul că companiile din regiune încearcă să mențină forța de muncă existentă pentru a nu-i determina pe angajați să emigreze în căutarea unui alt loc de muncă.

Figura 16. Evoluția productivității și remunerării muncii în sectorul industrial al RDC, prețuri comparabile



Sursa: BNS, 2008, calculele experților

Conform datelor BNS în 2011 în RDC s-au înregistrat 12 906 șomeri din care femei 6774, cu 426 șomeri mai mulți decât în 2010.

Conform datelor BNS pentru anul 2011, 5,7% din numărul populației active a RDC au fost înregistrați ca șomeri la oficiile forței de muncă. Rata șomajului în anul 2011 este mai mică în rândul femeilor decât în rândul bărbaților, atât în mediul urban cât și în mediul rural, constituind 4.4%. Grupa de vârstă cu ponderea cea mai mare a șomajului este de 15 – 24 ani.

Tabel 7. Rata șomajului %

2008		2009		2010		2011	
Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați
2,3	4,1	4,2	7,8	5,2	8,3	4,4	6,8

2.5 Dezvoltarea economică

Valoarea Adăugată Brută a Regiunii⁶

Valoarea Adăugată Brută (VAB) a RDC în 2008 se estimează la 7,05 miliarde lei⁷. În perioada 2006-2008 VAB s-a modificat nesemnificativ, iar valoarea brută pe cap de locuitor a constituit circa 450 Euro sau 70% din nivelul mediu național.

Figura 17. VAB pe cap de locuitor, lei

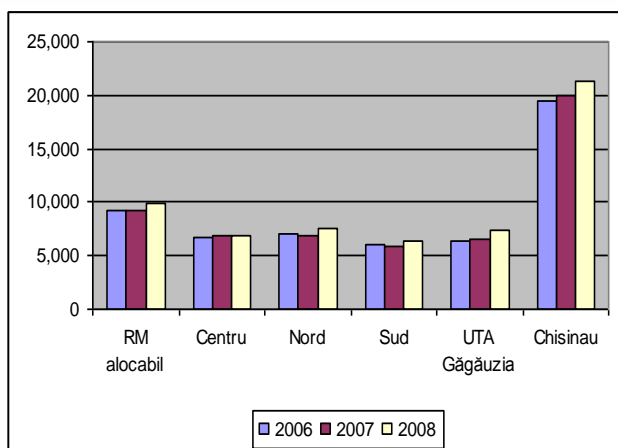
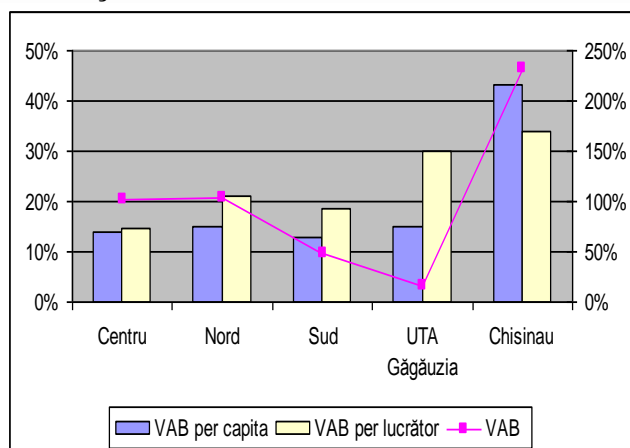


Figura 18. Ponderea VAB pe cap de locuitor în VAB națională în 2008



Sursa: Powell 2009, (Raportul statistic regional)

Profil sectorial

Sectoarele economice contribuie diferit la formarea VAB regional. În ultimii ani se manifestă tendința schimbării structurii ramurale. Astfel, în 2008, cota agriculturii în VAB a constituit 27%, reducându-se față de anii precedenți cu circa 10%. Totodată, contribuția serviciilor a crescut în aceeași proporție, ajungând la 46%.

⁶ Datele privind VAB pe regiuni sunt preluate din Matthew Powell [1].

⁷ Nu a fost posibil de alocat pe regiuni întreaga valoare adăugată înregistrată în conturile naționale (vezi Powel 2009, Anexa B). În special, nu există o metodă bună pentru alocarea domeniului servicii financiare calculate indirect și nici date necesare pentru alocarea venitului guvernului și instituțiilor nonprofit din servicii prestate gospodăriilor casnice. Astfel, VAB nealocată reprezintă circa 12,5% din VAB pentru anul 2006 în prețurile anului 2006 și circa 14,5% din VAB pentru anul 2008 în prețurile anului 2006. Estimările pentru VAB națională și VAB pe cap de locuitor, utilizate pentru comparație în această secțiune, reprezintă VAB alocabilă pentru toate regiunile și nu include VAB nealocabilă.

Figura 19. Structura ramurală a VAB, %

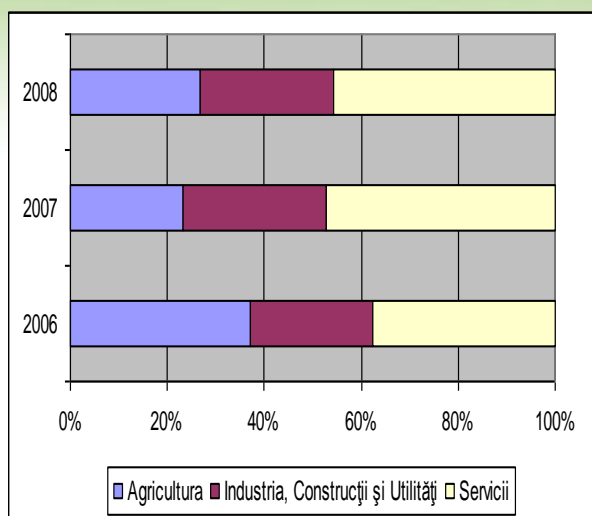


Figura 20. Indicele de specializare industrială după numărul de personal, 2007⁸



Sursa: Powell 2009, (Raportul statistic regional)

Sectorul industrial al regiunii, conform datelor anului 2010, este slab dezvoltat, valoarea producției fabricate fiind de doar 3634,7 mii lei, sub aspect comparativ cu 2009 această valoare constituie 109,1%. În acest sector activează 16,7 mii angajați, iar producția industrială pe cap de locuitor este doar de 50% din nivelul mediu național. Ramurile de profil sunt reprezentate de industria ușoară, industria alimentară, vinicolă, a materialelor de construcție etc. Potențialul industrial este concentrat în orașele mici – centre raionale. Cele mai dinamice centre din punct de vedere al restructurării industriale sunt Orhei, Rezina, Strășeni și Ungheni. Harta amplasării sectoarelor economice este prezentată în Anexa I. Uzura fizică și morală depășită, producția în lohn a majorității întreprinderilor din industria ușoară, neutilizarea capacităților de producție, productivitatea joasă sunt principalele probleme cu care se confruntă industria regională.

Tabel 8. Principali indicatori ai activității întreprinderilor industriale, în RDC (BNS 2010)

	Valoarea producției fabricate			Numărul mediu anual al personalului ocupat cu activități industriale, mii persoane
	mil lei	În % față de 2009	Structura %	
Anenii Noi	439,1	110,4	1,6	1,7
Călărași	272,2	118,0	1,0	1,3
Criuleni	122,0	100,0	0,4	0,9
Dubăsari	46,0	251,0	0,2	0,4
Hîncești	126,1	134,2	0,4	1,0
Ialoveni	454,0	116,3	1,6	2,3
Nisporeni	77,9	79,8	0,3	1,0
Orhei	554,9	127,8	2,0	3,1
Rezina	540,6	94,8	1,9	0,7
Strășeni	290,3	100,1	1,0	1,2
Șoldănești	15,9	105,5	0,1	0,4

⁸ Calcule efectuate în cadrul studiului ASEM

Telenești	68,7	98,6	0,2	0,4
Ungheni	626,8	106,8	2,2	2,3
Total RDC	3634,7	109	1 12,9	16,7

R-nul Ungheni este cel mai dezvoltat industrial, valoarea producției industriale (2010) constituind 626,8 mil. lei, fiind urmat de raioanele Orhei (554,9 mil. lei) și Rezina (540,6 mil. lei).

Cel mai slab dezvoltat industrial este raionul Șoldănești valoarea producției industriale (2010) constituind doar 15,9 mil. Lei.

Producția agricolă a regiunii este un sector important, contribuind cu circa. 30% la totalul acestei ramuri pe țară. Din totalul terenurilor agricole 83% revin terenurilor arabile, 9% – livezilor, 7% – viilor și doar 0,3% – pășunilor. Principalele produse agricole sunt legumele, cerealele, strugurii, culturile tehnice și pomicole. Agricultură rămâne a fi principalul sector al ocupării forței de muncă – peste 40% din populația economic activă a regiunii.

Tabela 9. Profit Net, pierderi Nete (-) în întreprinderi agricole, în RDC (Sursa: BNS 2010)

	Profit net, pierderi nete (-), mii lei			Numărul de întreprinderi agricole					
				cu profit			cu pierderi		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Anenii Noi	13604	-61069	4959	34	19	33	22	38	23
Călărași	-496	-2199	2097	12	14	14	10	12	12
Criuleni	1103	-14561	10936	24	22	38	20	25	9
Dubăsari	-4125	-33818	8497	12	10	22	12	18	8
Hîncești	6370	-11606	8675	33	21	32	14	26	15
Ialoveni	13637	-1644	2338	14	14	19	20	23	12
Nisporeni	-47	-733	-62	6	2	3	8	8	4
Orhei	12605	1550	14580	30	24	39	6	19	8
Rezina	-289	-3003	7295	9	9	16	16	13	3
Strășeni	22978	833	15068	20	16	13	23	22	14
Șoldănești	-6309	-851	11646	11	10	11	12	14	9
Telenești	11972	322	17302	28	18	32	16	26	13
Ungheni	17305	-10426	34879	25	15	32	15	27	7
Total RDC	88308	-137205	138210	258	194	304	194	271	137

Potențialul agroindustrial al regiunii se constituie din 42 de cooperative de producție, 50 de societăți pe acțiuni, circa 530 de societăți cu răspundere limitată și peste 230 mii de gospodării țărănești întreprinderi individuale. În regiune sunt amplasate majoritatea fabricilor avicole (14 din 23), întreprinderilor de prelucrare a fructelor și legumelor (8 din 10 fabrici cu capacitate mare), mai mult de jumătate din întreprinderile vinicole (86 din 157). Amplasarea capacităților de producție se prezintă în Anexa J. Totodată capacitățile de producție ale acestora sunt utilizate insuficient 5-40%, iar peste 30% din firmele agricole au generat în 2010 pierderi. Principalele probleme ale sectorului sunt decapitalizarea agriculturii, grad înalt de parcelare a terenurilor, utilizarea tehnologiilor învechite, ceea ce cauzează o productivitate scăzută. Infrastructura existentă de colectare a produselor agricole nu este funcțională și produsele agricole locale nu sunt competitive cu cele de import.

În acest context autoritățile regionale au venit cu inițiativa privind dezvoltarea unei zone transfrontaliere în regiunea punctului vamal Leușeni. Scopul creării zonei constă în impulsivarea valorificării potențialului economic și turistic al zonei transfrontaliere Leușeni prin crearea unor condiții favorabile pentru amplasarea și funcționarea rentabilă a unui complex de întreprinderi de producere, comerț și servicii (piață agricolă angro, depozite, frigidere, întreprinderi de prelucrare a producției agricole, parcuri, oficii, hoteluri etc.) necesare agenților economici din regiune și călătorilor ce intersectează frontiera țării. Costul total al investițiilor se estimează la 155 milioane lei.

Sectorul serviciilor al regiunii este în continuă creștere atât în ce privește valorile absolute cât și cotele de nivel național. Contribuția cea mai mare revine comerțului, transportului și telecomunicațiilor.

Tabel 10. Numărul unităților de comerț cu amănuntul, ÎN RDC (Sursa: BNS 2011)

	Magazine				Gherete, chioșcuri	
	total		suprafața comercială, m ²		2010	2011
	2010	2011	2010	2011		
Anenii Noi	120	166	6669	10745	21	29
Călărași	241	238	14699	13880	17	15
Criuleni	174	173	9896	9592	26	47
Dubăsari	65	68	3848	4003	10	5
Hîncești	245	269	14416	17243	14	19
Ialoveni	142	141	10250	10933	11	12
Nisporeni	123	135	13609	13855	36	36
Orhei	388	364	26256	25804	27	20
Rezina	140	152	9295	10948	14	16
Strășeni	209	232	11895	12844	13	18
Șoldănești	202	203	9619	10869	26	26
Telenești	233	240	11055	11051	23	18
Ungheni	180	186	20762	21668	35	37
Total RDC	2462	2567	162269	173435	273	298

RDC reprezintă un înalt potențial turistic, care este asigurat de existența unor resurse naturale specifice reprezentate prin fondul forestier, resursele acvatice, rezervațiile peisagistice și numeroase monumente cu destinație turistică. Prin această zonă își are traseul principal „Drumul vinului” care include cele mai importante puncte de vinificație (Mileștii Mici, Ialoveni, Cojușna, Brănești, Peresecina), vinotecile Ialoveni, Mileștii Mici, Peresecina, Hîncești. De asemenea, pentru turiști prezintă interes Complexul muzeal „Orheiul Vechi”, Muzeul Meșteșugurilor Populare din s. Ivancea, precum și așezările pitorești din satele Saharna, Japca, Țipova. Aceste locuri sunt foarte atractive pentru turiștii naționali și internaționali. De asemenea, în regiune sunt amplasate cele mai mari mănăstiri ale Moldovei (Căpriană, Hîncu, Dobrușa, Hârjauca, Racovăț, Curchi, etc). Punerea în valoare a acestor destinații turistice necesită atât dezvoltarea infrastructurii, cât și promovarea lor pentru a deveni cunoscute pentru turiștii internaționali.

Antreprenoriatul

Dezvoltarea activităților antreprenoriale este unul din obiectivele principale ale dezvoltării regionale. În perioada 2004-2008 numărul întreprinderilor s-a mărit cu 43%. S-a înregistrat o creștere a numărului tuturor tipurilor de întreprinderi. În perioada 2008-2010 numărul IMM a crescut, cu excepția celor mijlocii. Acest fenomen se explică prin creșterea numărului de microîntreprinderi. Totodată, s-a redus numărul locurilor de muncă, în special, din contul întreprinderilor mijlocii și mari.

Tabel 11. Numărul de IMM, salariați în RDC

Tip	Întreprinderi		Angajați	
	2008	2010	2008	2010
întreprindere				
	Nr.	Nr.	Nr.	Nr.
Micro	4 182	4 843	10 701	11 034
Mici	1 185	1 337	18 893	19 581
Mijlocii	262	233	22 005	19 307
Total IMM	5 629	6 413	51 599	49 922
Mari	109	126	23 937	20 217
Total	5 738	6 539	75 536	70 139

Sursa: BNS 2010

Distribuția spațială a vânzărilor întreprinderilor este neuniformă, diferențele între raioane fiind foarte mari. Zonele cele mai active din punct de vedere economic sunt Strășeni, Ialoveni și Orhei unde activează peste 65 de IMM-uri raportate la 10 000 de locuitori. Pe când în raioanele Telenești și Nisporeni acest indicator este mai mic de 30.

Tabel 12 . Sectorul de antreprenorat regional (Sursa BNS)

	2010														
	Numarul de intreprinderi					Numarul mediu de salariați					Venituri din vinzari, milioane lei				
	Total	Mari	Mijlocii	Mici	Micro	Total	Mari	Mijlocii	Mici	Micro	Total	Mari	Mijlocii	Mici	Micro
Total RDC	6 539	126	233	1 337	4 843	70 139	20 217	19 307	19 581	11 034	15 974,7	7 760,6	2 844,7	4 264,4	1 104,9
Anenii Noi	644	17	19	154	454	6 991	2 192	1 423	2 332	1 044	1 725,5	824,4	268,1	533,1	99,9
Calarasi	347	6	18	81	242	4 765	1 394	1 514	1 258	599	858,4	273,9	288,3	245,3	51,0
Criuleni	377	8	9	90	270	3 864	1 222	679	1 330	633	698,3	309,7	97,5	241,1	49,9
Dubasari	166	2	8	34	122	2 138	461	770	603	304	216,6	43,1	63,4	83,4	26,6
Hincesti	573	17	21	138	397	7 566	2 571	2 107	1 863	1 025	1 651,6	915,2	177,2	451,5	107,8
Ialoveni	889	22	22	162	683	7 980	3 001	1 612	1 858	1 509	3 043,1	1 989,0	300,5	589,2	164,4
Nisporeni	291	6	11	55	219	3 207	1 126	712	760	609	655,8	322,2	140,9	142,6	50,1
Orhei	1 018	14	35	176	793	10 181	2 893	2 978	2 673	1 637	1 948,4	814,5	501,7	468,7	163,6
Rezina	307	4	12	70	221	3 313	479	1 046	1 256	532	1 249,5	734,7	144,7	307,4	62,6
Straseni	675	13	27	138	497	6 275	1 693	1 572	1 926	1 084	1 544,2	468,4	433,2	528,1	114,5
Soldanesti	202	0	11	39	152	2 106	0	1 192	549	365	245,0	0,0	86,3	111,7	47,1
Telenești	183	3	17	57	106	3 673	531	1 585	1 199	358	421,9	97,9	122,6	159,5	42,0
Ungheni	867	14	23	143	687	8 080	2 654	2 117	1 974	1 335	1 716,2	967,5	220,3	402,8	125,5

Sectorul IMM constituie 98%, din numărul total de întreprinderi și angajează 62% din salariați. Peste 70% din acestea sunt microîntreprinderi. Ele angajează 14% din totalul salariaților și realizează 7% din cifra totală de afaceri.

Lipsa informațiilor, în special pentru producția industrială, accesul limitat la finanțe, complexitatea procedurilor birocratice sunt considerate cele mai principale bariere în lansarea și dezvoltarea afacerilor.

Investiții și procesul investițional

Conform datelor ME, în timp ce întreprinderile cu proprietate publică înregistrează anumite progrese din punct de vedere al activității investiționale, sectorul privat (autohton, mixt și străin) are nevoie de o stimulare suplimentară.

În RDC a scăzut valoare absolută de la 1763,8 pînă la 1287,7 mil. lei, aceeași tendință a avut-o și cota parte a regiunii în investițiile totale, diminuîndu-se de la 16,6% în anul 2010 pînă la 9,3% în anul 2011. Valoarea absolută maximă pentru această regiune s-a înregistrat în anul 2008 și este mai mare față de anul 2011 de aproximativ 2 ori, pe cînd cota parte a atins valoarea maximă în anul 2010 și este mai mare cu 7,3% față de anul de referință.

Tabel 13. Structura investițiilor în active material pe termen lung pe regiuni, mil. lei

	2008	2009	2010	2012
Investiții în active materiale pe termen lung, total pe RM	17855,3	9119,1	10634,5	13789,7
<i>Cota-parte, %</i>	100,0	100,0	100,0	100,0
Municipiul CHIȘINĂU	10497,9	4930,0	5835,5	9365,5
<i>Cota-parte, %</i>	58,8	54,1	54,8	67,9
NORD	2785,9	1640,7	1829,4	2165,5
<i>Cota-parte, %</i>	15,6	18,0	17,2	15,8
mun. Bălți	934,6	466,4	494,8	587,5
Soroca	392,9	121,3	151,3	215,0
CENTRU	2696,8	1410,7	1763,8	1287,7
<i>Cota-parte, %</i>	15,1	15,5	16,6	9,3
Orhei	408,7	127,0	242,1	134,9
Ungheni	353,0	153,5	148,9	110,9
SUD	1483,5	815,6	941,2	676,8
<i>Cota-parte, %</i>	8,3	8,9	8,9	4,9
Cahul	689,1	270,3	247,7	172,6
U.T.A. Gagauzia	391,2	322,1	264,7	294,2
<i>Cota-parte, %</i>	2,2	3,5	2,5	2,1

Analizând tabelul de mai sus (Sursa: ME 2011) observăm, că investițiile în active materiale pe termen lung au cunoscut atît perioade de ascensiune, cît și de declin. În anul 2008-2009 valoarea acestora înregistrează o scădere bruscă (în prețuri curente) atît la nivel național (de la 17 855,3 pînă la 9 119,1 mil. lei), cît și la nivelul RDC (de la 2696,8 pînă la 1410,7 mil. lei) ulterior înregistrînd un trend crescător și atingînd valoarea de 1763,8 mil. lei în 2010, și un declin de pîna la 1287,7 mil. lei în anul 2011.

Activitatea investițională este distribuită neuniform pe teritoriul RM, fiind puternic concentrată într-un singur centru - municipiul Chișinău, unde volumul investițiilor pe parcursul ultimilor ani variază între 59 66% din totalul pe republică. De menționat este că, a scăzut activitatea investițională în zona Sud și în zona Nord, pe cînd investițiile în capital fix în UTA Gagauzia chiar au înregistrat o creștere.

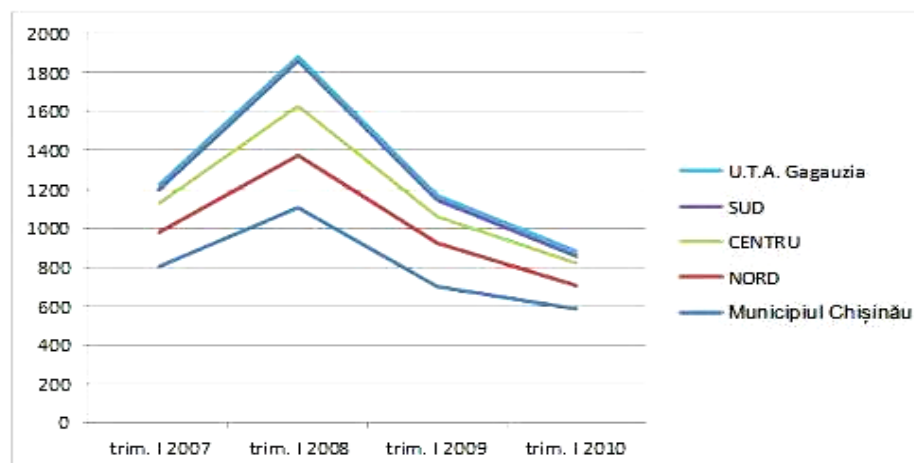
Tabel 14. Investiții în capital fix									
	Milioane lei; prețuri curente			din care, finanțate din contul:					
				bugetului de stat			bugetelor unităților administrative - teritoriale		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Total RM	18224,8	11123,6	13098,7	1778,6	734,2	667,4	534,3	356,0	491,9
Total pe RDC	2782,5	1615,9	2099,8	544,4	180,8	351,1	207,6	145,5	181,7
Anenii Noi	251,3	163,6	178,1	32,7	22,8	10,8	15,8	11,7	11,0
Călărași	150,1	117,7	113,0	38,5	31,1	24,7	11,6	5,1	11,0
Criuleni	145,1	131,6	160,6	8,7	8,0	9,2	22,4	6,2	14,4
Dubăsari	162,6	43,4	24,1	114,4	19,2	1,9	14,5	4,8	6,7
Hîncești	257,1	169,1	368,8	40,7	3,9	130,5	41,0	35,5	38,7
Ialoveni	291,7	230,0	306,5	11,7	11,1	3,7	22,6	15,3	21,6
Nisporeni	105,5	97,2	94,0	26,6	18,9	14,2	17,8	8,7	5,6
Orhei	411,3	144,0	291,0	139,5	1,7	101,7	4,3	3,3	14,4
Rezina	240,0	78,5	106,7	8,8	7,8	3,0	9,8	17,6	16,7
Strășeni	262,2	142,2	114,2	60,1	19,4	30,5	9,1	12,2	4,1
Șoldănești	61,5	42,6	54,7	11,4	7,9	2,6	6,4	3,0	4,2
Telenești	89,1	96,8	121,8	23,4	13,1	10,7	15,3	12,0	15,4
Ungheni	355,1	159,2	166,3	22,3	16,0	7,6	19,7	10,2	17,8

Analizând datele statistice din tabelul de mai sus vizând investițiile în capital fix utilizate în economia națională, cât și în cea regională poate fi sugerată tendința de micșorare a activității investiționale în capital fix, începând cu anul 2009, care a continuat pînă în 2010. În anul 2010 se vede o tendință de stabilizare a situației la capitolul investițiile în capital fix din regiune.

Investițiile se alocă preponderent din surse private, iar bugetelor administrației publice centrale și locale le revine între 12-30%. Totodată, distribuția lucrărilor de construcție montaj este disproporționată în profil teritorial, diferențele pe cap de locuitor fiind de pînă la 4 ori.

Investițiile străine au o pondere neînsemnată în regiune, iar cele cumulative, pe cap de locuitor al RDC, constituie doar 52 USD sau 21% din media pe țară. În mare măsură aceasta se datorează faptului că firmele străine preferă să se înregistreze în capitală, chiar dacă o bună parte a activității lor se desfășoară în teritoriul regiunii.

Figura 21. Dinamica investițiilor în capital fix pe zone și raioane, mil.MLD (la prețuri curente)

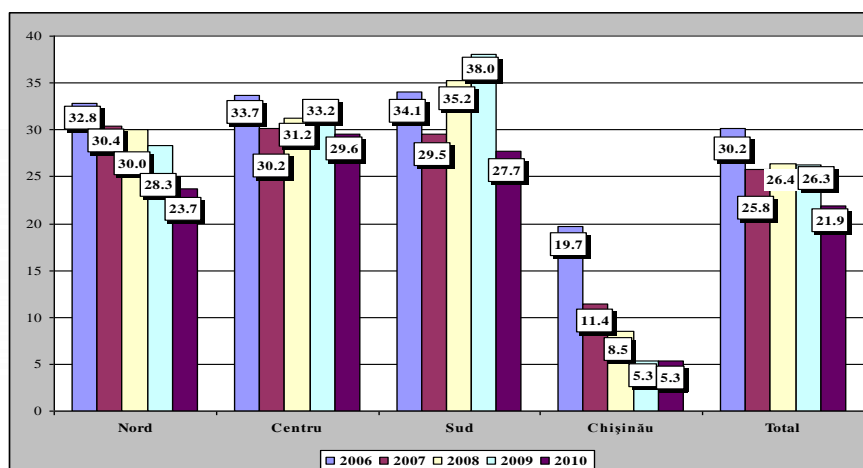


Crearea ZEL la Ungheni a contribuit la inovarea procesului investițional regional. Amplasarea geografică favorabilă, vecinătatea cu UE, conexiunea directă la ecartament european, capacitățile industriale disponibile și neutilizate sunt factorii principali benefici pentru atragerea investițiilor străine.

2.6. Situația socială

Nivelul de trai în Moldova este relativ jos, în special în zonele din afara capitalei. Astfel în anul 2010 au fost constatate diferențe semnificative în ceea ce privește incidența sărăciei pe regiuni. După zonele statistice, datele arată că cea mai săracă zonă din Moldova în 2010 a fost zona de Centru (30%), după care urmează zona de Sud (28%), apoi Nordul țării (24%) care își păstrază poziția pe parcursul a câtorva ani, comparativ cu celelalte regiuni. Cea mai spectaculoasă reducere relativă cu 10,3 puncte procentuale a fost înregistrată în zona de Sud, urmată de Nord cu 4,6 puncte procentuale, cea mai mică reducere relativă fiind constatată în zona de Centru cu 3,6 puncte procentuale.

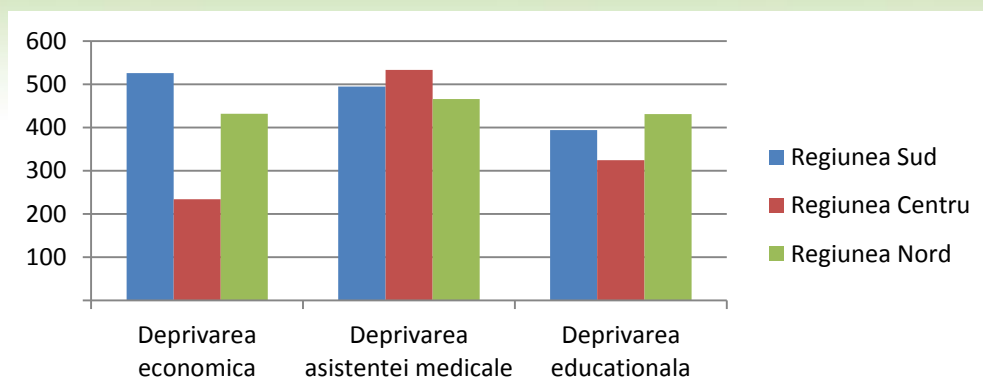
Figura 22. Nivelul sărăciei în Republica Moldova pe zone, anii 2006 – 2010



Nivelul de deprivare⁹ pe domenii arată că bunăstarea medie economică și accesul la educație în localitățile din RDC sunt la un nivel mai scăzut decât în RDN și RDS. Când privește deprivarea educațională și cea de asistență medicală, regiunea se află pe poziția de mijloc. În schimb accesul la servicii medicale este mai mare decât în RDN și RDS.

⁹ Definierea și aprecierea nivelului de sărăcie se stabilește prin intermediul indicilor de deprivare. Deprivarea simplă reprezintă deprivarea unui individ/gospodăriei/grup determinată de nesatisfacerea unei singure nevoi, calculându-se prin indici simpli de deprivare. Deprivarea multiplă presupune satisfacerea sau nesatisfacerea mai multor necesități, ea fiind în fapt rezultatul agregării mai multor indici de deprivare simplă. Astfel, indivizii sunt deprivați/săraci dacă ei nu își satisfac nu numai nevoi materiale, ci și cele de integrare, comunicare, educație etc.

Figura 23. Nivelul de deprivare pe domenii



Sursa: Raportul privind sărăcia și impactul politicilor 2010

Dacă analizăm situația din regiune, putem observa un acces mai bun la serviciile medicale în raioanele Dubăsari, Anenii Noi și Criuleni, iar la educație în raioanele Șoldănești și Telenești. În raioanele Rezina și respectiv Anenii Noi accesul la serviciile medicale și respectiv la educație este mult mai scăzut.

Figura 24. Harta deprivării educaționale

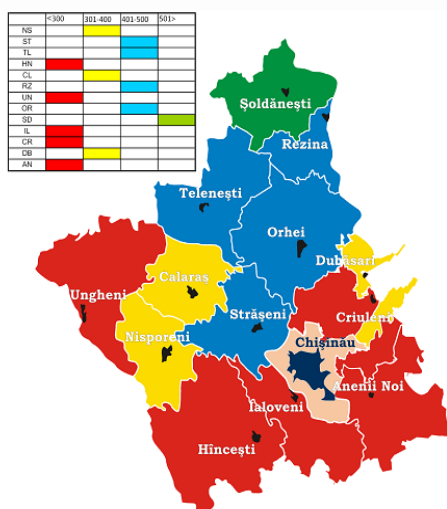
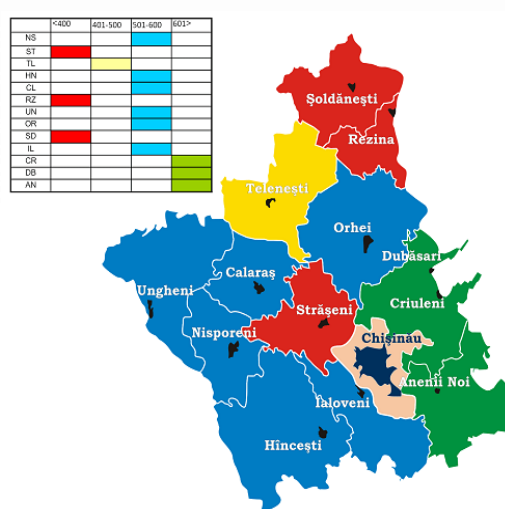


Figura 25. Harta deprivării medicale



Sursa: Raportul privind sărăcia și impactul politicilor, 2010

În RDC, cea mai mare parte a veniturilor o constituie veniturile provenite din angajare care se cifrează la 458,5 lei lunar, din angajare proprie în agricultură de 188,1 lei și remitențele de constituie 231,0 lei. Totalul lunar de venituri în 2011 a constituit 1 254,4 lei.

Dupa datele BNS în RDC cea mai mare parte a veniturilor populației se constituie din veniturile salariale (36,6%). O parte considerabilă (18,4,0%) revine remitențelor și veniturilor din agricultură (15,0%), dar prevaleaza veniturile din prestațiile sociale (18,5%). De menționat că în 2010 salariu mediu pe RDC constaua - 2299,1 lei, care constituia 77,4% din salariul mediu pe economie.

Tabel 15. Surse de venituri 2011

Venituri disponibile	Procente față de total %
Activitatea salariaata	36,6
Activitatea individuala agricola	15,0
Venit din activitatea individuala non-agricola	8,9
Venit din proprietate	0,1
Prestatii sociale	18,5
pensii	14,9
indemnizatii pentru copii	0,5
compensatii	0,7
ajutor social	0,3
Alte venituri	20,9
remitente	18,4

Sursa: BNS 2011

In structura cheltuielilor de consum prevalează cheltuielile alimentare (43,5%) și nealimentare (33%), serviciilor revenind 17,9%. Această proporție se menține pentru toate regiunile. Vom menționa ponderea redusă a cheltuielilor pentru sănătate (5% din total) și in special pentru educație - doar 1%, ceea ce este de 2,5 ori mai puțin ca în capitală.

Tabel 16. Cheltuieli pe categorii (2011)

Cheltuieli de consum	Procente față de total %
Produse alimentare	43,5
Bauturi alcoolice, tutun	2,2
Imbracaminte, incaltaminte	11,1
Intretinerea locuintei	17,9
Dotarea locuintei	3,9
Ingrijire medicala si sanatare	5,0
Transport	6,4
Comunicatii	4,1
Agrement	0,9
Invatamint	1,0
Hoteluri, restaurante, cafenele etc.	0,8
Diverse	3,3

Sursa: BNS 2011

2.7 Capacități instituționale regionale de dezvoltare

RDC cuprinde 13 unități administrativ-teritoriale de nivelul II și 329 unități administrativ-teritoriale de nivelul I. Din punctul de vedere al principiilor de determinare a unei regiuni de dezvoltare, RDC are premise optime de dezvoltare, date fiind potențialul și oportunitățile de dezvoltare. Fiecare dintre unitățile teritoriale de nivelul II ale RDC are o organizare administrativă proprie care coordonează administrațiile publice locale ale unităților teritoriale (localităților) componente. Raioanele sunt formate din localități urbane (orașe) și rurale (sate).

Relația între consiliile raionale și cele locale, membre ale RDC este stabilită în baza Legii privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, prin care s-a creat o structură de conducere, denumită Consiliul Regional pentru Dezvoltare. Consiliul nu are personalitate juridică și este format din președinții de raioane, primari, reprezentanți ai sectorului privat și ai societății civile. Consiliul regional funcționează în baza unui regulament aprobat de el însăși și are următoarele atribuții: a) aprobă strategia de dezvoltare regională și planul operațional, elaborat de agenția de dezvoltare regională; b) aprobă și promovează proiectele de dezvoltare regională; c) reprezintă regiunea și interesele ei în Consiliul Național; d) identifică zonele defavorizate; e) monitorizează utilizarea mijloacelor financiare alocate din FNDR pentru regiune; f) evaluează eficacitatea implementării proiectelor și programelor regionale și a atingerii obiectivelor dezvoltării regionale; g) promovează cooperarea interregională și intraregională cu instituțiile publice și organizațiile private.

RDC oferă un format de cooperare regională între autoritățile publice locale și partenerii sociali de interes regional pentru: (i) obținerea unei dezvoltări social-economice echilibrate și durabile pe întreg teritoriul regiunii; (ii) reducerea dezechilibrelor în nivelul de dezvoltare social-economică internă; (iii) consolidarea oportunităților financiare, instituționale și umane pentru dezvoltarea social-economică și (iv) susținerea activității APL și a colectivităților locale orientate spre dezvoltarea social-economică. Cadrul instituțional de coordonare al procesului de dezvoltare este format din Consiliul Regional pentru Dezvoltare, asistat de Agenția de Dezvoltare Regională, consiliile raionale, consiliile locale și primăriile, și sectorul neguvernamental, reprezentat de organizații ale societății civile și reprezentanți ai sectorului privat.

În baza Legii cu privire la dezvoltare regională, Consiliul Regional pentru Dezvoltare reprezintă o structură fără personalitate juridică, constituită din președinții de raioane, primari, reprezentanți ai sectorului privat și ai societății civile. CRD funcționează potrivit unui regulament aprobat și are următoarele atribuții: a) aprobă strategia de dezvoltare regională și planul operațional, elaborat de ADR; b) aprobă și promovează proiectele de dezvoltare regională; c) reprezintă regiunea și interesele ei în Consiliul Național pentru Dezvoltarea Regională (CNDR); d) identifică zonele defavorizate; e) monitorizează utilizarea mijloacelor financiare alocate din FNDR pentru regiune; f) evaluează impactul implementării proiectelor și programelor regionale și al atingerii obiectivelor dezvoltării regionale; g) promovează cooperarea interregională și intraregională cu instituțiile publice și organizațiile private.

În activitatea sa, CRD este asistat de Agenția de Dezvoltare Regională, structură cu personalitate juridică, care activează în conformitate cu regulamentul aprobat de MCDR. ADR îndeplinește următoarele atribuții: a) efectuează analiza dezvoltării social-economice, elaborează strategii, planuri, programe și proiecte de dezvoltare regională; b) coordonează procesul de implementare a strategiilor, planurilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională; c) monitorizează și evaluează implementarea strategiilor, planurilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională; d) prezintă rapoarte anuale despre implementarea strategiilor de dezvoltare regională CRD, MCDR și CNDR; e) atrage mijloace nebugetare pentru implementarea strategiilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională; f) acordă suport informațional, metodologic și consultativ CRD și APL în vederea dezvoltării echilibrate și durabile a regiunii; g) asigură lucrările de secretariat ale CRD.

Administrația Publică Raională deliberativă reprezintă structuri ce cuprind consiliul raional, ca autoritate deliberativă, Aparatul Președintelui și serviciile funcționale. Principalele atribuții ale consiliilor raionale, ca foruri de administrare ale teritoriilor și comunităților asociate, sunt: (i) administrarea bugetelor raionale; (ii) administrarea patrimoniului public și privat raional; (iii) coordonarea consiliilor locale ale localităților componente; (iv) coordonarea serviciilor publice raionale; (v) stabilirea orientării generale privind organizarea și dezvoltarea urbană din raion; (vi) instituirea și stabilirea de taxe și impozite la nivel de raion; (vii) asigurarea construcției, administrării și modernizării infrastructurii fizice raionale.

Consiliile locale și primăriile sunt structurile administrative de bază care coordonează procesul de dezvoltare la nivel local. Principalele atribuții ale consiliilor locale și primăriilor în calitate de factori ai dezvoltării regionale sunt: (i) planificarea și administrarea bugetelor locale; (ii) administrarea patrimoniului public și privat local; (iii) planificarea dezvoltării și amenajării teritoriului; (iv) coordonarea

serviciilor publice locale; (v) instituirea și stabilirea de taxe și impozite la nivel local; (vi) asigurarea construcției, administrării și modernizării infrastructurii fizice locale.

În vederea realizării competențelor și atribuțiilor cu care sunt abilitate, autoritățile publice locale de nivelul unu și nivelul doi pot dezvolta parteneriate cu alte instituții publice și/sau private autohtone și/sau străine. Printre cele mai importante probleme în procesul de dezvoltare regională, semnalate de APL, este insuficiența resurselor financiare pentru finanțarea investițiilor, precum și calificarea joasă a personalului din structurile lor. O oportunitate importantă în dezvoltarea regională este alocarea de către UE și alte organisme financiare internaționale a unor sume considerabile destinate încurajării investițiilor în regiuni și programelor de dezvoltare regională. Având în vedere capacitățile slabe ale autorităților publice locale de gestionare corectă, marea majoritate a finanțărilor sunt alocate diferitor proiecte de dezvoltare prin intermediul organizațiilor neguvernamentale.

3 Analiza SWOT

Analiza SWOT este o metodă de planificare strategică utilizată în SDR pentru a evalua punctele forte, punctele slabe, oportunitățile și pericolele specifice RDC. Principalul scop al analizei SWOT este de a dezvolta o înțelegere structurată atotcuprinzătoare a factorilor pozitivi și negativi ce determină dezvoltarea regiunii Centru.

Analiza SWOT a RDC

PUNCTE FORTE	PUNCTE SLABE
Vecinătate de piață de desfacere a mun. Chișinău	Degradarea centrelor urbane și infrastructură de utilități publice slab dezvoltată
Importanța strategică a regiunii din punct de vedere logistic	Conexiuni nesatisfăcătoare ale orașelor regiunii
Existența a câtorva orașele mici cu potențial economic (Ungheni, Orhei, etc.)	Calitatea joasă a rețelei de drumuri
Existența Zonei Economice Libere în or.Ungheni	Productivitate joasă și costuri înalte ale producției
Rețea dezvoltată de căi ferate	Număr mic de IMM
Rețea de drumuri cu conexiuni strategice cu mun. Chișinău și UE	Economie rurală ne-diversificată, concentrată pe agricultura de subzistență
Resurse naturale pentru industria prelucrătoare	Infrastructură nedevelopată a centrelor de colectare, prelucrare, ambalare și promovare a producției agricole
Forță de muncă disponibilă și ieftină	Baza tehnico-materială învechită a instituțiilor sociale și experiență managerială limitată
Acces sporit la serviciile educaționale și medicale mai calitative din mun. Chișinău	Număr mare de persoane ce necesită susținere socială și resurse financiare locale limitate pentru prestarea serviciilor sociale
Rețea dezvoltată de instituții de consultanță și asistență pentru afaceri	Lipsa resurselor financiare locale pentru întreținerea și dezvoltarea infrastructurii socio-economice
Potențial turistic și balnear bogat	Dezvoltarea insuficientă a sistemului de educație vocațională
Arii extinse de păduri relict și peisaje pitorești relativ bine păstrate	Forță de muncă necalificată
	Necoresponderea forței de munca formata cu cerințele pieței existente

	<p>Calitatea scăzută a apei potabile și subdezvoltarea rețelilor de aprovizionare cu apă și de canalizare, epurare a apelor reziduale</p> <p>Nivelul înalt de poluare a componentelor mediului cauzat de gestionarea nesustenabilă a deșeurilor solide și lichide</p> <p>Lipsa produselor turistice integrate</p> <p>Lipsa resurselor energetice alternative</p> <p>Promovare insuficientă a regiunii</p>
OPORTUNITĂȚI	PERICOLE
<p>Vecinătatea cu UE</p> <p>Eligibilitatea pentru programele UE de cooperare transfrontalieră (Moldova - Ucraina - România 2007-2013; Bazinul Marii Negre, Parteneriat Estic)</p> <p>Gradul înalt de prioritate acordat de Guvern reformelor de dezvoltare regională și descentralizare</p> <p>Dezvoltarea poliilor de creștere regionali</p> <p>Crearea clusterelor, parcurilor industriale și incubatoarelor tehnologice</p> <p>Acces sporit la instituțiile de învățământ universitar din Chișinău, România, Ucraina</p> <p>Existența suprafețelor de teren și a construcțiilor disponibile pentru investiții</p> <p>Promovarea și valorificarea potențialului economic al regiunii</p> <p>Implementarea noilor tehnologii în domeniul agricol</p> <p>Diversificarea resurselor energetice alternative</p> <p>Valorificarea potențialului rezervațiilor naturale și al ariilor protejate ca resursă turistică și recreațională</p> <p>Volum mare de remitențe generate de migrația temporară și/sau definitivă a populației în afara granițelor țării</p>	<p>Aprofundarea efectelor negative ale crizei financiare mondiale și prelungirea recesiunii economice</p> <p>Instabilitatea politică la nivel național, exprimată prin incoerență politicilor în domeniul dezvoltării regionale și/sau modificări frecvente ale cadrului normativ</p> <p>Corupția</p> <p>Capacități reduse de efectuare a analizei impactului și lipsa studiilor de fezabilitate</p> <p>Dependența de resursele energetice și fluctuația prețurilor la energie</p> <p>Migrația continuă a populației economic active</p> <p>Creșterea frecvenței calamităților naturale și stărilor de vreme extreme ca rezultat al proceselor de schimbare a climei</p> <p>Înstrăinarea de valorile și identitatea națională și promovarea culturii de masă</p> <p>Incapacitatea atragerii și gestionării fondurilor</p> <p>Stoparea programelor de finanțare externă</p>

3.1 Puncte forte

Vecinătatea de piața de desfacere a mun. Chișinău, unde este concentrat, practic, un sfert din populația Moldovei, reprezintă cea mai mare piață de desfacere internă. Proximitatea de Chișinău deschide oportunități de acces la această piață de desfacere cu cheltuieli minime pentru antreprenori.

Existența a câtorva orașele mici cu potențial economic. Deși în RDC nu există nici un municipiu, sunt câteva orașele mici cu potențial economic care ar putea servi drept poli de creștere pentru regiune, cum ar fi or. Ungheni cu o populație de circa 32,7 mii locuitori, or. Orhei – 25,7 mii locuitori și or. Strășeni – 18,3 mii locuitori

Zona Economică Liberă Ungheni. În ZEL sunt înregistrați în calitate de rezidenți peste 40 de întreprinderi; au fost efectuate investiții de peste 35 mln Euro, create peste 1600 locuri noi de muncă și sunt stabilite următoarele activități: producerea mărfurilor pentru export; sortarea, ambalarea, marcarea și alte operațiuni similare cu mărfurile tranzitate prin teritoriul vamal al Republicii Moldova

etc. Se examinează posibilitatea lansării de proiecte în domeniul construcției de aparataj, cit și în cel al prelucrării complexe a materiei prime agricole din zonă.

Rețea dezvoltată de căi ferate. Densitatea rețelelor de căi ferate în RDC constituie 3,4 km /100 km², ceea ce este mai mare decât în RDN și decât media pe republică de 3,3 km/100 km², dar este mai mică decât în RDS, unde sunt 4,7 km/100 km². Pe teritoriul RDC trec traseele naționale de cale ferată: Bender-Chișinău-Ungheni, Revaca-Căinari, Ungheni-Bălți, și un segment neînsemnat de cale ferată a sectorului Slobodca - Bălți. Stația de cale ferată Ungheni este punct de trecere internațional care efectuează transport de mărfuri și pasageri. Ea reprezintă cel mai mare nod de cale ferată a RDC. Stația de cale ferată Șoldănești efectuează transport de mărfuri și pasageri pentru deservirea îndeosebi a obiectelor economiei naționale.

Resurse naturale pentru industria prelucrătoare. RDC dispune de rezerve naturale pentru industria prelucrătoare, de diverse resurse minerale utile (calcar oolitic, calcar cochilifer, brecie, marnă, nisip cuarțifer, bentonite, argile loessoide, petriș, prundiș, etc.) Aceste resurse pot servi drept materiale de construcție, materie primă agricolă s.a. și pot fi valorificate în următorii ani.

Rețea de drumuri cu conexiuni strategice cu mun. Chișinău și UE. Ponderea drumurilor publice din RDC este de 35,6%. Prin RDC trec magistrale internaționale: Coridorul European IX; Coridorul de transport BOC Budapesta - Iași - Chișinău - Odesa; magistrale internaționale și naționale M1, M2, M3, M21; M14. Ele asigură o accesibilitate și conexiune suficientă RDC. În RDC funcționează 3 cele mai mari puncte de trecere vamală (Sculeni, Ungheni – cale ferată și Leușeni) care asigură conexiunea regiunii și republicii cu vestul și estul Europei.

Conexiuni strategice cu Uniunea Europeană. În RDC funcționează 3 cele mai mari puncte de trecere vamală (Sculeni, Ungheni – cale ferată și Leușeni) care asigură conexiunea regiunii și republicii cu vestul și estul Europei.

Forță de muncă disponibilă și ieftină. Din acest considerent, zeci de firme din Italia, Germania, SUA, Belgia și alte țări plasează comenzi la companiile din industria ușoară din Republica Moldova, inclusiv și la companiile din RDC.

Acces sporit la serviciile educaționale și medicale mai calitative din mun. Chișinău. Distanțele mici dintre localitățile din RDC și mun. Chișinău favorizează accesul sporit al tinerilor absolvenți din regiune la instituțiile de învățământ profesional, mediu de specialitate și superior. Totodată, populația din regiune are un acces mai liber la serviciile medicale de diagnostic calitative din Chișinău. Aceasta contribuie la sporirea gradului de dezvoltare umană în RDC.

Rețea dezvoltată de instituții de consultanță și asistență pentru afaceri. În RDC există o Rețea de Centre de Consultanță și Informare în Agricultură (CNFM, ACSA, Agroinform, etc.) Prestatorii serviciilor de consultanță în agricultură ACSA oferă instruire continuă și consultanță gratuită, astfel ridicând eficiența utilizării pământului prin utilizarea tehnologiilor moderne. Acest suport prezintă un avantaj enorm persoanelor angajate în sectorul agricol. De asemenea în regiune sunt amplasate filialele Camerei de Comerț și Industrie care oferă consultanță și sprijin antreprenorilor din celelalte ramuri ale industriei.

Potențial turistic și balnear bogat. Regiunea posedă peisaje naturale foarte atractive și diverse, suprafețe mari de păduri și zone umede cu o biodiversitate relativ bine păstrată, fapt ce permite a dezvolta diverse proiecte în domeniu. În RDC sunt amplasate Rezervațiile științifice Codrii și Plaiul Fagului, Rezervațiile naturale și peisagistice: Molești-Răzeni, Sadova, Saharna, Țipova, Trebugeni, diverse așezări paleolitice și neolitice multistratiale, numeroase mănăstiri pitorești: Căpriana, Curchi, Butuceni, Saharna, Condrița, etc.

Arii extinse de păduri relictice și peisaje pitorești relativ bine păstrate. Fiind o regiune de conexie a câtorva zone biogeografice cu diverse arii umede și împădurite, numeroase monumente arheologice, istorice și naturale, fapt ce oferă posibilități sporite pentru dezvoltarea proiectelor regionale de mediu, turistice, recreative și balneologice, etc.

3.2 Puncte slabe

Degradarea centrelor urbane și infrastructură de utilități publice slab dezvoltată. Complexul comunal-locativ al localităților urbane se află într-o stare de degradare continuă din cauza lipsei resurselor pentru întreținere și dezvoltare. Rețelele de apeduct, canalizare, instalațiile de epurare și termice funcționează satisfăcător doar în câteva localități urbane (Ungheni, Orhei).

Calitatea drumurilor din regiune este nesatisfăcătoare, fapt care influențează asupra conexiunii dintre localitățile regiunii și accesul către centrele urbane și coridoarele europene. În mare parte legătura între orașele și localitățile regiunii sunt efectuate prin intermediul serviciului de transport al mun. Chișinău. Pentru a te deplasa spre Hîncești din Ialoveni trebuie să mergi la Chișinău de unde mai departe să schimbi mijlocul de transport către Hîncești.

Calitatea proastă a rețelei de drumuri. Circa 80% din drumurile locale sunt în stare avansată de degradare. Pe majoritatea drumurilor regionale stratul de asfalt este degradat, predomină denivelările și lipsa marcajelor. Standardele de construcție și exploatare sunt depășite, drumurile sunt înguste, capacitatea de greutate a drumurilor este joasă, securitatea circulației este redusă datorită prezenței copacilor de pe marginea drumurilor și lipsei barelor de protecție.

Productivitate joasă și costuri înalte ale producției. În perioada 2008-2010 productivitatea muncii angajaților a scăzut esențial, la fel și evoluția salariului real. În 2008-2010 productivitatea muncii a fost în descreștere, iar salariul a continuat să crească. Aceasta se explică prin faptul că companiile din regiune încearcă să mențină forța de muncă existentă pentru a nu-i determina pe angajați să emigreze în căutarea unui alt loc de muncă. Ponderea forței de muncă necalificată este de circa 40%. Factorul migrațional influențează vârsta persoanelor economic active.

Număr mic de IMM. În RDC este înregistrat cel mai mic număr de IMM la 1000 de locuitori (4), comparativ cu regiunea de Sud și Nord (13) și Chișinău (31), acesta fiind influențat în mare măsură de oportunitățile mai favorabile pentru dezvoltarea IMM și piața de desfacere existente în Chișinău.

Economie rurală ne-diversificată, concentrată pe agricultura de subsistență. RDC continuă să fie cu cele mai multe suprafețe de terenuri agricole neconsolidate. Aceasta limitează dezvoltarea agriculturii și oferă acces limitat pentru dezvoltarea infrastructurii de irigare. Informare insuficientă a producătorilor agricoli privind orientarea către cerințele pieții, lipsa studiilor de piață, necunoașterea standardelor de calitate, marketing.

Infrastructură nedezvoltată a centrelor de colectare, prelucrare, ambalare și promovare a producției agricole. RDC este o zonă preponderent agrară, numărul populației ocupate în agricultură fiind de circa 40%. Însă tehnologiile utilizate în producerea și realizarea producției agricole sunt depășite și nu mai sunt eficiente. Centrele de colectare a producției agricole și a facilităților de prelucrare, ambalare, promovare sunt într-un număr mic și capacitățile acestor centre sunt minime.

Bază tehnico-materială învechită a instituțiilor sociale și experiență managerială limitată. În cabinetele de chimie, fizică, biologie lipsesc materialele didactice necesare pentru instruire. În cea mai mare parte a instituțiilor medicale din mediul rural și orașele mici aparatura și utilajul medical sunt învechite. Deși în mai bine de jumătate din localitățile rurale capacitățile infrastructurii sociale sunt mult mai mari decât serviciile prestate, majoritatea managerilor au cunoștințe slabe în domeniul eficientizării și utilizării spațiilor existente, relațiilor de piață, dezvoltării de noi servicii.

Număr mare de persoane ce necesită susținere socială și resurse financiare locale limitate pentru prestarea serviciilor sociale. Bugetele APL pentru întreținerea serviciilor sociale sunt foarte austere. Primăriile dispun de bani doar pentru plata salariilor și a unei părți din cheltuielile operaționale. Aceasta duce la dezvoltarea umană deficientă și contribuie la emigrarea forței de muncă.

Lipsa resurselor financiare locale pentru întreținerea și dezvoltarea infrastructurii. Datorită activității economice în general nesatisfăcătoare în raioane, faptului că un număr mare de întreprinderi care activează în regiune sunt înregistrate și plătesc impozite în Chișinău, precum și sistemului ineficient de distribuire a veniturii din impozite între Guvern și regiuni. În anul 2008, partea proprie de venituri în bugetele tuturor raioanelor din regiune a constituit mai puțin de 50%. Restul cheltuielilor necesare ale

autorităților publice din regiune sunt finanțate din transferuri de la bugetul de stat. Cheltuielile bugetelor locale pentru întreținerea și dezvoltarea infrastructurii sunt minime. De exemplu, raionul Ialoveni avea planificat pentru anul 2009 doar 700 mii lei, raionul Călărași doar 300 mii lei.

Dezvoltarea insuficientă a sistemului de educație vocațională. Sistemul vocațional rămâne în urma cerințelor de pe piața regională și a sectorului privat prezent în regiune. Specialitățile propuse de aceste instituții nu corespund solicitărilor și așteptărilor existente. Pentru următorii ani, Guvernul planifică restructurarea și reformarea sistemului vocațional care implică restructurarea numărului școlilor profesionale.

Forță de muncă necalificată. Ponderea forței de muncă necalificată este de circa 40%. Factorul migrațional influențează vârsta persoanelor economic active.

Calitatea scăzută a apei potabile și subdezvoltarea rețelelor de aprovizionare cu apă și de canalizare, de epurare a apelor reziduale. Alimentarea cu apă este efectuată din captările de apă subterană din localitățile regiunii. Conform testelor din ultimii ani, în circa 65% din mostrele de apă colectate din fântânile și izvoarele regiunii concentrația nitraților depășește norma admisibilă pentru apă potabilă. În același timp, ponderea fondului locativ dotat cu apeduct din RDC este de 27,2% față de media națională de 37,5%. Ponderea fondului locativ dotat cu canalizare este sub 20%. Rețelele de aprovizionare cu apă potabilă, instalațiile de tratare și rețelele de canalizare pentru apa uzată sunt vechi, incomplete, bazate pe tehnologii depășite, neprietenoase mediului. Multe sisteme rurale de apeduct sunt incomplete, nu dispun de sisteme de canalizare și stații de epurare.

Nivelul înalt de poluare a componentelor mediului cauzat de gestionarea nesustenabilă a deșeurilor solide și lichide. În RDC se atestă un nivel înalt de poluare a solurilor, apelor și altor componente de mediu cauzat preponderent de infrastructura slab dezvoltată de colectare a deșeurilor solide și lichide, inclusiv a celor toxice, cota foarte redusă a deșeurilor reciclate. Fiecare, din cei peste un milion de locuitori produce zilnic circa un kg de deșeuri, contribuind astfel la acumularea diurnă a circa 1000 tone de deșeuri menajere solide. Majoritatea acestor deșeuri sunt în prezent colectate fără separare și stocate în cele circa 350 de deponii mici, amplasate la marginea localităților. Majoritatea acestor deponii ocupă suprafețe mari, dar sunt inadecvat amenajate și nu prevăd colectarea separată a deșeurilor și nici reciclarea acestora.

Lipsa produselor turistice integrate. La potențialul turistic enorm de care dispune RDC infrastructura de cazare și deservire a turiștilor este minimă. Numărul locurilor de cazare în pensiunile și hotelurile RDC este de 3 ori mai mic decât în Chișinău.

Lipsa resurselor energetice alternative. Circa 98% din energia electrică provine din import. La nivel central și regional nu sunt examinate posibilitățile de conectare la rețelele energetice alternative, nu sunt utilizate inovațiile moderne de asigurare cu energie termică.

3.3 Oportunități

Vecinătatea cu UE. Vecinătatea cu România, țară membru a UE, poate aduce importante beneficii comerciale, economice și sociale. Mai mult ca atât, în ultimii câțiva ani au fost identificate oportunități noi de cooperare transfrontalieră. În RDC exista 3 puncte de frontieră cu România.

Eligibilitatea pentru programele UE de cooperare transfrontalieră (Moldova - Ucraina - România 2007-2013; Bazinul Marii Negre, Parteneriat Estic). Oportunități de finanțare a unor proiecte, inclusiv de infrastructură, sunt oferite de două programe mari: Programul Operațional Comun România-Ucraina-Moldova 2007-2013 (cu un buget de 126 mil. Euro – contribuția UE) și Programul Bazinului Mării Negre (17 mil. Euro).

Gradul înalt de prioritate acordat de Guvern reformelor de dezvoltare regională și descentralizare. Guvernul nou, confirmat în septembrie 2009, acordă un grad înalt de prioritate reformelor de dezvoltare regională și descentralizare; aceste teme sunt proeminente în programul de guvernare.

Mai mult ca atât, Guvernul reformează cadrul instituțional responsabil de descentralizare, transferând atribuțiile în domeniul descentralizării în cadrul Cancelariei de Stat. Corect implementată, descentralizarea, în special descentralizarea finanțelor publice, poate consolida în mod semnificativ capacitatea regiunilor de a aloca resurse pentru prioritățile locale de dezvoltare.

Crearea clusterelor, parcurilor industriale și incubatoarelor tehnologice. Capacitatea de inovare a IMM-urilor este una dintre caracteristicile principale ale acestui sector alături de flexibilitate și orientarea către nevoile pieței. Succesul activităților inovative derulate de către IMM se concretizează atât în dezvoltarea piețelor prin introducerea de produse noi sau îmbunătățite, cât și prin îmbunătățirea și inovarea în domeniul proceselor organizatorice și tehnologice specifice fiecărei firme, inclusiv a proceselor de distribuție. Din această perspectivă, crearea unor parcuri și incubatoare tehnologice va contribui semnificativ la creșterea capacității IMM de a crea și introduce produse și tehnologii noi pe piață etc.

Acces sporit la instituțiile de învățământ universitar din Chișinău, România, Ucraina. Datorită așezării favorabile, tinerii absolvenți din regiunea Centru au acces mai mare la instituțiile de învățământ din Chișinău, România, Ucraina.

Valorificarea potențialului coridoarelor economice. În prezent, în proximitatea RDC se află la etapa de constituire câteva coridoare economice, cum ar fi Coridorul Economic European IX; BOC; GBC. La nivel regional și central este necesar de a elabora și aproba din timp programe de valorificare a oportunității proximității față de aceste coridoare economice. Lansarea unor rute de comunicație fluvială de mic tonaj pe r. Prut, cum ar fi ruta Ungheni - Giurgiulești care ar diversifica infrastructura de comunicații regională.

Valorificarea potențialului economic al RDC trebuie să devină un obiectiv major pe termen mediu și lung. Existența suprafețelor de teren și a construcțiilor disponibile prezintă un interes sporit pentru investiții. Acest lucru trebuie activ promovat în rândul investitorilor externi.

Promovarea și valorificarea potențialului rezervațiilor naturale și al ariilor protejate ca resursă turistică și recreațională. Amplasarea în regiune a rezervațiilor științifice Codrii și Plaiul Fagului, rezervațiilor naturale și peisagistice Saharna, Sadova, Țipova, precum și a unui număr impunător de monumente naturale, arheologice și istorice, inclusiv mănăstirile Căpriană, Curchi, Saharna, etc., oferă șansa de a dezvolta proiecte turistice și recreative în regiune. Prezența pădurilor relict, lacurilor pitorești și a zonelor umede relativ bine păstrate oferă posibilități favorabile pentru dezvoltarea gospodăriilor piscicole, fermelor de vânătoare și turismului rural.

Implementarea noilor tehnologii în domeniul agricol nu este ceva nou pentru țara noastră. Deja tot mai mulți agricultori investesc și implementează noi metode de prelucrare a pământurilor și noi tehnici de creștere a produselor. Astfel, cheltuielile de producție scad și marfa devine mai competitivă atât pe piața locală cât și pe cea externă.

Dezvoltarea resurselor energetice alternative. Experiența țărilor europene atestă o largă utilizare a resurselor alternative de energie (eoliană, solară, deșeuri). În condițiile dependenței absolute de resursele energetice de import utilizarea resurselor alternative ar fi o cale de asigurare a siguranței energetice.

Acumulările din remitențe la nivel național constituie circa 35% din PIB. Ponderea migranților din regiunea centru este cea mai mare din republică. Este necesar de a reorienta utilizarea acestor bani de la consumul curent spre dezvoltarea economiei locale prin intermediul antreprenoriatului.

3.4 Pericole

Aprofundarea efectelor negative ale crizei financiare mondiale și prelungirea recesiunii economice. Reducerea lichidităților financiare poate afecta serios sectoarele productive din economie (industrie, agricultură, construcții), generând un declin continuu și implicit venituri mai mici pentru populație și bugetele locale de stat.

Instabilitatea politică din țară, exprimată prin incoerența politicilor în domeniul dezvoltării regionale și/sau modificări frecvente a cadrului normativ. Criza financiară și economică poate agrava semnificativ și situația social-economică din regiune cauzând reducerea investițiilor, exporturilor, creșterea șomajului etc. Cele menționate pot deveni un obstacol serios pentru atragerea investițiilor și competitivitatea regiunii. Tergiversarea implementării Legii privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, a creării cadrului instituțional și punerea în funcțiune a mecanismului de finanțare duc la neîncrederea actorilor regionali, donatorilor externi și, ca urmare, la pierderea unor finanțări importante pentru dezvoltare.

Corupția și procesul de dezvoltare sunt două fenomene incompatibile. Persistența unui nivel înalt de corupție condiționează în primul rând diminuarea volumului fondurilor de finanțare externe.

Capacități reduse de efectuare a analizei impactului și lipsa studiilor de fezabilitate. Capacitățile autorităților publice, dar și a organizațiilor regionale care oferă consultanță, de a efectua analiza impactului și a argumenta necesitatea implementării unor anumite proiecte sunt slabe. Pentru toate programele și proiectele de dezvoltare a infrastructurii sunt necesare studii de fezabilitate care în prezent sunt lipsă, iar autoritățile locale nu dispun de resurse suficiente pentru elaborarea lor.

Dependenta de resursele energetice și fluctuația prețurilor la energie. Importul de resurse energetice în mărime de aproximativ 98% duce la dependența totală de sursele energetice externe. Variația acestora constituie o parte importantă a costurilor de producție și influențează competitivitatea produselor autohtone.

Migrația continuă a populației economic active. Migrația rămâne încă o problema majoră care afectează dezvoltarea regiunii. Conform datelor recensământului din 2004, circa 9% din populația regiunii erau „temporar absente”. Lipsa locurilor de muncă și reducerea celor existente din ultima perioadă diminuează considerabil posibilitatea de angajare a persoanelor apte de muncă. Lipsa experienței de muncă nu oferă tinerilor șanse de a fi angajați în câmpul muncii în regiune și respectiv provoacă plecarea lor peste hotare în căutarea unui loc de muncă mai bine plătit.

Creșterea frecvenței calamităților naturale și de stări de vreme extreme ca rezultat al proceselor de schimbare a climei. Condițiile climatice sunt factorii ce pot periclita nivelul de trai a populației, sectorul agricol și parțial sectorul industrial al regiunii.

Înstrăinarea de valorile și identitatea națională și promovarea valorilor culturale. Identitatea națională și valorile culturale ale fiecărui popor constituie unul din pilonii de bază a dezvoltării societății. În perioada globalizării se promovează valori culturale comune, care, în condiții specifice, duc la dezvoltarea culturii consumiste.

Incapacitatea atragerii, gestionării fondurilor. În perspectiva lansării programelor de finanțare externă este necesară existența a unor capacități adecvate de atragere și gestionare a lor

Stoparea programelor de finanțare externă. Republica Moldova are acces limitat la fondurile programelor de finanțare externă. Stoparea acestor programe ar limita până la 60% din totalul investițiilor în infrastructură.

3.5 Concluzii

Analiza socio-economică a RDC evidențiază rolul mun. Chișinău în dezvoltarea regiunii. Proximitatea regiunii de mun. Chișinău oferă avantaje de acces la piața de desfacere a capitalei, generează locuri de muncă pentru populația regiunii, sporește accesul către instituțiile educaționale și de sănătate, dar în același timp creează dezavantaje în ceea ce privește dezvoltarea utilităților și serviciilor în raioanele învecinate. De asemenea, această proximitate favorizează exodul resurselor umane calificate spre mun. Chișinău care oferă condiții de muncă, de trai și nivel de salarizare mai bune decât în alte localități.

Mai mult ca atât, spre deosebire de RDS, în RDC sunt amplasate câteva orașele mici, cum ar fi Ungheni, Orhei și Strășeni care servesc drept poluri regionale de creștere și care, judecând după dezvoltarea lor istorică, au potențial economic ce ar putea fi valorificat într-o măsură mai mare decât până în prezent. Prin aceste orașele trec importante rețele de transport auto și feroviar. Este în special notabil nodul feroviar din Ungheni, care servește drept principal punct de trecere feroviară a persoanelor și mărfurilor din România. Acest fapt creează premise pentru impulsivitatea cooperării comerciale internaționale și, implicit, dezvoltarea mai dinamică a regiunii.

Regiunea dispune de un procent înalt al populației apte de muncă, însă ponderea mare a angajaților în agricultură determină nivelul scăzut al calității vieții și remunerării muncii. În regiune există infrastructura necesară pregătirii profesionale care este utilizată ineficient.

RDC se caracterizează printr-un nivel scăzut de dezvoltare al industriei. Întreprinderile industriale nu sunt dezvoltate deoarece nu există o infrastructură industrială funcțională, un mecanism de promovare a producției autohtone pe terțe piețe și nu se asigură uniformitatea calității produselor și îmbunătățirea permanentă a acestora.

Resursele naturale de care dispune RDC (argila, nisipul, calcarul) pot servi drept materie primă pentru dezvoltarea industriei de producere a materialelor de construcție. Această ramură a industriei este într-o oarecare măsură dezvoltată în regiune, însă capacitățile de producere nu satisfac necesitățile pieței, de aceea extinderea serviciilor industriale de producere și diversificarea lor ar putea deveni o orientare strategică a dezvoltării RDC.

Performanța economică a regiunii indică asupra faptului că avantajele descrise mai sus nu sunt pe deplin valorificate. În perioada 2008-2010 producerea în regiune a crescut foarte lent, iar VAB pe cap de locuitor a constituit doar 70% din nivelul mediu național. Doar RDS înregistrează o performanță economică mai slabă. Uzura înaintată a fondurilor fixe, utilizarea tehnologiilor învechite nu poate asigura o dinamică pozitivă a economiei, productivitate înaltă și o calitate competitivă a produselor. În același timp, costul înalt al capitalului și accesul limitat la finanțe, însoțit de constrângeri și riscuri de ordin regulator, nu favorizează investirea în utilaje și tehnologii moderne și limitează expansiunea afacerii și crearea locurilor noi de muncă.

Domeniul agricultură—se caracterizează printr-o capacitate redusă de cultivare și prelucrare a produselor agricole, datorită tehnologiilor învechite și insuficienței serviciilor de informare și consultanță în domeniu. Potențialul economic scăzut al întreprinderilor agricole și gospodăriilor țărănești, managementul ineficient al exploatarei agricole au determinat subdezvoltarea sectorului agrar, predominant în localitățile rurale din regiune.

RDC are un potențial turistic unic comparativ cu celelalte regiuni. Însă unitățile turistice existente nu sunt alinate la standardele moderne (din punct de vedere al calității serviciilor, capacității organizaționale, dotării cu resurse, infrastructurii) fapt ce determină o stagnare a dezvoltării turismului. Fondul forestier, diversele arii protejate și rezervațiile științifice aflate pe teritoriul regiunii sunt puțin utilizate ca resurse în dezvoltarea turismului și odihnei.

Mai mult ca atât, ca și în alte regiuni, lipsa cronică a investițiilor publice a dus la degradarea semnificativă a rețelei de drumuri, a căilor feroviare și a infrastructurii utilităților publice. Ponderea infrastructurii utilităților publice în RDC este sub media pe țară, iar nivelul de prestare a serviciilor necesită îmbunătățire și modernizare. Această situație determină creșterea costurilor de transport, restrânge mișcarea bunurilor, serviciilor și resurselor umane și nu doar reduce activitatea economică, dar și limitează dezvoltarea umană. Starea precară a infrastructurii utilităților constituie un impediment în crearea condițiilor de dezvoltare a industriei și micului business și asigurarea calității vieții locuitorilor.

RDC dispune de o rețea dezvoltată de drumuri, însă calitatea acestora este nesatisfăcătoare, fapt care influențează asupra conexiunii dintre localitățile regiunii și accesul către centrele urbane și coridoarele europene. Starea deplorabilă a drumurilor, calitatea joasă a infrastructurii tehnico-edilitare, diversificarea redusă a pieței de desfacere, nivelul înalt al corupției care afectează dezvoltarea regiunii reprezintă puncte slabe generale care sunt în dependență de programele și politicile

naționale de dezvoltare, iar consolidarea acestor puncte slabe necesită suportul organelor de conducere și asigurarea cadrului legislativ.

Dezvoltarea RDC, ca și a celorlalte regiuni de dezvoltare, este puternic influențată de factori externi. Politicile implementate la nivel național sunt deosebit de importante. Ele influențează atât performanța economică, mulți agenți economici din regiune își înregistrează întreprinderile la Chișinău, cât și calitatea serviciilor publice oferite la nivel local. Influența politicilor naționale este în special importantă în condițiile în care veniturile proprii ale autorităților locale din regiune nu sunt suficiente pentru acoperirea cheltuielilor necesare, iar gestionarea eficientă a politicilor la nivel local depinde de transferurile din bugetul de stat. Astfel, instabilitatea politică și declinul economic la nivel național pun în pericol dezvoltarea RDC.

În același timp, în ultimii ani s-au intensificat și stările extreme de vreme, care dăunează activității economice, în special în sectorul agrar și agroindustrial, iar uneori chiar paralizează activitatea unor localități pe o perioadă de timp. În RDC, se observă un proces de deșertificare, care ar limita în mod serios avantajele competitive în dezvoltarea unor ramuri agricole specializate și ar avea efecte grave asupra populației regiunii. În lipsa unor mecanisme de adaptare, asemenea evenimente pot afecta grav dezvoltarea regiunii.

Promovarea politicii de dezvoltare regională și accentul reînnoit al Guvernului pe descentralizare pot crea condițiile necesare pentru implementarea unor proiecte la nivel regional ce ar elimina punctele slabe ale RDC. Mai mult ca atât, vecinătatea cu UE deschide noi oportunități, atât pentru agenții economici din regiune, cât și pentru autoritățile publice, care au căpătat acces direct la programe de cooperare transfrontalieră finanțate de UE. Utilizarea fondurilor naționale și externe pentru reabilitarea infrastructurii regionale, implementarea unor programe de susținere a afacerilor și îmbunătățirea condițiilor de mediu va elimina constrângerile de creștere economică și va accelera dezvoltarea multilaterală a RDC.

Potențialul de valorificare a fondurilor externe este mare, însă capacitățile reduse de accesare și gestionare a acestor fonduri împiedică soluționarea problemelor. Pentru evitarea acestui risc reprezentanții regiunii urmează să consolideze relațiile de colaborare cu diverse programe și fonduri de susținere și să utilizeze eficient fondurile accesate.

Avantajele comparative ale analizei punctelor forte și a oportunităților determină o orientare strategică optimistă a RDC. Principalele direcții de dezvoltare a regiunii se bazează pe resursele existente ce pot fi consolidate prin utilizarea oportunităților identificate și sunt următoarele: (i) intermedierea fluxurilor economice de transport și comerciale între regiunile Republicii Moldova și cele internaționale; (ii) dezvoltarea rurală care presupune modernizarea agriculturii, dezvoltarea businessului rural, diversificarea serviciilor în agricultură, etc.; (iii) dezvoltarea industriei și IMM prin crearea condițiilor pentru deschiderea lor, dezvoltarea industriei în baza materiei prime a RDC, modernizarea tehnologiilor industriale, utilizarea eficientă a infrastructurii existente; (iv) crearea și diversificarea serviciilor pentru turism și odihnă. Potențialul turistic valoros al RDC poate fi valorificat ca sursă importantă pentru dezvoltarea turismului rural, cultural, piscicol și de recreere; (v) valorificarea resurselor umane.

4 Viziune strategică

4.1 Viziune

Viziunea strategică a Regiunii de Dezvoltare Centru reprezintă o perspectivă realistă, credibilă și atractivă pentru regiune. Viziunea strategică descrie setul de idealuri, priorități, principii și valori fundamentale, pe care se bazează dezvoltarea regiunii, precum și elementele care diferențiază regiunea respectivă de alte regiuni ale Moldovei.

Viziunea strategică a RDC reiese din viziunea strategică a întregii țări, stabilită în Constituție și în Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova 2012-2020, și prevede stabilirea unor măsuri adecvate pentru îmbunătățirea condițiilor de trai. Abordarea orientată spre îmbunătățirea condițiilor de trai este privită ca factor multilateral, deoarece, suplimentar la dezvoltarea economică, aceasta include și libertatea omului și a accesului la educație, protecția sănătății și servicii sociale. Strategia RDC, de asemenea, derivă din obiectivele Strategiei Naționale pentru Dezvoltare Regională, care prin "dezvoltarea unui mecanism eficient de implementare crează un mediu atractiv pentru asigurarea unei creșteri durabile în regiunile de dezvoltare, care va duce la atingerea obiectivelor Strategiei Naționale de Dezvoltare".

Realizarea viziunii strategice a Regiunii de Dezvoltare Centru și implementarea acestor priorități nu va fi posibilă fără participarea activă a întregii societăți în implementarea Strategiei de Dezvoltare Regională Centru. SDR Centru a fost dezvoltată în mod participativ, cu participarea substanțială a agenților economici, organizațiilor non-guvernamentale, autorităților publice de diferite niveluri, precum și persoanelor interesate de rând. Aceasta trebuie să fie urmată de implementarea transparentă, echitabilă și eficientă a programelor convenite în SDR Centru.

Cultură cooperării între diferiți actori regionali trebuie să fie promovată la toate nivelurile. Consiliul Regional de Dezvoltare Centru este format din funcționari locali aleși, reprezentând diferite partide, oameni de afaceri, funcționari sociali și experți în diferite domenii. Se anticipează ca astfel de parteneriate regionale vor fi create și pe parcursul implementării SDR Centru. Viziunea propusă de SDR Centru poate fi realizată numai printr-o îmbinare a eforturilor aplicabile parteneriatelor regionale.

Viziunea strategică a RDC reflectă consensul și aspirațiile formulate de diferite părți interesate în dezvoltarea regiunii – reprezentanți ai autorităților publice, ai sectorului privat și ai societății civile.

În acest context, următoarele afirmații/prevederi au fost formulate pentru a asigura realizarea viziunii:

- a. Regiunea va deveni competitivă, cu o economie dinamică și diversificată.
- b. Regiunea va dezvolta infrastructura traseelor de acces și va utiliza avantajele locației sale geografice.
- c. Regiunea va dezvolta cooperarea și parteneriatele internaționale.
- d. Spiritul antreprenorial trebuie să fie încurajat și susținut.
- e. Participarea cetățenilor în gestionarea comunității va fi încurajată și promovată.
- f. Dezvoltarea economică nu va deteriora mediul ambiant, astfel ca regiunea să prezinte un loc sănătos pentru viață și agrement.
- g. Dezvoltarea economică va promova valorile umane și culturale din regiune.

VIZIUNEA STRATEGICĂ A RDC

RDC urmează să devină o regiune prosperă, dinamică, diversificată și atractivă pentru investitori. Locurile de muncă bine remunerate, valorile umane și culturale, mediul ambiant curat și participarea activă a cetățenilor va pune baza coeziunii sociale a comunității și va asigura bunăstarea și crearea condițiilor favorabile de trai pentru locuitorii săi. Regiunea va folosi beneficiile proximității sale de centrul multifuncțional al țării, mun. Chișinău, precum și de locația sa favorabilă, prin dezvoltarea unei funcționări sigure "a logisticii", și stimularea parteneriatelor interregionale și internaționale.

5 Priorități

Analiza socio-economică a regiunii, precum și analiza SWOT, indică un număr de factori care influențează dezvoltarea regiunii. Acești factori fie acționează în funcție constrângeri în dezvoltarea RDC, fie orientează spre anumite avantaje pentru RDC în comparație cu alte regiuni de dezvoltare, atât în interiorul țării, cât și în imediata vecinătate.

Viziunea strategică oferă o perspectivă pe termen lung pentru dezvoltarea regiunii. Îmbinând analiza situației actuale și viitoarea viziune, se pot identifica anumite orientări pe care regiunea tinde să le urmeze în dezvoltarea sa.

Cu toate acestea, procesul de identificare a priorităților nu trebuie să se orienteze doar la necesitățile multiple ale regiunii. Este o realitate faptul că resursele publice sunt limitate și insuficiente pentru a realiza toate proiectele care ar putea fi implementate în condiții ideale. De aceea, eforturile regionale ar trebui să se concentreze pe activitățile menite să stimuleze potențialul regiunii, să elimine cele mai fundamentale constrângeri și să realizeze cele mai importante obiective, cu impact multiplu asupra mai multor sectoare.

Această analiză relevă în mod clar disparitățile semnificative între Chișinău și regiuni, precum și între localitățile urbane și rurale din interiorul regiunii. Starea proastă a infrastructurii fizice pare a fi un factor fundamental care generează și aprofundează această disparitate prin creșterea costurilor de transport și limitarea circulației mărfurilor și a persoanelor.

Pe de altă parte, proximitatea regiunii de Chișinău, care este un pol de creștere major al țării, oferă un potențial semnificativ de dezvoltare pentru RDC nu doar cu funcție de piață pentru produsele regiunii și resursă de instruire și calificare, dar și ca locație pentru întreprinderi noi în vecinătatea capitalei și furnizorilor de servicii în logistică și comerț cu amănuntul.

În același timp, potențialul economic este limitat de posibilitățile reduse în inițierea altor activități economice, atât în zonele urbane cât și rurale. Prin urmare, creșterea eficienței sectorului agricol și agro-industrial, împreună cu promovarea unei diversități mai largi a activităților economice, în special în domeniul industriilor producătoare care ar asigura venituri alternative, devin imperatiile dezvoltării scontate.

Dezvoltarea economică reprezintă o premisă pentru creșterea veniturilor și o bună calitate a vieții a cetățenilor regiunii; totodată, aceasta nu ar trebui să permită deteriorarea mediului ambiant. Condițiile de mediu pot avea un impact semnificativ asupra mijloacelor de trai și a atractivității regiunii, atât pentru populația locală, cât și pentru vizitatori.

Grupurile de lucru regionale au discutat mai multe programe și măsuri necesare pentru dezvoltarea dinamică a regiunii. Cu toate acestea, luând în considerație posibilitățile de finanțare și perioada de implementare a strategiei, doar 3 domenii verticale și 2 transversale (orizontale) au fost identificate ca priorități strategice:

Prioritatea 1: Reabilitarea infrastructurii fizice

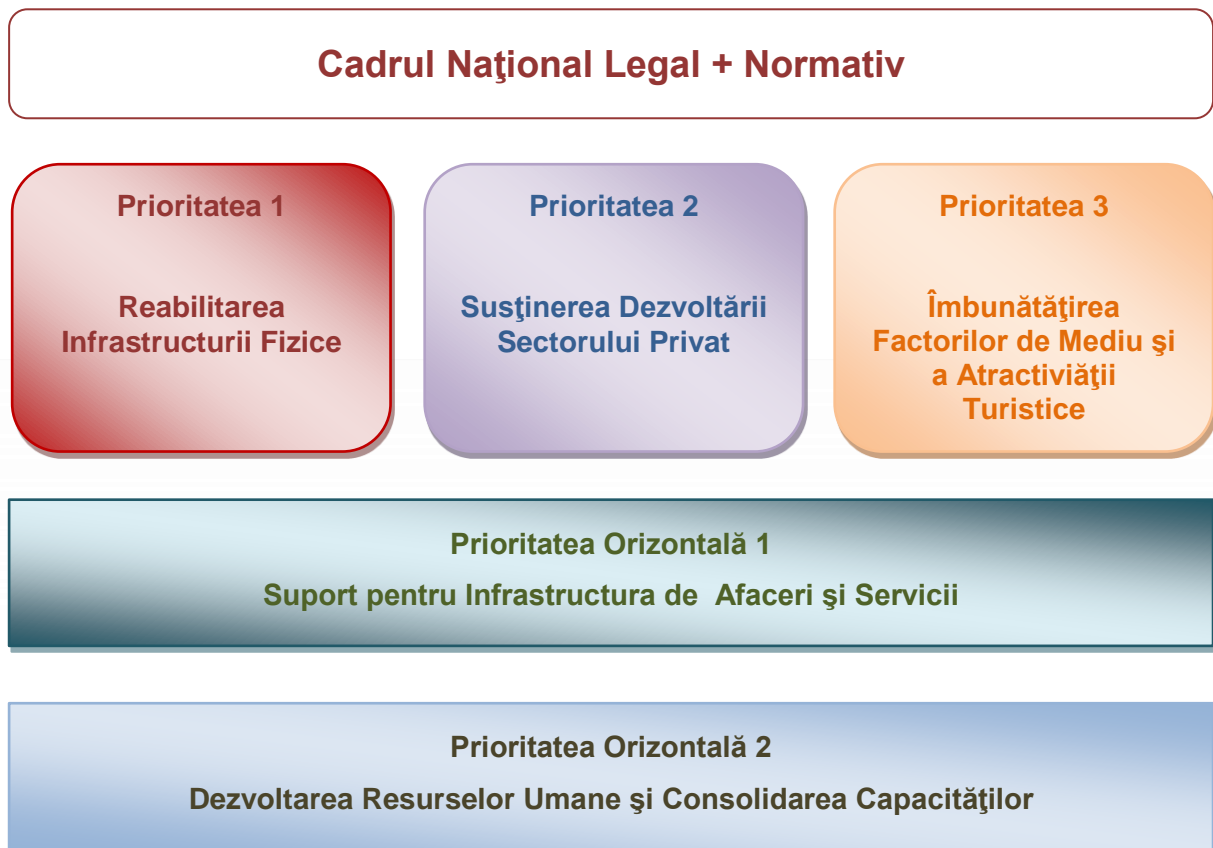
Prioritatea 2: Susținerea dezvoltării sectorului privat, în special în regiunile rurale

Prioritatea 3: Îmbunătățirea factorilor de mediu și a atractivității turistice

Prioritatea Orizontală 1: Infrastructura de suport a afacerilor și a serviciilor

Prioritatea Orizontală 2: Dezvoltarea resurselor umane și consolidarea capacităților

Figura 26. Structura Priorităților de dezvoltare a RDC



Prioritățile sunt concepute și organizate într-un mod care va contribui sistematic la asigurarea și perfecționarea premiselor de bază a dezvoltării economice durabile, și anume, facilități de infrastructură, instruire avansată în instituții de învățământ tehnico-profesionale, cursuri educaționale și mediul instituțional care să favorizeze antreprenoriatul și inițierea afacerilor.

Prioritățile orizontale cuprind măsuri de impact asupra tuturor sectoarelor relevante și vizează să facă uz de efecte sinergice și complementare.

Toate prioritățile fiind corelate și prin implementarea lor consecventă vor accelera dezvoltarea regiunii.

Fundamentarea, măsurile, precum și rezultatele scontate pentru fiecare prioritate sunt descrise mai jos.

Identificarea și definirea acțiunilor individuale (proiecte) pentru realizarea măsurilor din Programele Operaționale Regionale.

Criteriile generale de eligibilitate a proiectelor sunt definite în subcapitolul 5.6. Criteriile speciale de eligibilitate urmează să fie definite în POR.

5.1 Prioritatea 1. Reabilitarea infrastructurii fizice

Scop. Infrastructura fizică și cea a serviciilor publice a regiunii asigură calitatea vieții și favorizează activitatea economică.

Raționament. Deficiențele actuale a infrastructurii fizice și a serviciilor publice din regiune sunt determinate în mare măsură de lipsa investițiilor, precum și de planificarea nepotrivită. Planificarea eficientă și alocarea optimă a fondurilor disponibile pentru dezvoltarea infrastructurii necesită un sistem eficient de planificare teritorială care să cuprindă serviciile publice de planificare la toate nivelurile administrative. Prin urmare, accentul va fi pus pe raționalizarea sistemului public de planificare din regiune, în scopul eficientizării acestuia.

Insuficiența investițiilor în infrastructura publică din ultimele decenii au dus la o deteriorare semnificativă a traseelor, rețelelor de alimentare cu apă, canalizare și alimentare cu gaze. De asemenea, facilitățile sistemului de învățământ tehnico-profesional, precum și a infrastructurii de suport în afaceri din regiune, sunt sub nivelul standardelor recunoscute și nu corespund cerințelor moderne. Toate acestea subminează fundamental competitivitatea, atât la nivel național cât și regional. Și dimpotrivă, reabilitarea infrastructurii ar trebui să ridice gradul de atractivitate a regiunii pentru activitatea economică.

Alimentarea cu apă potabilă calitativă este un imperativ al regiunii unde densitatea conductelor de apă este aproximativ de două ori mai mică decât media națională, și 80% din populație folosește apă din fântâni și izvoare. Aceasta afectează sănătatea populației și sectorul agroindustrial. Sistemele de apă și canalizare trebuie să fie construite, în primul rând, în raioanele subdezvoltate cum ar fi Dubăsari, Șoldănești și Rezina. Aceste măsuri ar trebui să includă proiecte de construcție a sistemelor de alimentare cu apă și canalizare în comunitățile urbane și rurale. Ar trebui să fie efectuate și Studii de Fezabilitate, și realizate de asemenea proiecte de construcții a stațiilor de tratare a apelor uzate în comunitățile din apropierea râului Nistru.

Modernizarea drumurilor va urma scopul de a spori accesul la arterele naționale și internaționale și, astfel, vor spori fluxurile comerciale. Programul de modernizare a drumurilor urmează să includă trei subprograme. Primul subprogram va include proiecte de reabilitare și modernizare a drumurilor interregionale și între polii de creștere. Al doilea subprogram va include proiecte orientate spre dezvoltarea infrastructurii adiacente drumurilor regionale (semne de circulație, sistem de avertizări, stații PECO și campinguri). Al treilea subprogram va include proiectul de construcție a unui nou punct de trecere a frontierei Ungheni - Iași.

Adițional, investirea în tehnologii informaționale moderne va contribui la sporirea competitivității regiunii, dar și la dezvoltarea resurselor umane. Măsura urmează să includă proiecte de dezvoltare a rețelelor de comunicații pe baza utilizării tehnologiilor informaționale moderne în domeniul comunicațiilor și poștei. De asemenea, ar putea fi implementate proiecte de deschidere a unor noi rute de transport între polii de creștere din regiune.

Măsuri

Măsurile cu impact maxim pentru reabilitarea și dezvoltarea infrastructurii fizice sunt:

- Măsura 1.1: Eficientizarea sistemului de planificare teritorială.

- Măsura 1.2: Modernizarea și dezvoltarea traseelor de acces, infrastructurii rutiere și conexiunilor internaționale.
- Măsura 1.3: Reabilitarea și construcția rețelelor de apă și canalizare și stațiilor de tratare a apei.
- Măsura 1.4: Creșterea eficienței energetice în clădirile și facilitățile publice.
- Măsura H 1.1: Dezvoltarea infrastructurii industriale și logistice de scală largă în regiune.
- Măsura H 2.1: Îmbunătățirea infrastructurii educaționale și de învățământ profesional-tehnic în regiune și primăriile sale.

Rezultate scontate

- Regiunea și primăriile sale dispun de un sistem eficient și integrat de planificare teritorială care garantează alocarea optimă a resurselor pentru ameliorarea infrastructurii în conformitate cu direcțiile naționale de dezvoltare și în conformitate cu obiectivele strategice ale regiunii.
- O investiție echilibrată în infrastructura locală și regională a îmbunătățit calitatea vieții și perspectivele de viitor pentru populația regiunii și, în același timp, a îmbunătățit situația concurențială a economiei regionale și subiecților săi.

5.2 Prioritatea 2. Susținerea dezvoltării sectorului privat, în special în regiunile rurale

Scop. O economie performantă și durabilă, prin dezvoltarea IMM-urilor în industria prelucrătoare și agricultură.

Raționament. Deși RDC beneficiază de proximitate față de municipiul Chișinău care reprezintă cea mai mare piață de desfacere locală, performanța economică în regiune este încă subdezvoltată. Principala provocare este activitatea economică în zonele rurale ale regiunii. Mobilitatea sporită a populației în căutarea locurilor de muncă în zonele urbane are un efect pozitiv asupra ratei șomajului. Stimularea dezvoltării sectorului privat în regiune reprezintă un imperativ pentru crearea locurilor de muncă, și astfel, devine o prioritate pentru următorii ani. În acest context, crearea premiselor pentru: diversificarea economică în industria prelucrătoare, o performanță mai bună în agricultură și creșterea competitivității, sunt cruciale pentru dezvoltarea economică a regiunii în perspectivă.

Este necesară o utilizare mai eficientă a resurselor agricole a regiunii prin creșterea sistematică a capacităților de producție, de prelucrare și depozitare a produselor, și sporirea semnificativă a calității de producere din partea producătorilor din regiune, precum și asigurarea piețelor profitabile pentru produsele agricole regionale. Mai mult ca atât, este esențială și creșterea valorii adăugate a produselor regionale prin dezvoltarea sistematică a industriei prelucrătoare a producției agricole și aplicarea standardelor internaționale de calitate.

Baza economică a regiunii trebuie să fie consolidată prin crearea unui mediu de afaceri mai favorabil pentru industriile producătoare și îmbunătățirea condițiilor pentru demararea și gestionarea activităților economice în regiune. Creșterea competitivității întreprinderilor regionale pe piețele interne și internaționale prin stimularea inovării, dezvoltarea și susținerea brandurilor/mărcilor regionale.

Acțiunile sectoriale ar trebui să fie însoțite de eforturi în inițierea și promovarea clusterelor de afaceri, lanțurilor de valori și de producător - furnizor, precum și îmbunătățirea sistemelor de distribuție (comerțul intern și internațional).

Proximitatea regiunii de mun. Chișinău și statutul său de capitală a țării, reprezintă un avantaj competitiv pentru regiune care ar trebui să fie exploatat în mod sistematic prin promovarea

sectorului logistic și funcției sale speciale de transport, depozitare și comerț cu ridicata, în imediata vecinătate de capitală.

Dezvoltarea forței de muncă competitive, cu aptitudini potrivite necesităților actuale și celor viitoare ale pieței, prin educație, instruire și re-calificare profesională vor alimenta competitivitatea economică a regiunii și va spori atractivitatea pentru investitori. Instruirea populației în vederea consolidării capacităților antreprenoriale, sporirea accesului la informații privind dezvoltarea afacerilor și piața de mărfuri sunt necesare, în primul rând, pentru dezvoltarea activităților non-agricole în mediul rural, precum și drept suport inițial pentru întreprinderile mici. Prin urmare, proiectele de dezvoltare a infrastructurii și serviciilor de informare, consultanță și asistență, ar trebui să fie susținute prin dezvoltare instituțională și asigurare a suportului necesar pentru rețeaua centrelor de afaceri, inclusiv prin dezvoltarea serviciilor orientate spre piață de mărfuri, cercetări de marketing, promovarea produselor, elaborarea planurilor de afaceri pentru inițierea afacerii, seminare, ateliere de lucru, etc.

Măsuri

Măsurile cu impact maxim pentru dezvoltării sectorului privat sunt:

- Măsura 2.1: Promovarea sectorului agricol și industriei alimentare.
- Măsura 2.2: Îmbunătățirea mediului de afaceri și stimularea IMM-urilor și întreprinderilor începătoare din industria prelucrătoare.
- Măsura 2.3: Dezvoltarea sectorului logistic și a legăturilor funcționale cu capitala.
- Măsura 2.4: Promovarea clusterelor de afaceri și lanțurilor producător-furnizor.
- Măsura H 1.1: Dezvoltarea infrastructurii industriale și logistice de scală largă în regiune.
- Măsura H 1.2: Dezvoltarea strategică și promovarea infrastructurilor specifice orientate spre afaceri.
- Măsura H 1.5: Asigurarea serviciilor de consiliere în afaceri și consultanță de specialitate.
- Măsura H 1.6: Identificarea și exploatarea oportunităților de investiții.
- Măsura H 2.1: Îmbunătățirea infrastructurii educaționale și de învățământ tehnico-profesional în regiune și localitățile sale.
- Măsura H 2.3: Dezvoltarea resurselor umane prin furnizarea instruirii profesionale și educație la nivel local, adaptate la necesitățile economiei.
- Măsura H 2.4: Promovarea spiritului antreprenorial și a competențelor manageriale.

Rezultate scontate

- Premisele pentru inițierea afacerilor în regiune sunt vizibil îmbunătățite;
- Competitivitatea economică a regiunii este consolidată și atractivitatea acesteia pentru investiții a crescut în mod semnificativ;
- Un număr în creștere de întreprinderi noi și competitive oferă locuri calitative de muncă în toate sectoarele, sporește veniturile populației locale și face regiunea un loc atractiv pentru trai.

5.3 Prioritatea 3. Îmbunătățirea factorilor de mediu și a atractivității turistice

Scop. O regiune cu un mediu ambiant curat și o atractivitate sporită pentru turiști și investitori.

Raționament. Starea mediului ambiant are o influență directă asupra standardelor de trai a populației și atractivității regiunii. În prezent, deșeurile solide și lichide sunt tratate în mod

nesustenabil, ceea ce duce la degradarea resurselor și înrăutățirea sănătății populației. Astfel, este necesară organizarea colectării separate, reciclarea parțială și crearea poligoanelor moderne de stocare a deșeurilor nereciclabile.

Introducerea metodologiei „state-of-the-art” de monitorizare a mediului, împreună cu promovarea sistematică a tehnologiilor ecologice, a resurselor de energie regenerabilă și a sistemelor de management a deșeurilor vor reduce în mod semnificativ tensiunea ecologică asupra mediului regional și - în perspectiva unui termen mediu – va îmbunătăți calitatea habitatului.

Conservarea stațiunilor naturale din regiune și promovarea patrimoniului cultural nu va contribui doar la îmbunătățirea calității vieții, dar va crea treptat un potențial valoros economic pentru un sector de turism în creștere care concomitent, ar crea oportunități de generare a veniturilor alternative pentru populația din zonele rurale ale regiunii.

Dezvoltarea treptată a infrastructurii turistice din regiune și o dezvoltare sistematică a resurselor umane în gestionarea turismului, serviciilor turistice și activităților de comerț, susținute de activități ample de marketing vor asigura condiții-cadru propice pentru sectorul turistic și a investițiilor relevante.

Măsuri

Măsurile cu impact maxim pentru îmbunătățirea factorilor de mediu și a turismului regional sunt:

- Măsura 3.1: Introducerea procedurilor de monitorizare a mediului.
- Măsura 3.2: Promovarea protecției mediului, agriculturii ecologice și tehnologiilor nepoluante.
- Măsura 3.3: Dezvoltarea sistemelor integrate de management pentru prelucrarea deșeurilor solide, precum și crearea poligoanelor moderne de depozitare a deșeurilor nereciclabile.
- Măsura 3.4: Conservarea stațiunilor naturale și al patrimoniului cultural.
- Măsura 3.5: Dezvoltarea de oferte turistice și crearea oportunităților de investiții în turism.
- Măsura H 1.4: Îmbunătățirea infrastructurii de turism, servicii și marketing.
- Măsura H 2.3: Dezvoltarea resurselor umane prin acordarea instruirii profesionale și educației, la nivel local, adaptate la necesitățile economiei.
- Măsura H 2.4: Promovarea spiritului antreprenorial și a competențelor manageriale.
- Măsura H 2.5: Creșterea calității resurselor umane în prestarea serviciilor și turism.

Rezultate scontate

- Introducerea treptată a noilor tehnologii și proceduri în domeniul gestionării deșeurilor, tratării apelor, producției industriale și agricole, precum și în gospodăriile populației regionale conduce - împreună cu o creștere a conștientizării pentru protecția mediului - la o reducere semnificativă a tensiunii ecologice în regiune.
- Conservarea și modernizarea stațiunilor naturale și promovarea sistematică a creat un sector turistic mic, dar în creștere care oferă surse alternative de venit pentru populația din zonele rurale.

5.4 Prioritatea orizontală 1. Suport pentru îmbunătățirea infrastructurii de afaceri și servicii

Scop. O regiune cu infrastructura orientată spre activitatea economică și servicii care să conducă la dezvoltarea sectorului privat și atragerea investițiilor.

Raționament. Performanța și competitivitatea comunității regionale de afaceri în toate sectoarele economice depinde mult de premisele și mediul favorabil de afaceri care ar trebui să fie stabilite și asigurate de autoritățile din regiune.

La etapa actuală, regiunea nu dispune de suficiente facilități infrastructurale, cum ar fi parcurile de afaceri, centre de afaceri și incubatoare, care sunt concepute pentru a permite și facilita procesele economice. Pe lângă infrastructura de trafic local, regional și interregional, acestea prezintă o briză de aer pentru o economie în creștere.

Pe de altă parte, regiunea și localitățile sale dispun de suprafețe semnificative de terenuri brune și verzi, mijloace industriale și clădiri abandonate, precum și spații neutilizate de birou care ar putea fi puse la dispoziția întreprinderilor regionale, businessului începător, furnizorilor de servicii și instituțiilor de cercetare.

Actorii și acțiunile focusate pe dezvoltarea regională vor utiliza suficient acest potențial și vor dezvolta sistematic o rețea de astfel de facilități care ar fi ajustate la cerințele regiunii și a obiectivelor sale strategice.

Performanța sectorului agricol și a industriei alimentare suferă de lipsa mijloacelor de depozitare, poziționării corespunzătoare pe piață și de infrastructură modernă de asigurare a calității.

Utilizarea potențialului turistic și agrement a regiunilor necesită o îmbunătățire treptată a facilităților speciale și serviciilor cum ar fi semnele de circulație, traseele turistice, acomodare, parcuri de agrement, precum și eforturile relevante de marketing și prestare de servicii calitative.

Regiunea va îmbunătăți situația concurențială a întreprinderilor din agricultură și turism prin dezvoltarea facilităților speciale de infrastructură care vor conduce la impulsivitatea activității economice în aceste sectoare.

Având în vedere concurența în creștere și accelerarea cercurilor inovaționale în economia globală, este important să se ofere actorilor economici din regiune o consultanță corespunzătoare și servicii de asistență tehnică în teritoriu la prețuri accesibile care să satisfacă cerințele comunității de afaceri. În consecință, o rețea a instituțiilor de suport - generale sau sectoriale, publice sau private - vor fi inițiate în parteneriate durabile între administrațiile locale / regionale, ADR, instituții semi-publice sau intermediare și consultanță de afaceri.

În continuare, administrația regională și ADR vor promova sistematic regiunea în termeni de locație favorabilă pentru afaceri și vor elabora o strategie amplă de promovare a investițiilor.

Măsuri

Măsurile cu impact maxim asupra îmbunătățirii infrastructurii orientate spre afaceri și servicii sunt următoarele:

- Măsura H 1.1: Dezvoltarea infrastructurii industriale și logistice de scală largă în regiune.
- Măsura H 1.2: Dezvoltarea strategică și promovarea infrastructurilor specifice orientate spre afaceri.
- Măsura H 1.3: Dezvoltarea capacităților de depozitare și locurilor de piață.
- Măsura H 1.4: Îmbunătățirea infrastructurii de turism, servicii și marketing.
- Măsura H 1.5: Furnizarea de servicii de consiliere în afaceri și consultanță de specialitate.
- Măsura H 1.6: Identificarea și exploatarea oportunităților de investiții.

Rezultate scontate

Regiunea dispune de o rețea de facilități infrastructurale orientate spre antreprenoriat, precum și consultanță de afaceri și servicii personalizate la prețuri accesibile care consolidează semnificativ competitivitatea întreprinderilor existente, propice pentru inițierea activității economice și asigurarea oportunităților de investiții suplimentare.

5.5 Prioritatea orizontală 2. Dezvoltarea resurselor umane și consolidarea capacităților

Scop. O regiune cu resurse umane calificate care corespund cerințelor economiei moderne.

Raționament. Disponibilitatea de resurse umane calificate cu profiluri potrivite necesităților de calificare ale economiei și întreprinderilor regionale sunt esențiale pentru competitivitatea economică și reprezintă o premisă în aspirațiile regiunii de atragere a investițiilor suplimentare.

Accesul la locurile de muncă în regiune crește pe măsură ce forța de muncă devine mai competitivă, mai bine instruită prin intermediul sistemelor îmbunătățite de suport (inclusiv instruire oferită prin intermediul centrelor de șomaj și programe de studii noi în învățământul secundar și profesional).

În consecință, este necesar să se creeze o forță de muncă aptă de angajare pe parcursul unui termen mediu, în baza unei înțelegeri mai bune a pieței muncii locale / regionale, tendințelor, necesităților și a cerințelor de perspectivă ale mediului de afaceri. În acest context, birourile locale și regionale de ocupare a forței de muncă joacă un rol mult mai important decât ceea ce privește buna informare și comunicare pentru populația aptă de muncă.

Este deosebit de important ca angajatorii, precum și potențialii angajatori să fie antrenați în procesele de dezvoltare și prestare a instruirii profesionale în cadrul tuturor nivelurilor sistemului de învățământ. Tinerii trebuie să fie încurajați să se perfecționeze și să se dezvolte pentru oportunitățile reale, acum și în viitor.

Pentru a evita emigrarea forței de muncă calificate din regiune, îmbunătățirea ofertelor de instruire și calificare, prestate la fața locului este o măsură esențială pentru regiune.

Prin îmbunătățirea rețelei centrelor de Formare Profesională Tehnică (FPT) și a altor instituții care prestează instruire profesională și învățământ la nivel local, precum și acordarea suportului acestora în ajustarea modulelor de instruire și programelor de studii în conformitate cu necesitățile economiei; se va crea o bază solidă pentru dezvoltarea durabilă a resurselor umane în RDC.

În acest context, o atenție specială ar trebui acordată creșterii calității resurselor umane în sectoarele-cheie ale regiunii, cum ar fi agricultura și turismul.

În scopul susținerii începătorilor și creării noilor întreprinderi în regiune, se vor întreprinde acțiuni ample de promovare a spiritului antreprenorial și de dezvoltare a aptitudinilor antreprenoriale și manageriale fundamentale care vor complementa eforturile regiunilor în dezvoltarea resurselor umane.

Măsuri

Măsurile cu impact maxim asupra calității resurselor umane disponibile în regiune, sunt următoarele:

- Măsura H 2.1: Îmbunătățirea infrastructurii educaționale și FTP în regiune și primăriile sale.
- Măsura H 2.2: Crearea unei platforme regionale de educație ("Regiune Studioasă") care cuprinde principalii actori instituționali relevanți DRU (Dezvoltarea Resurselor Umane).
- Măsura H 2.3: Dezvoltarea resurselor umane prin furnizarea instruirii profesionale și educației la nivel local, adaptate la necesitățile economiei.

- Măsura H 2.4: Consolidarea spiritului antreprenorial și a competențelor manageriale.
- Măsura H 2.5: Creșterea calității resurselor umane în servicii și turism.

Rezultate scontate

- O rețea de instituții de învățământ moderne și adaptate. Formarea profesională oferă module de instruire și calificare conforme cerințelor economiei regionale.
- O platformă regională de învățământ asigură ajustarea permanentă a sistemului regional de învățământ la necesitățile în schimbare ale economiei.
- Facilități FTP de calitate în localități, asigurând o ofertă în creștere de locuri calitative de muncă ceea ce va contribui la reducerea semnificativă a migrației tinerilor spre capitală sau străinătate.

5.6 Identificarea proiectului și criteriile de eligibilitate

Proiectele, care urmează să fie finanțate în baza Centrului SDR, va trebui să corespundă unui set de criterii generale și specifice de eligibilitate (măsură), care ulterior vor trebui definite în Programele Operaționale Regionale.

Ca principiu general, distribuirea bugetului în temeiul acestei strategii de dezvoltare regională și POR conexe va fi de 40/60 pentru investiții în infrastructura fizică sau proiecte operaționale.

Criteriile generale de eligibilitate

Proiectele care corespund următoarelor criterii sunt, în principiu, eligibile pentru finanțare în POR:

- Conformitate cu Strategia Națională de Dezvoltare Regională.
- Conformitate cu criteriile de eligibilitate ale programelor de finanțare relevante (naționale, internaționale).
- Conformitate cu principalele orientări strategice, obiectivele și prioritățile SDR Centru.
- Relevanță regională și impact asupra a cel puțin două raioane din RDC.
- Beneficiarul principal este o administrație locală sau regională sau instituție publică.
- Buget brut de minimum **X** lei și care nu depășește **X** lei.
- Impact asupra a cel puțin două măsuri și / sau sinergie demonstrată, și / sau efecte complementare cu alte proiecte sau între proiecte.
- Raportul cost-beneficiu și fezabilitatea financiară.
- Co-finanțare suplimentară și / sau investiții complementare constituie un avantaj.

Criterii de eligibilitate speciale

Proiecte care corespund suplimentar la următoarele criterii speciale, obțin prioritate pentru finanțare:

Prioritatea 1. Reabilitarea infrastructurii fizice

Măsura 1.1: Eficientizarea sistemului de planificare teritorială.

- Cooperare formalizată între cel puțin 5 departamente de planificare locale / raionale și participarea ministerului de specialitate.
- Aplicarea demonstrată a celor mai bune practici europene în amenajarea teritoriului.
- Asistență tehnică acordată de donatori internaționali calificați.

Măsura 1.2: Modernizarea și dezvoltarea traseelor de acces, infrastructura rutieră și conectivitate internațională.

- Trasee și / sau drumuri de acces ce țin de competență locală sau regională.

- Coeziune semnificativă cu performanța economică a regiunii sau a unui grup de localități / raioane.
- Dezvoltare și management în cooperarea inter-comunitară.

Măsura 1.3: Reabilitarea și construcția sistemelor de apă și canalizare și stațiilor de tratare a apei.

- Relevanța pentru un minim de 3 localități.
- Îmbunătățirea demonstrată a situației mediului în regiune.
- Randamentul investițiilor și planul de afaceri.

Măsura 1.4: Creșterea eficienței energetice în clădirile publice și facilități.

- Clădire ce găzduiește instituție / instituții activitatea cărora se răsfrânge asupra unui grup de localități / raioane.
- Existența raportului de audit energetic efectuat de către auditori energetici autorizați.

Prioritatea 2. Suport în dezvoltarea sectorului privat, în special în zonele rurale

Măsura 2.1: Promovarea sectorului agricol și industriei alimentare.

- Potențial de generare a veniturilor suplimentare în zonele rurale.
- Capacitatea de a favoriza substituirea importurilor și a competitivității produselor.
- Impact demonstrat asupra capacităților de producere, calitatea produselor și accesul pe piață.
- Creșterea demonstrată a valorii adăugate a produselor.

Măsura 2.2: Îmbunătățirea mediului de afaceri și stimularea IMM-urilor și a antreprenorilor începători în industria prelucrătoare.

Măsura 2.3: Dezvoltarea sectorului logistic și a legăturilor funcționale cu capitala.

Măsura 2.4: Promovarea clusterelor de afaceri și lanțurilor producător-furnizor.

6 Monitorizare, raportare și evaluare

Monitorizarea și evaluarea vor avea loc la nivelul acestei strategii și la nivelul proiectelor individuale.

ADR-urile vor raporta către Consiliile Regionale și MDRC despre proiectele finanțate din FNDR și din alte surse. Rapoartele trimestriale vor conține informații despre implementarea proiectelor. Rapoartele bianuale prezentate Consiliilor Regionale vor indica progresul în vederea implementării strategiei regionale. Un raport anual cu privire la implementarea POR va fi întocmit de către ADR la sfârșitul fiecărui an fiscal. Pentru asigurarea participării publicului în procesul decizional și pentru transparență ADR Centru va plasa pe pagina web programe, planuri și rapoarte anuale de activitate.

Fiecare proiect finanțat de către FNDR, și inclus în DUP, va conține în documentul de proiect:

- Obiectivele generale ale proiectului, cu referire la obiectivele naționale pentru dezvoltarea regională după cum sunt incluse în SND;
- Contribuția proiectului cu privire la obiectivele SNDR și prioritățile SDR;
- Rezultatele imediate ale proiectului;
- Activitățile care trebuie întreprinse pentru a obține acele rezultate imediate; și
- Contribuțiile necesare.

Aceasta va forma baza pentru identificarea indicatorilor relevanți pentru monitorizare și evaluare.

ADR va înregistra lunar progresul proiectelor. Ei i se vor expedia trimestrial rapoarte asupra fiecărui proiect cu privire la implementarea generală și ieșirile, rezultatele și indicatorii de impact prestabiliți. Colectarea acestor rapoarte va forma o bază pentru rapoartele bianuale și anuale întocmite pentru Consiliile Regionale și MDRC.

ADR este responsabilă pentru prezentarea în POR a compartimentului privind prezenta Strategie. POR conține indicatori calitativi și cantitativi. Indicatorii calitativi, care în mare măsură sunt indicatori de proces (i.e. indică dacă o acțiune a fost sau nu realizată), vor fi monitorizați de către ADR. Indicatorii cantitativi care înregistrează progresul în implementarea POR vor fi elaborați pe baza informației despre proiectele colectate de către ADR. Ministerul va raporta informația în ceea ce privește tendințele în economie din regiune, în baza datelor furnizate de BNS. Această informație va fi transmisă ADR pentru a fi inclusă în rapoartele bianuale întocmite de către ADR.

Adițional la raportarea obișnuită referitor la progres, fiecare proiect va prezenta un raport detaliat cu privire la finalizarea proiectului, care va estima succesul general al proiectului, rapoartele referitor la rezultate specifice și indicatorii de impact și va identifica impactul proiectului pe termen lung odată cu finisarea implementării. Studiile de evaluare se vor efectua pentru proiectele mai mari care pot include o serie de metodologii corespunzătoare, inclusiv sondaje participative ale beneficiarilor în baza valorii rezultatelor proiectului. Pentru un număr de proiecte mari, în special unde beneficiile sunt așteptate să fie de lungă durată și pe scară largă, ADR-urile vor trebui să organizeze evaluări la perioade necesare după completarea proiectului. Fonduri pentru efectuarea acestor evaluări trebuie să fie incluse în bugetul proiectului.

ADR-urile, de asemenea, vor efectua sondaje de percepție periodice pentru consiliile regionale, în scopul estimării eficienței activității pe care ele le desfășoară, a progresului obținut în urma aplicării SDR și pentru a afla opiniile populației despre impactul acestor activități. Rezultatele vor deveni parte componentă a rapoartelor trimestriale, și totodată, vor fi prezentate separat în formă de rapoarte Consiliilor Regionale.

Prezentarea rapoartelor privind realizarea SDR este o parte a sistemului general de monitorizare și de evaluare, care include SNDR și SND. Sistemul de monitorizare și de evaluare va fi elaborat într-un mod care este consistent cu raportarea Guvernului către SDN. Odată cu perfecționarea sistemului de monitorizare și evaluare se vor modifica și elementele acestuia.

POR se întocmește pentru o perioadă de 3 ani. Odată cu modificarea POR, sistemul de monitorizare și de evaluare se aduce în concordanță cu aceste modificări.

7 Cadrul de resurse și finanțare

7.1 Angajamente de finanțare existente

Necesitățile de finanțare

Recunoscând faptul că necesitățile de finanțare a proiectelor de dezvoltare sunt enorme, iar resursele publice disponibile pentru implementarea unor astfel de proiecte sunt limitate, SDR prevede un număr restrâns de priorități cu impact maxim asupra dezvoltării social-economice a regiunii. Totuși, măsurile incluse în Strategie pot fi implementate într-o măsură mai mică sau mai mare, în funcție de volumul de resurse și de capacitatea de valorificare a fondurilor disponibile. În acest context, necesitățile de finanțare a priorităților și sursele de finanțare preconizate pot fi calculate odată cu identificarea proiectelor specifice și vor fi incluse în POR. Cererea anuală de finanțare și restricțiile de finanțare sunt incluse în POR.

Sursele de finanțare

Fondul Național pentru Dezvoltarea Regională (FNDR)

Conform Legii privind dezvoltarea regională în Republica Moldova principala sursă de finanțare a programelor și proiectelor orientate spre atingerea obiectivelor de dezvoltare regională este FNDR. Fondul se formează din alocațiile anuale de la bugetul de stat, ca poziție distinctă pentru politica de dezvoltare regională, precum și din alte surse, în special din surse oferite de partenerii externi. Quantumul FNDR reprezintă 1% din veniturile bugetului de stat, aprobat prin legea bugetului de stat pentru anul respectiv. În Fond pot fi atrase și alte mijloace financiare din sectorul public și cel privat la nivel local, regional, național și internațional, precum și mijloacele oferite prin programele de asistență ale UE.

FNDR prevede mijloace pentru toate regiunile de dezvoltare. Conform Legii, repartizarea mijloacelor fondurilor pe regiuni se va baza pe principiul alocării prioritare zonelor defavorizate din regiunile de dezvoltare. În același timp, alocarea resurselor va depinde de conformitatea și calitatea proiectelor prezentate.

Începând cu anul 2008, în bugetul de stat au fost prevăzute alocații anuale pentru dezvoltarea regională (a se vedea tabelul). Implementarea proiectelor de dezvoltare regională a început însă în anul 2011 în rezultatul primului apel de propuneri de proiecte. Până la moment Agenția de Dezvoltare Regională Centru a lansat **13** proiecte în valoare de **375.879,1** mii lei cu finanțare din Fondul Național pentru Dezvoltare Regională, precum și **2** proiecte finanțate de către Agenția de Cooperare Internațională a Germaniei (GIZ) în valoare de **5715.23** mii lei. Două proiecte din cele lansate au fost finalizate.

Tabel 17. Quantumul FNDR , 2008-2012 (mii lei)

	2008	2009	2010	2011	2012 I jumătate
Planificat	130,000.00	156,000.00	135,400.00	134,257,6	174,700
Executat	0	0	0	122,883,78	47,411

Sursa: MDRC, MF

Alte surse publice

Pentru finanțarea priorităților prevăzute de SDR pot fi orientate și alte surse publice disponibile. Veniturile și cheltuielile bugetelor unităților administrativ-teritoriale (UAT) din regiune sunt prezentate în Tabelul 9. Însă luând în considerație faptul că sursele proprii ale raioanelor acoperă doar până la 50% din necesitățile de bază, autoritățile locale depinzând de transferurile de la bugetul de stat, bugetele UAT nu pot servi drept o sursă semnificativă de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională.

Cu toate acestea, transferurile cu destinație specială de la bugetul de stat, care reprezintă aproximativ 15% din totalul transferurilor și sunt de obicei orientate spre realizarea unor proiecte de construcții/investiții capitale, ar putea fi orientate spre complementarea finanțării pentru proiecte de dezvoltare regională. În condițiile în care alocările acestor transferuri în anii precedenți au fost mai puțin transparente, iar prioritățile locale au fost deseori precedate de proiecte identificate la nivel central, realizarea coordonării eficiente și orientarea resurselor spre proiectele de dezvoltare regională presupune acceptarea unui anumit grad de descentralizare de către autoritățile centrale.

Adițional, autoritățile locale ar putea orienta surse din bugetele UAT spre cofinanțarea unor proiecte, în special în cadrul programelor de asistență externă unde o asemenea cofinanțare este obligatorie, sau spre susținerea pregătirii unor proiecte prioritare (efectuarea studiilor inițiale, angajarea unor consultanți, etc.)

Asistența externă

O sursă importantă de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională poate fi asistența acordată de donatori externi, atât prin programele de cooperare cu Guvernul Republicii Moldova, cât și prin programe disponibile autorităților regionale și locale. Odată cu crearea cadrului instituțional și strategic de dezvoltare regională și implementarea în practică a politicii de dezvoltare regională, donatorii externi ar putea contribui prin alocarea asistenței în formă de suport direct bugetului în FNDR. În anul 2010, finanțarea programată din partea Guvernului Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord constituie circa 60,000.00 mii lei. Mobilizarea resurselor adiționale direct în FNDR va depinde de eficacitatea și eficiența implementării politicii de dezvoltare și calitatea proiectelor de dezvoltare regională identificate.

În perioada 2010-2016, Agenția de Cooperare Internațională a Germaniei (GIZ), în cooperare cu MDRC și cele trei Agenții de Dezvoltare Regională implementează proiectul „Modernizarea Serviciilor Publice Locale în Republica Moldova”, având ca scop general îmbunătățirea accesului populației la serviciile publice locale. Ariile de intervenție a proiectului includ investiții în infrastructura fizică, îmbunătățirea managementului serviciilor publice și activități de planificare și programare. Bugetul proiectului se ridică la valoarea de circa 7 mln euro.

Adițional, multe din programele și proiectele de asistență externă implementate în colaborare cu Guvernul Republicii Moldova și autoritățile centrale au o dimensiune spațială regională sau locală. Proiecte spre reabilitarea infrastructurii sociale, sistemelor de apă și canalizare, drumurilor, etc. sunt implementate în multe localități și raioane. Odată cu asigurarea funcționalității Agențiilor de Dezvoltare Regională, acestea ar putea juca un rol important în efectuarea mapping-ului proiectelor de asistență externă și identificarea sectoarelor și localităților în care ar fi îndreptate fondurile externe pe viitor, conform priorităților prevăzute în Strategia de Dezvoltare Regională.

Autoritățile regionale pot, de asemenea, accesa în mod direct fonduri din programele de cooperare transfrontalieră. Două programe majore pot fi accesate de autoritățile și organizațiile din Republica Moldova la moment:

- Programul Operațional Comun România – Ucraina - Moldova 2007-2013 (cu un buget de 127 mil. Euro – contribuția UE)¹⁰
- Programul Bazinului Mării Negre (17 mil. Euro)¹¹.

Programele de cooperare transfrontalieră presupun stabilirea unui parteneriat cu actori din România, țară membru al UE, precum și cofinanțarea proiectelor selectate în volum de 10% din bugetul proiectelor.

Alte surse

Autoritățile regionale și locale vor întreprinde eforturi pentru mobilizarea altor surse, inclusiv private, pentru finanțarea priorităților de dezvoltare regională.

O soluție pentru atragerea investițiilor în infrastructură și protecția mediului ar fi aplicarea proiectelor la Fondurile sectoriale naționale: Fondul Rutier, Fondul Ecologic, Fondul pentru Eficiență Energetică, Fondul de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor etc., precum și fondurile internaționale: FISM, UNDP, BERD etc.

¹⁰ Programul Operațional Comun România-Ucraina-Moldova 2007-2013, http://www.ro-ua-md.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=57

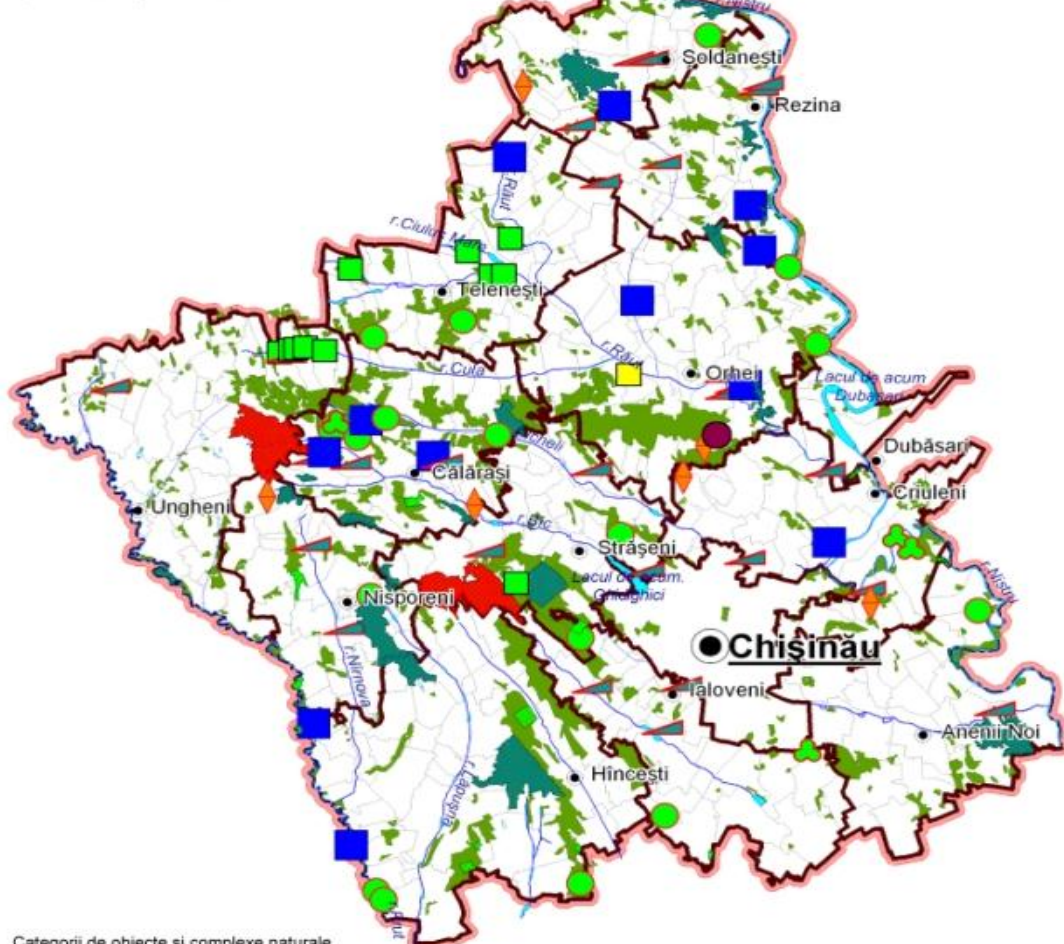
¹¹ Programul Bazinului Mării Negre, http://www.blacksea-cbc.net/index.php?page=PROGRAMME_OVERVIEW

Anexa A

REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU

ARIILE NATURALE PROTEJATE DE STAT

SITUAȚIA EXISTENTĂ ȘI PROGNOZA



Categorii de obiecte și complexe naturale

Grădini botanice	▲		
Grădini dendrologice	▼		
Grădini zoologice	◊		
Monumente ale naturii botanice	■ (hatched)	● (green)	Rezervații naturale mixte
Monumente ale naturii geologice și paleontologice	■ (green)	● (light green)	Rezervații naturale silvice
Monumente ale naturii hidrologice	■ (blue)	● (dark green)	Rezervații peisagere
Monumente de arhitectură peisageră	◊ (orange)	● (teal)	Rezervații științifice
Perdele forestiere de protecție	■ (green)	● (red)	Sectoare reprezentative cu vegetație de lunca
Rezervații de resurse	■ (brown)	● (purple)	Sectoare reprezentative cu vegetație de stepă
Rezervații naturale de plante medicinale	■ (light green)	● (white)	

Anexa B

REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU

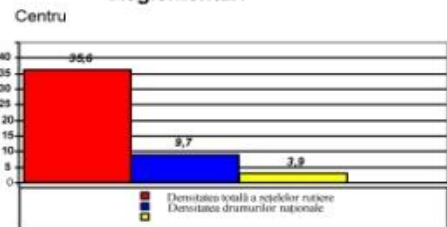
CĂI DE COMUNICĂȚIE.
REȚEAUA DE CAI RUTIERE
PROGNOZĂ



Căi de comunicație

- █ Budapesta Odessa Coridor BOC
- █ Coridorul Pan European IX
- █ Magistrală națională cu funcție de internațională
- █ Drum național cu funcție de internațional
- █ Drum național
- █ Drum regional
- intersecții dînevelate
- Vamă

Densitatea rețelelor rutiere Reglementări



Anexa C

REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU

CĂI FERATE. CĂI DE NAVIGAȚIE





SITUAȚIA EXISTENTĂ ȘI PROGNOZĂ



Stații

-  Stația - Chișinău
-  Stații mari principale
-  Stații mici
-  Stații de triaj
-  Stații de sectoare
-  Alte obiecte ale gospodăriei de vagoane
-  Depouri de vagoane
-  Puncte vamale
-  Baraje
-  Poduri
-  Debarcadere
-  Porturi navale
-  Poduri plutitoare

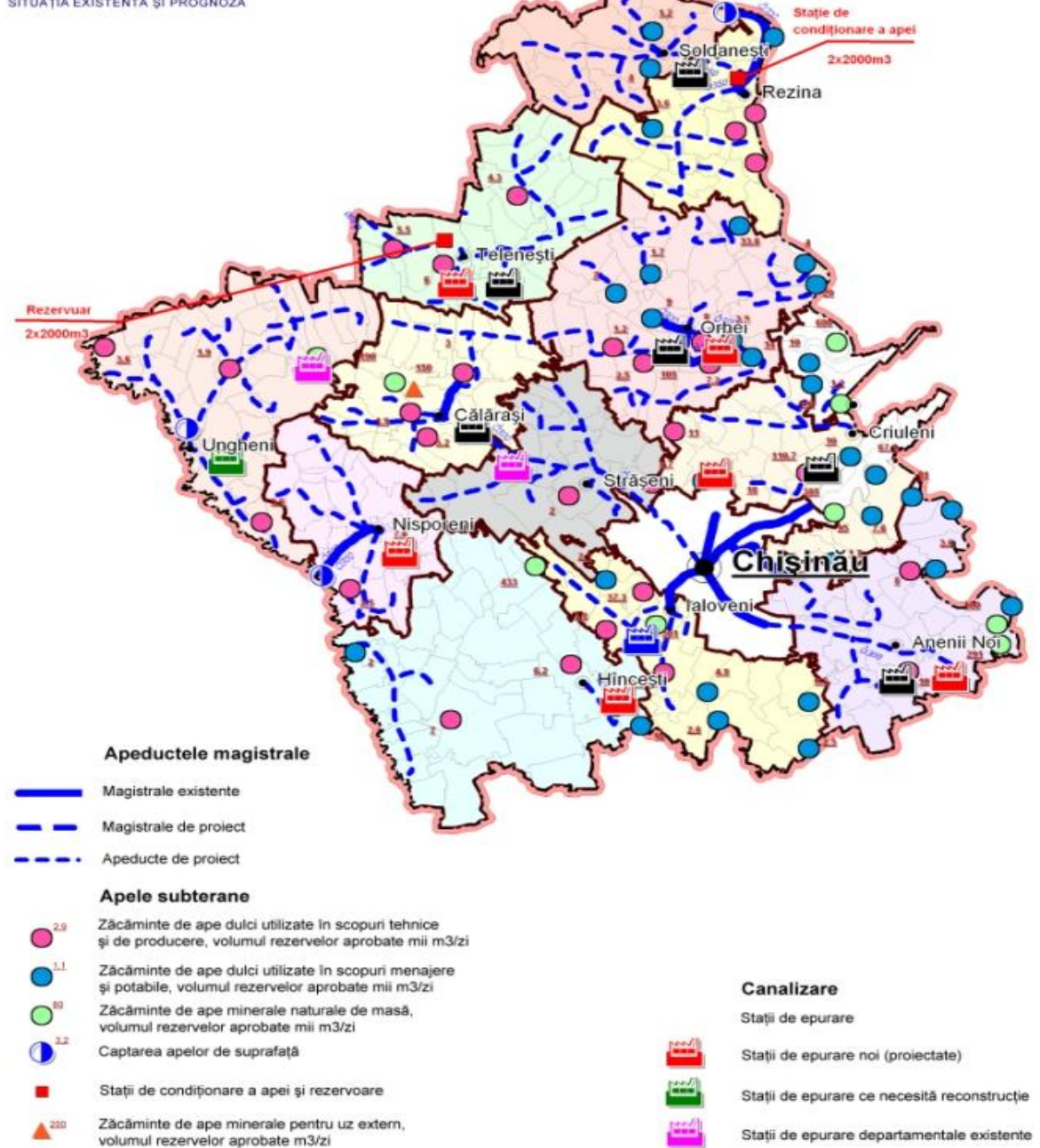
Căi ferate

-  Căi ferate simple
-  Căi ferate proiectate
-  Reconstrucția secțiilor de căi ferate
-  Căi ferate duble

Anexa D

REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU REȚELELE DE ALIMENTARE CU APĂ. EVACUAREA APELOR

SITUAȚIA EXISTENTĂ ȘI PROGNOZĂ

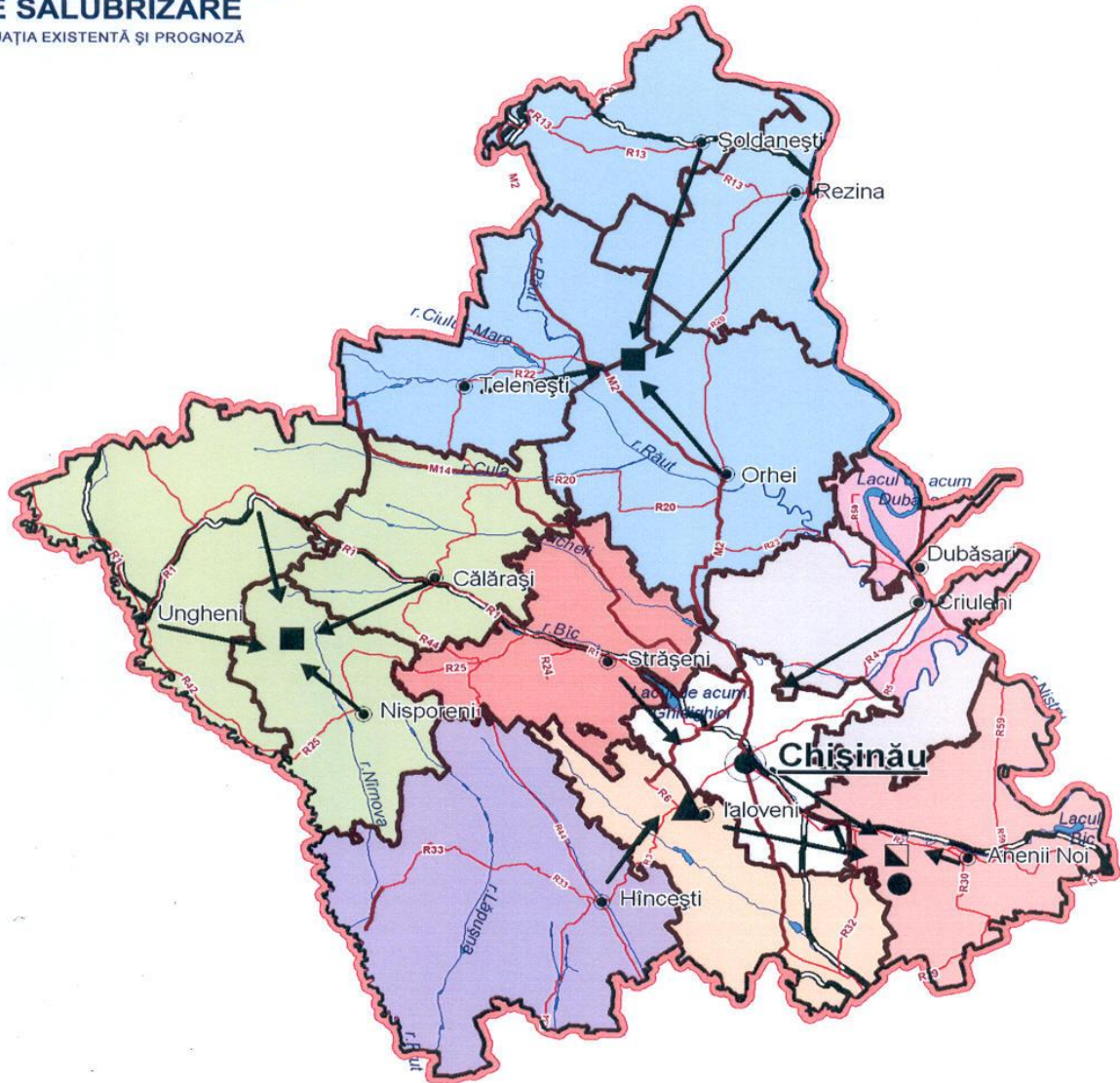


Anexa E

REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU

SCHEMA REGIONALĂ DE SALUBRIZARE

SITUAȚIA EXISTENTĂ ȘI PROGNOZĂ



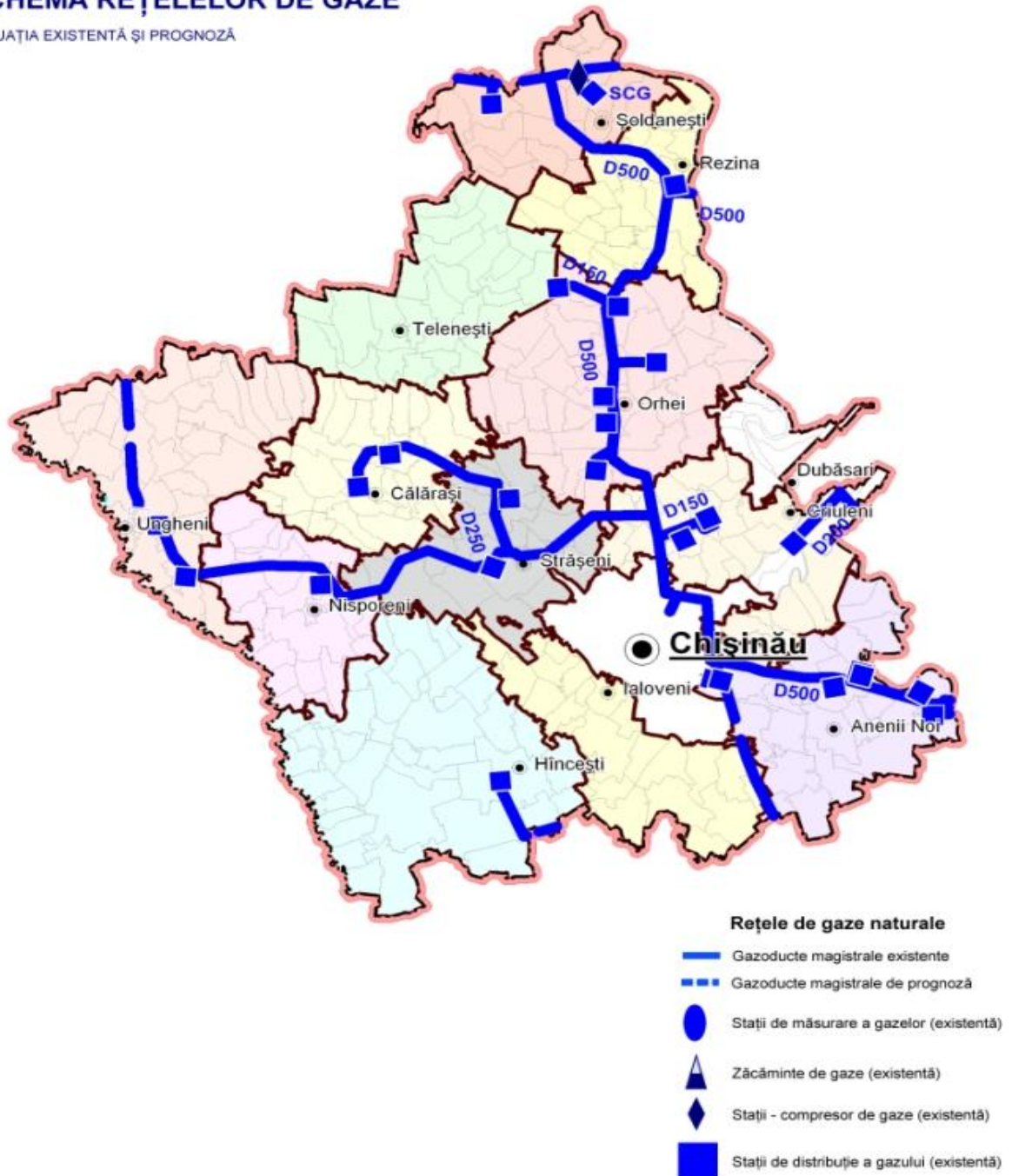
Depozitarea și prelucrarea deșeurilor

- Teren pentru depozitarea deșeurilor
- ▲ Punct de TBO
- ◻ Uzina de prelucrare a deșeurilor
- Teren pentru depozitarea deșeurilor existent (anulată în cazul construirii uzinei)
- Limitele zonelor de colectare a deșeurilor

Anexa F

REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU SCHEMA REȚELOR DE GAZE

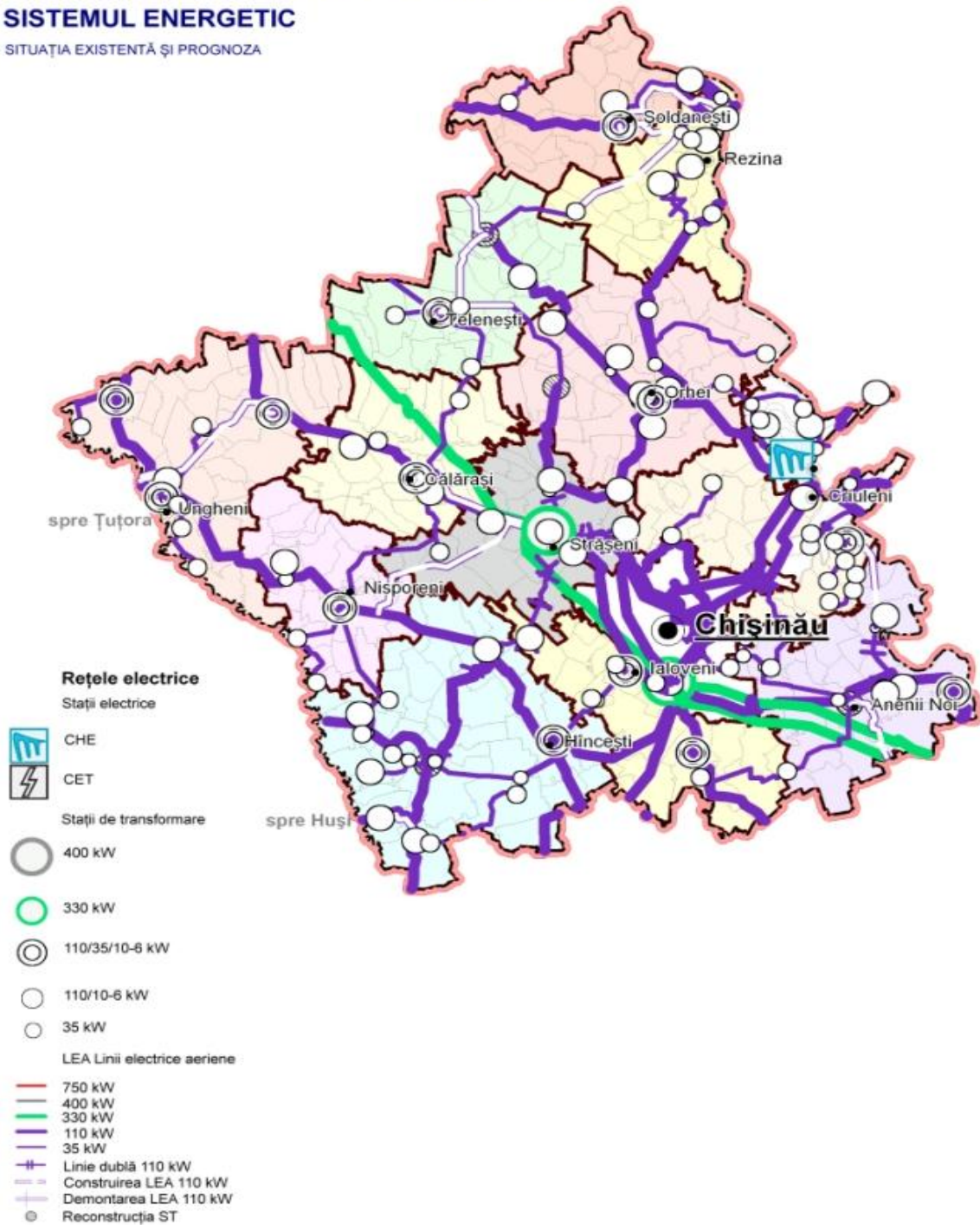
SITUAȚIA EXISTENTĂ ȘI PROGNOZĂ



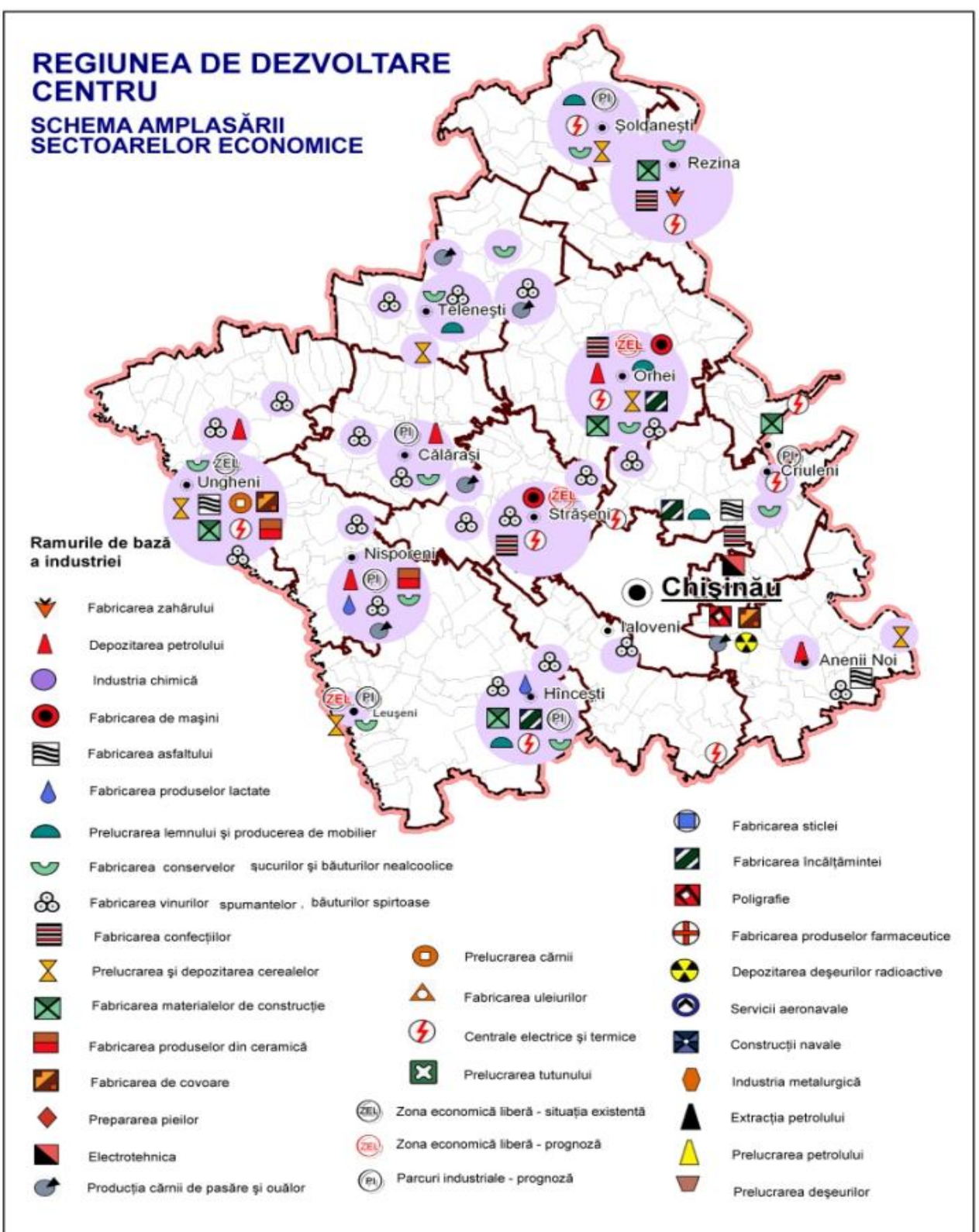
Anexa G

REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU SISTEMUL ENERGETIC

SITUAȚIA EXISTENTĂ ȘI PROGNOZA



Anexa H



Anexa I

REGIUNEA DE DEZVOLTARE CENTRU POTENȚIALUL COMPLEXULUI AGROINDUSTRIAL



Întreprinderile complexului agroindustrial

- Întreprinderi vinicole
- Fabriци de conserve
- Procesarea cărnii, abatoare
- Procesarea laptelui
- Procesarea plantelor aromatice și medicinale
- Gospodării de sere
- Parfumerie și cosmetică
- Fabriци de drojii
- Produse de cofetărie
- Întreprinderi de panificație
- Industria morăritului
- Procesarea tutunului
- Industria sticlei
- Fabriци de zahăr
- Concentrate alimentare
- Fabriци de carton

Clasificarea raioanelor după gradul de mecanizare

- 4,63 - 9,73 unități la 1 ha arabii
- 3,67 - 4,63 unități la 1 ha arabii
- 3,06 - 3,67 unități la 1 ha arabii

Clasificarea raioanelor după nivelul fertilității solului

- gradul de calitate > 70
- gradul de calitate 61 - 70
- gradul de calitate 50 - 60
- gradul de calitate < 50

Anexa J Principali indicatori de dezvoltare economică și socială a RDC

INDICATORI	RDC	Raioane													Moldova
		AN	CL	CR	DB	HN	IL	NS	OR	RZ	ST	SD	TL	UN	
1. DATE DEMOGRAFICE GENERALE															
Numărul populației stabile la 1 ianuarie 2011	1062848	83144	78821	73115	35188	122044	99108	66762	125866	52597	91346	43292	74177	117388	3560430
Densitatea medie a populației raioanelor la 1 ianuarie 2009 (locuitori/km ²)	100.2	93.6	105.2	105.8	113.8	83.7	125.5	106.8	102.5	85.2	125.5	73.2	88	108.3	117.2
Procentul populației feminine (1 ianuarie 2011) (%)	51.1	51.2	50.9	51.1	50.9	50.6	50.9	50.7	52.1	50.9	51.0	51.3	50.3	52.1	51.9
Procentul de populație din mediul urban (1 ianuarie 2011) (%)	19.3	10.4	20.5	11.3	-	13.38	15.6	21.8	26.6	25.7	23.7	17.6	11.0	34.7	41.6
Mișcarea naturală a populației din regiune (2010)	-1012	-30	-248	110	-11	-374	310	-140	-173	-143	-88	-184	-140	99	-3157
II. FORȚA DE MUNCA															
Procentul de populație activă în total populație, la sfârșitul anului 2007 (%)	65.2	67.1	63.9	66.6	66.5	64.8	67.7	64.2	66.1	65.4	66.3	60.7	62.7	64.1	65.9
Procentul de populație angajată în industrie în anul 2007 (%)	11,5														12,9
Procentul de populație angajată în agricultură în anul 2007 (%)	41,7														32,2
Procentul de populație angajată în servicii în anul 2007 (%)	40,1														48,8
III. INDICATORI SOCIALI															
Numărul păturilor în spitale, în 2008 la 10 000 locuitori	27.3	22.6	25.1	25.8		43.7	13.58	29.7	34.2	28.2	20.9	30.6	24	31.9	61.3

INDICATORI	RDC	Raioane													Moldova
		AN	CL	CR	DB	HN	IL	NS	OR	RZ	ST	SD	TL	UN	
Numărul medicilor, în 2008 la 10 000 locuitori	15.1	16	14.1	16.3	9.1	13.3	17.1	12.3	17.5	13	16.9	16.3	14.8	15.1	35.6
Școli de zi, gimnazii și licee, în 2008	537	36	42	34	13	54	38	37	65	40	40	31	43	64	1534
Instituții preșcolare, în 2008	431	36	30	29	11	53	29	24	55	29	32	29	34	40	1334
Colegii, în 2008	7		1			1			2					3	49
Numărul absolvenților din colegii, în 2008	526		75			89			238					124	6433
Instituții superioare în 2008	0														31
Numărul absolvenților din instituții superioare în 2008	0														19972
Numărul păturilor în spitale, în 2008 la 10000 locuitori	27.3	22.6	25.1	25.8		43.7	13.58	29.7	34.2	28.2	20.9	30.6	24	31.9	61.3
IV. ȘOMAJUL															
Rata șomajului în anul 2007 (%)	0.95	0.59	0.73	0.74	4.30	1.12	0.69	0.69	0.38	0.87	0.58	1.48	1.21	1.30	0.80
V. INFRASTRUCTURA															
Densitatea drumurilor publice km / 100 km ² , 2009	32.4	31.7	34.0	34.3	35.2	23.9	35.6	32.2	27.1	33.5	36.7	33.4	29.9	34.4	26.9
Densitatea drumurilor publice acoperite cu îmbrăcăminte rigidă km / 100 km ² , 2009	30.9	30.1	34.0	32.2	35.2	23.5	33.8	29.9	26.5	30.6	36.4	31.1	26.6	31.9	25.3
Procentul de drumuri cu îmbrăcăminte rigidă în totalul drumurilor publice, 2009 (%)	95.3	95.1	100.0	94.0	100.0	98.2	95.1	92.9	97.5	91.3	99.3	93.0	89.2	92.8	93.9
Densitatea rețelelor de distribuție a apei potabile, km/ 100 km ² , 2008	13.2	25.6	10.5	15.4	2.4	6.1	24.4	16.8	26.7	4.3	14.1	3.0	11.6	10.9	23.3
Densitatea rețelelor de	5.6	14.9	5.7	4.5	0.0	3.1	3.5	2.3	7.2	4.2	14.5	2.2	3.0	7.5	8.4

INDICATORI	RDC	Raioane													Moldova
		AN	CL	CR	DB	HN	IL	NS	OR	RZ	ST	SD	TL	UN	
canalizare, km/100 km ² , 2008															
Procentul de localități gazificate, 2008 (%)	33.5%	82.2%	25.6%	67.4%	86.7%	3.2%	47.1%	2.6%	20.0%	17.1%	53.8%	27.3%	1.9%	1.4%	28.4%
Numărul posturilor telefonice la 100 locuitori, 2009	23.6	23.8	24.2	25.2	20.6	23.7	26.7	23.8	24.4	25.7	24.1	19.6	22.1	22.4	28.7
VI. RESTRUCTURARE SECTORIALĂ															
Dinamica numărului de angajați din industrie în 2007 (2004=100) (%)	96.6	85.7	87.5	112.5	100	73.9	90.3	114.3	102.9	125	94.1	100	63.6	133.3	95
Dinamica numărului întreprinderilor industriale în 2007 (2004=100) (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100.0	100
Dinamica numărului întreprinderilor în servicii în 2007 (2004=100) (%)	136.9	126	158.5	152.4	132.1	123.3	153.4	96.6	131.4	120.3	149.8	106.7	140.4	159.3	133.9
Dinamica numărului întreprinderilor în agricultură în 2007 (2004=100) (%)	103.6	113.2	65.6	102.4	119.0	100	85.4	69.6	108.6	93.3	136.1	174.0	95.6	93.0	104.7
Ponderele numărului întreprinderilor în agricultură care generează pierderi în 2007, (%)	45.57	40.0	42.9	66.7	36.0	39.0	45.7	62.5	52.6	28.6	36.7	36.2	48.8	62.5	41.5
VII. SECTORUL IMM															
Numărul de IMM-uri la 10 000 locuitori (2008)	52.84	65.46	40.10	47.80	49.15	38.72	73.35	32.89	70.93	51.89	65.46	33.56	23.03	63.23	115.23
Microîntreprinderi (0-9 angajați) (%)	74.29	72.24	75.16	76.15	75.72	68.55	78.22	71.49	78.05	68.73	73.29	70.75	57.56	77.87	75.64
Întreprinderi mici (10-49 angajați) (%)	21.05	23.71	20.75	20.69	17.92	25.37	17.89	23.98	17.92	24.73	21.87	22.45	32.56	18.35	20.26
Întreprinderi mijlocii (50-249)	4.65	4.04	4.09	3.16	6.36	6.08	3.88	4.52	4.03	6.55	4.84	6.80	9.88	3.78	4.10

INDICATORI	RDC	Raioane													Moldova
		AN	CL	CR	DB	HN	IL	NS	OR	RZ	ST	SD	TL	UN	
angajați (%)															
VIII. SECTORUL ASOCIATIV ȘI DE CERCETARE															
Numărul de organizații, asociații															
Cheltuieli bugetare pe locuitor, lei	1159.4	1163.4	1181.1	1208.0	1645.6	1058.0	1042.2	1345.1	1054.9	1243.2	1118.1	1204.1	1090.0	1197.6	1330.8

Sursa: BNS 2011, Powel 2009, Raportul SADI, 2007,